

ISSN: 2717 – 7009

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

JOURNAL OF BUSINESS ACADEMY

Cilt / Volume: 2
Sayı / Issue : 4
Yıl / Year : 2021

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

ISSN: 2717-7009

Cilt: 2	Sayı:4	2021	Vol.2	No.4
---------	--------	------	-------	------

www.isakder.org

DERGİ HAKKINDA

İşletme Akademisi Dergisi, İşletme alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, İşletme alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen MAKALELER yer almaktadır.

İşletme Akademi Dergisi'nin yayın kapsamında Muhasebe, Finansman, Bankacılık, Stratejik Yönetim ve Örgütsel Davranış, Üretim Yönetimi ve Pazarlama, Uluslararası İşletmecilik, Sayısal Yöntemler çalışmaları yer almaktadır.

ABOUT THIS JOURNAL

The publication of the Journal of Business Academy; there are works that examine the national and international comparisons in the fields of business management, which provide academic contributions to professionals in the business management, and provide a bridge between the theoretical and practical contributions that contribute to sectoral practices.

Journal of Business Academy; publishes double-blind reviewed papers covering issues relevant to: Accounting, Finance and Banking, Strategic Management and Organizational Behaviour, Production Management and Marketing, International Business.

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Seyhan Çıl Koçyiğit editor@isakder.org

YAYIN KURULU / BOARD OF EDITORS

Assoc. Prof. Agim MAMUTI, Mother Teresa University, Macedonia
Prof. Dr. Akyay UYGUR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe PAMUKÇU, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Bora ŞENYİĞİT, King's College, USA
Prof. Daniela FESCHİYAN, Regional Center for Distance Learning, Bulgaria
Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN, Kayseri Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fatma PAMUKÇU, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR, TBMM, Türkiye
Prof. Dr. Ganite KURT, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selma MEYDAN UYGUR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Semra AKSOYLU, Kayseri Üniversitesi, Türkiye
Prof. Supriti MISHRA, International Management Institute, India
Doç. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ümmühan ASLAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

ABSTRACTING & INDEXING

[DRJI | Directory of Research Journals Indexing](#)

[RI-ROOTINDEXING](#)

[ResearchBib - Academic Resource Index](#)

[ISI | International Scientific Indexing](#)

[Eurasian Scientific Journal Index](#)

[SCRIBD](#)

[General Impact Factor](#)

[ICI Index Copernicus International](#)

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

ISSN: 2717-7009

Cilt: 2	Sayı: 4	2021	Vol.2	No.4
---------	---------	------	-------	------

www.isakder.org

Hakem Kurulu

Prof. Dr. ACAR, Durmuş, Süleyman Demirel Üniversitesi, durmusacar@sdu.edu.tr
Prof. Dr. AKARÇAY, Vural, İstanbul Ticaret Üniversitesi, vakarcay@ticaret.edu.tr
Prof. Dr. AKARÇAY ÖĞÜZ, Ayça, Marmara Üniversitesi, aakarcay@marmara.edu.tr
Prof. Dr. AKAY, Hüseyin, İzmir Demokrasi Üniversitesi, huseyin.akay@idu.edu.tr
Prof. Dr. AKDOĞAN, Nalan, Başkent Üniversitesi, nalanakdogan@hotmail.com
Prof. Dr. AKTAŞ, Rafet, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, rafetaktas@gmail.com
Prof. Dr. ALAGÖZ, Ali, Selçuk Üniversitesi, aalagoz@selcuk.edu.tr
Prof. Dr. ALKİBAY, Sanem, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, sanem.alkibay@hbv.edu.tr
Prof. Dr. ARIKBOĞA, Dursun, Yeditepe Üniversitesi, dursun.arikboga@yeditepe.edu.tr
Prof. Dr. ARSLAN, Mehmet, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, mehmet.arslan@hbv.edu.tr
Prof. Dr. ARSOY, Aylin, Uludağ Üniversitesi, aporoy@uludag.edu.tr
Prof. Dr. ARZOVA, S. Burak, Marmara Üniversitesi, burakarzova@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ASLAN, Ümmühan, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, uaslan40@gmail.com
Prof. Dr. ASLAN, Sinan, Marmara Üniversitesi, saslan@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ATAMAN GÖKÇEN, Başak, Marmara Üniversitesi, bataman@marmara.edu.tr
Prof. Dr. AYANOĞLU, Yıldız, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yildiz.ayanoglu@hbv.edu.tr
Prof. Dr. AYDINTAN, Belgin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, belgin.aydintan@hbv.edu.tr
Prof. Dr. AYPEK, Nevzat, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, nevzat.aypek@hbv.edu.tr
Prof. Dr. AZALTUN, Murat, Yalova Üniversitesi, mazaltun@gmail.com
Prof. Dr. BALSARI, Çağnur, Dokuz Eylül Üniversitesi, cagnur.kaytmaz@deu.edu.tr
Prof. Dr. BANAR, Kerim, Anadolu Üniversitesi, kbanar@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. BAŞAR, Ayşe Banu, Anadolu Üniversitesi, abbasar@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. BEKÇİ, İsmail, Süleyman Demirel Üniversitesi, ismailbekci@sdu.edu.tr
Prof. Dr. BEZİRCİ, Muhammet, Selçuk Üniversitesi, mbezirci@selcuk.edu.tr
Prof. Dr. BOYLU, Yasin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yasin.boylu@hbv.edu.tr
Prof. Dr. BOZTOSUN, Derviş, Kayseri Üniversitesi, dboztosun@kayseri.edu.tr
Prof. Dr. BÜYÜKMİRZA, Kamil, Atılım Üniversitesi, kamil.buyukmirza@atilim.edu.tr
Prof. Dr. CAN, Ahmet Vecdi, Sakarya Üniversitesi, acan@sakarya.edu.tr
Prof. Dr. CÖMERT, Nuran, Marmara Üniversitesi, nurancomert@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ÇETİN, Ayten, Marmara Üniversitesi, acetin@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ÇİL, Burhan, İstanbul Gelişim Üniversitesi, bcil@gelisim.edu.tr
Prof. Dr. ÇÜRÜK, Turgut, Çukurova Üniversitesi, tcuruk@cu.edu.tr
Prof. Dr. DALKILIÇ, Fatih, Dokuz Eylül Üniversitesi, fatih.dalkilic@deu.edu.tr
Prof. Dr. DOĞAN, Selen, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, sdogan01@ohu.edu.tr
Prof. Dr. DOĞAN, Zeki, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, zdogan@ohu.edu.tr
Prof. Dr. DERAN, Ali, Tarsus Üniversitesi, alideran@mersin.edu.tr
Prof. Dr. ELMACI, Orhan, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, oelmaci@gmail.com
Prof. Dr. ERCAN, Metin Kamil, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, metin.ercan@hbv.edu.tr
Prof. Dr. ERDOĞAN, Melih, Anadolu Üniversitesi, merdogan@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. ERDOĞAN, Nurten, Anadolu Üniversitesi, nerdogan@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. ERER, Mert, Marmara Üniversitesi, merer@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ERGÜN, Ülkü, Dokuz Eylül Üniversitesi, ulku.ergun@deu.edu.tr
Prof. Dr. ERHAN, Deniz Umut, Başkent Üniversitesi, duerhan@baskent.edu.tr
Prof. Dr. ERSEN CÖMERT, Çağla, Marmara Üniversitesi, caglaersen@marmara.edu.tr
Prof. Dr. ERTAŞ, Fatih Coşkun, Atatürk Üniversitesi, fatihcoskun.ertas@atauni.edu.tr
Prof. Dr. FESCHİYAN, Daniela, Regional Center for Distance Learning, Bulgaria, d.feschiiyan@gmail.com
Prof. Dr. GÖNEN, Seçkin, Dokuz Eylül Üniversitesi, seckin.gonen@deu.edu.tr
Prof. Dr. GÜCENME GENÇOĞLU Ümit, Uludağ Üniversitesi, umitgucenme@uludag.edu.tr

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

ISSN: 2717-7009

Cilt: 2	Sayı:4	2021	Vol.2	No.4
---------	--------	------	-------	------

- Prof. Dr. GÜNEŞ, Recep, Malatya İnönü Üniversitesi, recep.gunes@inonu.edu.tr
Prof. Dr. GÜRDAL, Kadir, Ankara Üniversitesi, kadargurdal@ankara.edu.tr
Prof. Dr. GÜVEMLİ, Batuhan, Trakya Üniversitesi, batuhanguvemli@trakya.edu.tr
Prof. Dr. HALICI, Ali, Başkent Üniversitesi, ahalici@baskent.edu.tr
Prof. Dr. HASSAN, Azize, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, azize.hassan@hbv.edu.tr
Prof. Dr. HATUNOĞLU, Zeynep, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, zhatunoglu@hotmail.com
Prof. Dr. KARACA, Süleyman Serdar, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, suleymanserdar.karaca@gop.edu.tr
Prof. Dr. KARACAER, Semra, Hacettepe Üniversitesi, semra@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. KARAPINAR, Selahattin, İstanbul Üniversitesi, selahattin.karabinar@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. KARASİOĞLU, Fehmi, Selçuk Üniversitesi, fehmi@selcuk.edu.tr
Prof. Dr. KARCIOĞLU, Reşat, Atatürk Üniversitesi, rkarci@atauni.edu.tr
Prof. Dr. KARDEŞ SELİMOĞLU, Seval, Anadolu Üniversitesi, sselimoglu@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. KARGİN, Mahmut, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, mahmut.kargin@cbu.edu.tr
Prof. Dr. KESKİN BENLİ, Yasemin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yasemin.benli@hbv.edu.tr
Prof. Dr. KORKMAZ, Sezer, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, sezer.korkmaz@hbv.edu.tr
Prof. Dr. KURT, Ganite, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ganitekurt@gmail.com
Prof. Dr. KÜÇÜKKOCAOĞLU, Güray, Başkent Üniversitesi, gurayk@baskent.edu.tr
Prof. Dr. MEYDAN UYGUR, Selma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, selma.meydan@hbv.edu.tr
Prof. MISHRA, Supriti, International Management Institute, India, mishrasupriti@imibh.edu.in
Prof. Dr. ÖNCE, Saime, Anadolu Üniversitesi, sonce@anadolu.edu.tr
Prof. Dr. ÖZBİRECİKLİ, Mehmet, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, ozbirecikli@mku.edu.tr
Prof. Dr. ÖZERHAN, Yıldız, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yildizozzerhan@gmail.com
Prof. Dr. ÖZKAN, Azzem, Erciyes Üniversitesi, azzem@erciyes.edu.tr
Prof. Dr. ÖZKUL, Fatma, Bahçeşehir Üniversitesi, fatma.ozkul@eas.bau.edu.tr
Prof. Dr. ÖZTÜRK, M. Başaran, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, mbozturk@ohu.edu.tr
Prof. Dr. ÖZTÜRK, Zekai, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, zekai.ozturk@hbv.edu.tr
Prof. Dr. ÖZÜDOĞRU, Haşim, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, hasim.ozudogru@hbv.edu.tr
Prof. Dr. PAMUKÇU, Ayşe, Marmara Üniversitesi, apamukcu@marmara.edu.tr
Prof. Dr. PAMUKÇU, Fatma, Marmara Üniversitesi, fpamukcu@marmara.edu.tr
Prof. Dr. PELİT, Elbeyi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, elbeyipelit@aku.edu.tr
Prof. Dr. SAGLAM ARI, Güler, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, guler.saglam@hbv.edu.tr
Prof. Dr. SEVİM, Şerafettin, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, serafettin.sevim@dpu.edu.tr
Prof. Dr. ŞAHBAZ, Ramazan Pars, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, pars.sahbaz@hbv.edu.tr
Prof. Dr. TANSEL ÇETİN, Ayşe, Yalova Üniversitesi, aysetanselcetin@gmail.com
Prof. Dr. TEKSEN, Ömer, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, omerteksen@mehmetakif.edu.tr
Prof. Dr. TEKTÜFEKÇİ, Fatma, Dokuz Eylül Üniversitesi, f.tektufekci@deu.edu.tr
Prof. Dr. TUNCA ÇALIYURT, Kıymet, Trakya Üniversitesi, kiymetcaliyurt@trakya.edu.tr
Prof. Dr. TÜRK, Zeynep, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, zeynepturk@osmaniye.edu.tr
Prof. Dr. UÇMA UYSAL, Tuğba, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, utugba@mu.edu.tr
Prof. Dr. USUL, Hayrettin, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, hayrettin.usul@ikcu.edu.tr
Prof. Dr. UYAR, Süleyman, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, suyar@akdeniz.edu.tr
Prof. Dr. UYGUR, Akyay, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, akyay.uygur@hbv.edu.tr
Prof. Dr. UZAY, Şaban, Erciyes Üniversitesi, suzay@erciyes.edu.tr
Prof. Dr. YALÇINER, Kürşat, İstanbul Gelişim Üniversitesi, kyalciner@gelisim.edu.tr
Prof. Dr. YAYLI, Ali, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ali.yayli@hbv.edu.tr
Prof. Dr. YAZICIOĞLU, İrfan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, irfan.yazicioglu@hbv.edu.tr
Prof. Dr. YÜKÇÜ, Süleyman, Dokuz Eylül Üniversitesi, suleyman.yukcu@deu.edu.tr
Doç. Dr. AKSOY, Emine Ebru, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, emine.aksoy@hbv.edu.tr
Doç. Dr. AKSOYLU, Semra, Kayseri Üniversitesi, aksoylu@kayseri.edu.tr
Doç. Dr. AKTEPE, Cemalettin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, c.aktepe@hbv.edu.tr

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

ISSN: 2717-7009

Cilt: 2	Sayı:4	2021	Vol.2	No.4
---------	--------	------	-------	------

- Doç. Dr. ALTINÖZ, Mehmet, Hacettepe Üniversitesi, maltinoz@hacettepe.edu.tr
Doç. Dr. ANIL KESKİN, Duygu, İstanbul Üniversitesi, danil@istanbul.edu.tr
Doç. Dr. ATILLA, E. Asuman, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, asuman.atilla@hbv.edu.tr
Doç. Dr. BAŞ, Mehmet, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, mehmet.bas@hbv.edu.tr
Doç. Dr. BAŞER, Furkan, Ankara Üniversitesi, furkan.baser@ankara.edu.tr
Doç. Dr. BAŞÇI, Eşref Savaş, Hitit Üniversitesi, esavasbasci@hitit.edu.tr
Doç. Dr. BOZDEMİR, Enver, Düzce Üniversitesi, enverbozdemir@duzce.edu.tr
Doç. Dr. CANKUL, Duran, Osmangazi Üniversitesi, dcankul@ogu.edu.tr
Doç. Dr. ÇITAK, Nermin, Marmara Üniversitesi, ncitak@marmara.edu.tr
Doç. Dr. DEMİRKOL, Ömer Faruk, Harran Üniversitesi, omerfarukd@hotmail.com
Doç. Dr. DURAN, Cengiz, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, cengiz.duran@dpu.edu.tr
Doç. Dr. EKİYOR, Aykut, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, aykut.ekiyor@hbv.edu.tr
Doç. Dr. ERYILMAZ, Selami, Gazi Üniversitesi, selamieryilmaz@gazi.edu.tr
Doç. Dr. GÖKSEL, Aykut, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, aykut.goksel@hbv.edu.tr
Doç. Dr. GÖKTEN, Soner, Başkent Üniversitesi, sgokten@baskent.edu.tr
Doç. Dr. GÜÇER, Evren, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, evren.gucer@hbv.edu.tr
Prof. Dr. GÜLCAN, Bilgehan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, bilgehan.gulcan@hbv.edu.tr
Doç. Dr. GÜLER, Ender, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ender.guler@hbv.edu.tr
Doç. Dr. GÜNEY, Aysel, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, aysel.guney@bilecik.edu.tr
Doç. Dr. GÜNGÖR TANÇ, Şükran, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, sgungor@nevsehir.edu.tr
Doç. Dr. GÜZEL, Alper, Gazi Üniversitesi, guzel@gazi.edu.tr
Doç. Dr. KARĞIN, Sibel, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, sibel.kargin@cbu.edu.tr
Doç. Dr. KILIÇ, Gonca, Afyon Kocatepe Üniversitesi, kilicgonca@aku.edu.tr
Doç. Dr. KIYMETLİ ŞEN, İlker, İstanbul Ticaret Üniversitesi, ilksen@ticaret.edu.tr
Doç. Dr. KIZIL, Cevdet, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, cevdet.kizil@medeniyet.edu.tr
Doç. Dr. KOÇ, Hakan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, hakan.koc@hbv.edu.tr
Assoc. Prof. MAMUTİ, Agim, Mother Teresa University, Macedonia, agim.mamuti@unt.edu.mk
Doç. Dr. OKAN GÖKTEN, Pınar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, pinar.okan@hotmail.com
Doç. Dr. ÖNER KAYA, Emine, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, emine.oner@hbv.edu.tr
Doç. Dr. ÖZBEK, Cevdet Yiğit, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yigit.ozbek@hbv.edu.tr
Doç. Dr. ÖZDEMİR, Fevzi Serkan, TBMM, fsozdemir@gmail.com
Doç. Dr. ÖZDEMİR, Serkan, Bursa Teknik Üniversitesi, serkan.ozdemir@btu.edu.tr
Doç. Dr. ÖZTÜRK, Erkan, Kırklareli Üniversitesi, erkan.ozturk@klu.edu.tr
Doç. Dr. SUBAŞI, Şerife, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, serife.subasi@bilecik.edu.tr
Doç. Dr. ŞENYİĞİT, Bora, King's College, USA, senyigit@gmail.com
Doç. Dr. TANÇ, Ahmet, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, atanc@nevsehir.edu.tr
Doç. Dr. TEMİZKAN, Rahman, Osmangazi Üniversitesi, rtemizkan@ogu.edu.tr
Doç. Dr. TEMİZKAN, Pınar, Osmangazi Üniversitesi, sptemizkan@ogu.edu.tr
Doç. Dr. TOLON, Metehan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, metehan.tolon@hbv.edu.tr
Doç. Dr. TOSUNOĞLU, Nuray, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, nuray.tosunoglu@hbv.edu.tr
Doç. Dr. TUĞAY, Osman, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, otugay@mehmetakif.edu.tr
Doç. Dr. UĞURLUEL ATAĞAN, Gülşah, Dokuz Eylül Üniversitesi, gulsah.ugurluel@deu.edu.tr
Doç. Dr. YANIK, Oktay, Yüksek İhtisas Üniversitesi, oktayyanik@yiü.edu.tr
Doç. Dr. YAŞAR, Şebnem, Dokuz Eylül Üniversitesi, sebnem.yasar@deu.edu.tr
Doç. Dr. YENİCE, Sedat, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, sedat.yenice@hbv.edu.tr
Doç. Dr. YILDIZ, Ayşe, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ay.yildiz@hbv.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi BAĞCI, Hasan, Yüksek İhtisas Üniversitesi, hasanbagci@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi DERYA BASKAN, Tuba, Kırıkkale Üniversitesi, tdbaskan@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi GÜNLÜK, Mehmet, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, mehmetgunluk@mu.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi KANDİL GÖKER, İ. Elif, Kırıkkale Üniversitesi, kandilelif@yahoo.com
Dr. Öğr. Üyesi TÜRK, Murat, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 1.muratturk@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi YÜKSEL, Filiz, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, filizyuksel@windowslive.com

İŞLETME AKADEMİSİ DERGİSİ

2021, Cilt 2, Sayı 4
İçindekiler / Contents

[Araştırma Makalesi](#)

Türkiye’deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri

(The Place of the Circular Economy Concept in Scientific Publications in Türkiye)

Pınar ÖZUYAR, Çiğdem GÜRSOY

ss.315-331

[Araştırma Makalesi](#)

Covid-19 Sürecinin Bireylerin Yaşamı Üzerindeki Mali Yansımaları

(Financial Reflections of the Covid-19 Process on Individuals’ Life)

İlknur ARSLAN ÇİLHOROZ, Pınar UÇAKKUŞ, Gülizar Gülcan ŞEREMET,

YASİN ÇİLHOROZ

ss.332-349

[Araştırma Makalesi](#)

Differences between Generation X and Y in Accordance with Organisational Commitment

Zeynep Ayfer Bozat

ss. 350-366

[Araştırma Makalesi](#)

COVID-19 Pandemi Sürecinde Turizm İşletmelerinde Atık Yönetimi: Bir Çözüm Önerisi Olarak Döngüsel Ekonomi

(Waste Management in Tourism Businesses During the COVID-19 Pandemic Process: Circular Economy as a Solution Proposal)

Pınar AKDEMİR

ss.366-380

[Araştırma Makalesi](#)

Özel Hastanelerde Finansal Performans Analizi: Kayseri İlinde Faaliyet Gösteren Özel Hastaneler Üzerine Bir Araştırma

(Financial Performance Analysis in Private Hospitals: A Research on Private Hospitals in Kayseri)

Şükran GÜNGÖR TANÇ, Tuğba ERCİYES ERAVCU

ss.381-397

Türkiye'deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZUYAR

İstinye Üniversitesi, İİSBF, İşletme Bölümü, İstanbul/Türkiye
pinar.ozuyar@istinye.edu.tr, www.orcid.org/0000-0002-2505-2216

Doç. Dr. Çiğdem GÜRSOY

İstinye Üniversitesi, İİSBF, Ekonomi Bölümü, İstanbul/Türkiye
cgursoy@istinye.edu.tr, www.orcid.org/0000-0001-9292-1963

Öz

Nüfus artışının tetiklemesi, teknolojik gelişmelerin desteklemesiyle üretim ve tüketimdeki hızlı artış ilk etapta çevre kirliliğini ardından iklim değişikliği krizini beraberinde getirmiştir. Krizin yıkıcı etkilerini azaltmak ve kaynak verimliliğini korumak için piyasaların alışkın olduğu doğrusal ekonomi modelinden döngüsel ekonomi modeline geçmenin şart olduğu uluslararası pek çok platformda konuşulmaktadır. Modelin kullanıma girmesi ile atık ve kirliliğin oldukça azalacağı, ürün ve malzemelerin daha uzun süre kullanımda tutulacağı ve bu sayede doğanın kendini yenilemesi için zaman kazanacağı ön görülmektedir.

Bahsi geçen değişim ve dönüşüm sürecinde yapılması gerekenler dünyada son 25 yıldır konuşulmakla birlikte Türkiye'de henüz detaylı bir yol haritası çıkarılmamıştır. Çalışmanın amacı bir yandan döngüsel ekonomi modeli hakkında bilgi almak isteyenlere bugüne kadar akademik alanda yapılanlar örneklenirken diğer yandan alanının önemi üzerine farkındalık yaratmaktır. Bu kapsamda kitap, tez ve makale başlıklarında ve anahtar kelimelerinde yapılan literatür taraması sonucunda Türkiye'nin bilimsel yayın kategorisinde de döngüsel ekonomi kavramına henüz yeterince yer vermediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döngüsel Ekonomi, Kalkınma, Sürdürülebilirlik, Çevre, Türkiye.

Makale Gönderme Tarihi: 23. 11. 2021

Makale Kabul Tarihi: 03. 12. 2021

Önerilen Atıf:

Özuyar, P. ve Gürsoy, Ç. (2021). Türkiye'deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri, *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4): 315-331.

Journal of Business Academy

2021, 2 (4): 315-331

DOI:10.26677/TR1010.2021.910

Dergi web sayfası: www.isakder.org

The Place of the Circular Economy Concept in Scientific Publications in Turkey

Assist. Prof. Dr. Pınar ÖZUYAR

Istinye University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Business Administration Department, Istanbul/Turkey

pinar.ozuyar@istinye.edu.tr, www.orcid.org/0000-0002-2505-2216

Assoc. Prof. Dr. Çiğdem GÜRSOY

Istinye University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Economics Department, Istanbul/Turkey

cgursoy@istinye.edu.tr, www.orcid.org/0000-0001-9292-1963

Abstract

The rapid increase in production and consumption, triggered by population growth and supported by technological developments, brought environmental pollution and climate change crisis. In order to reduce the devastating effects of this crisis and maintain resource efficiency, necessity to switch to from the long accustomed linear economy understanding to the circular economy model is being widely expressed. With the introduction of the circular economy model, it is predicted that waste and pollution will decrease considerably, products and materials will be kept in use for a longer period of time, and thus nature will gain time to renew itself.

Although what needs to be done in the aforementioned change and transformation process has been discussed in the world for the last 25 years, a detailed roadmap has not been determined in Turkey yet. The aim of the study is to raise awareness on the importance of the field, while exemplifying what has been done in the academic field so far about the circular economy model. In this context, as a result of the literature review made in the titles and keywords of books, theses as well as articles, it has been determined that Turkey does not yet sufficiently include the concept of circular economy in the scientific publication category.

Keywords: Circular Economy, Development, Sustainability, Environment, Turkey.

Received: 23. 11. 2021

Accepted: 03. 12. .2021

Suggested Citation:

Özuyar, P. ve Gürsoy, Ç. (2021) The Place of the Circular Economy Concept in Scientific Publications in Türkiye, *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4): 315-331.

1.GİRİŞ

Son yıllarda nüfusun artması ile birlikte talepleri karşılamak git gide zorlaşmaya başladı. Yoğun talebi karşılamak için yapılan üretim, doğal kaynak azalması ve çevre sorunlarını beraberinde getirdiği fark edildiğinden beri üretim ve tüketim alışkanlıklarımızın değiştirilmesi gerektiği son yıllarda sıklıkla dile getirilmekte. Bu mesele aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma için de oldukça önemli. Çözüm olarak, bugüne kadar kullandığımız “kaynağından çıkar-üret-kullan-at” şeklinde ilerleyen doğrusal ekonomi modelinin yerine “kaynağından çıkar-üret-kullan-atıkları yeniden hammaddeye dönüştür” vurgusu ile döngüsel ekonomi modeli düşünülmeye başlandı.

Kaynak kıtlığının fark edilip döngüsel ekonomi modelinin ortaya atılma aşamasına gelinceye kadar geçen sürenin tetikleyicisi olan ilk çalışmalardan biri 1798’de Thomas Malthus’un ‘An Essay on the Principle of Population’ ında (Malthus 1798) belirttiği nüfusun ihtiyaç ve talebinin yerkürenin insan ırkına yetebilme kapasitesinden daha fazla olması yüzünden açlık, hastalıklar ve savaşların oluşacağı üzerine iyimser olmayan ama gerçekçi yazısıdır. Kaynak kıtlığı, doğal kaynağın talepten yüksek olması nedeni ile doğal kaynak stokunun azalması olarak ifade edilebilir. Kaynaklardaki bu kıtlık da sürdürülebilir olmayan bir büyümeye yol açarak, beraberinde gelecek fiyat artışı ile beraber, ilgili ürünlerin toplumun her kesimine ulaşmasını engeller. Kaynak kıtlığı bir ülkenin yeterli ürün ve hizmetleri üretememesine yol açar ve bu sorun için temel çözüm, Malthus’un da belirttiği gibi, var olan kaynakları en az kullanım için ilgili ürün ve hizmetlerin yeni teknoloji ve sistemlerle yeniden tanımlanmasından geçer. Kimi durumlarda ise ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetlere ulaşabilmek için kaynağı tümüyle değiştirmek gerekebilir. Buna verilecek en basit örneklerden biri enerji temininde azalan fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaktır. Yine de su kaynakları gibi değiştirilmesinin mümkün olamayacağı kritik kaynakların da bulunduğunu unutmamak gerekir.

Kaynak kıtlığı problemi ile beraber özellikle 1960’larda Rachel Carson’ın Silent Spring’inde (Carson,1962) çarpıcı bir biçimde ortaya konan çevre kirliliği problemini de ele almak gerekir. Çevre kirliliği 1960’lardan çok daha önce dikkati çekmiş ama bu dönemden sonra ve özellikle 1972 yılında Stokholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı’nda, insan yerleşimleri konusunda Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında küresel bir anlayışa kavuşulmaya çalışılmıştır. İzleyen son 60 yılda ise çevre kirliliğinin birçok önemli bileşeninde küresel bir eylem için anlaşmalar imzalanmıştır (Hong, 2015).

Şüphesiz doğal kaynakların tükenmesi ve çevre kirliliği ürün ve hizmetlerde değişime yol açmış ve değişen küresel anlayış ile yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1980’lerin çevre kirliliğini kabul etmekle birlikte, bu kirliliği sadece bertaraf amaçlı ‘Kirliten Öder’ anlayışının yerini kirliliği en aza indirmek için geri kazanım anlayışı ile beraber 1990’larda beşikten mezara ve beşikten beşiğe olarak ifade edilen ürün ve hizmet süreçlerinde değişime yol açan düşüncelerin kabul görmesine yol açmıştır (Pearce, 2018).

Böylece Döngüsel Ekonomi kavramı tüm bu gelişimin içinde çevre ve ekonomi birlikteliğinin doğrudan bir ifadesi olarak kendine yer bulmuştur. İşlenen ürünlerin ya da yapılan hizmet için gereken kaynakları kullandıktan sonra atma ilkesine dayanan lineer ya da doğrusal ekonomiden farklı olarak döngüsel ekonomide tüm bu kaynakların döngülerinin anlaşılması esastır. McDonough ve Braungart (2002) beşikten beşiğe kavramını getirirken, döngüsel ekonomileri, güvenli malzeme, su ve enerjiden topluma kalıcı faydalar sağlayan ve atık kavramını ortadan kaldıran tasarım ve bilimin bir entegrasyonu olarak tanımlamış ve her ürün ve hizmet için biyolojik ve teknik çevrimin analizini önermiştir. İzleyen dönemde Ellen Mc Arthur Vakfı (Circular economy introduction - Overview, 2021) döngüsel ekonominin temel anlayışını ister finansal, ister üretilmiş, insani, sosyal veya doğal olsun, sermayeyi yeniden inşa etmeye çalışması anlayışına dayandırır. Döngüsel ekonomi için sistemi teknik ve biyolojik malzemelerin "değer

çemberi" boyunca sürekli akışı olarak ifade etmiş ve üç prensibi ortaya koymuştur. Bunlar, atık ve kirliliği ortadan kaldırmak, ürünleri ve malzemeleri kullanımda tutmak ve doğal sistemlerin rejenerasyonudur. Bu anlayışla beşikten beşiğe, tasarım yoluyla tümüyle geri kazanımı sağlamak iken, döngüsel ekonomi daha büyük bir perspektiften bakarak geri kazanıma da ihtiyaç duyulmamasını amaçlayan hedefleri içerir.

Döngüsel ekonominin ülkeler, sektörler, şehirler ya da kurumlar bazında nasıl yapılabileceği konusunda iyi örnekler bulunmakla beraber, henüz detaylı kılavuzlar yeterince yoktur. Ruiz-Real ve diğerleri (2018) 2006'dan 2017'ye kadar olan dönemde döngüsel ekonomi üzerine dünya çapındaki araştırma dinamiklerini analiz etmiş ve 743 makale belirlemişlerdir. En üretken beş ülke Çin, Birleşik Krallık, İtalya, Hollanda ve Almanya olarak belirlerken, konudaki çalışmalar için önemli bir potansiyel olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan benzer çalışmalarda Camon ve Celma (2020) iş dünyası ile ilgili çalışmalara yoğunlaşırken Goyal ve diğerleri (2021) ise en fazla atıf alan çalışmaların kapsamalarını incelemişler ve özellikle 2015 sonrası dönemde konudaki yayınların katlanarak arttığını gözlemlemişlerdir.

Türkiye'de döngüsel ekonominin amaçlarından biri olan çevreye etkinin en aza indirilmesi 1983 Çevre Kanunu ve izleyen mevzuat ile özellikle vurgulanarak gerek kaynakların akıllı kullanımı gerekse atık azaltımı konusu ulusal kalkınma planlarında ve ilgili mevzuatta yerini bulmuştur (T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021). Buna rağmen 11. Kalkınma Planı incelediğinde henüz ekonomik kalkınma ile çevresel etkinin azaltılmasını amaçlayan 'döngüsel ekonomi' ya da 'döngüsellik' teriminin kullanılmaya başlanmadığı görülmektedir. Atık konusu daha çok şehirlerle bağdaştırılırken, sanayi açısından kaynak problemlerinin öncelendiği görülmektedir (On Birinci Kalkınma Planı, 2021). Döngüsellik kavramının ekonomide, politika ve mevzuatta yerini bulması için çalışmalar, AB Yeşil Mutabakatı- Döngüsel Ekonomi Eylem planının AB birliğince kabulü ve Türkiye'nin Paris İklim Değişikliği Anlaşmasını imzalamasıyla hızlanacaktır. Her ikisi de iklim değişikliğini önleme amaçlı yaptırımlar içeren bu iki önemli uygulama, sanayii ve kentler başta olmak üzere gerek mevzuatta, gerekse tüm seviyelerdeki planlamalara yeni yaklaşımlar ve maliyetler getirecektir. Bu noktada iklim değişikliğini önleme amacını da taşıyan Döngüsel Ekonomi kavramı akademik çalışmaların artarak parçası olmaya başlayacaktır. Bu bilgi ile çalışma bu zamana kadar Türkiye'deki akademik yayınlarda döngüsel ekonominin yerini gösterme amacı ile yapılmıştır. Benzer bir yayınlanmış çalışma olmaması ve yine bu konuda yayınlamış uzun dönemli bir literatür taraması bulunmaması çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2. YÖNTEM VE BULGULAR

Türkiye'de Döngüsel Ekonomi teriminin doğrudan kullanıldığı ve yayınlanmış eserler incelenerek, terimin Türkiye bilim camiasında öncelikli hale gelip gelmediği anlaşılmak istenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de günümüze kadar döngüsel ekonomi kavramını ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. İlk kitap 2016, makale ile Doktora Tezi 2018 ve Yüksek Lisans Tezi 2019'da yayınlanmıştır. Henüz yolun çok başında olduğu belli olan döngüsel ekonomi çalışmalarında bitmiş çalışmalara dikkat çekilerek olası çalışmalara yol gösterici olmak adına bugüne kadar yapılmayan bir literatür değerlendirilmesi gereği açıktır. Bu kapsamda çalışmada "Döngüsel Ekonomi", "Dairesel Ekonomi" ve "Circular Economy" kavramlarının Türkiye'de yayınlanan İngilizce ve Türkçe tez başlıkları ve anahtar kelimelerinde, makale ve kitap başlıklarında aranmıştır. Kitap ve tezlerin kapsamı makalelere göre oldukça geniş tutulduğundan daha detaylı verilmiştir. Bulunan eserler içerik analizi yöntemi ile taranarak; bir yandan basım tarihi, sektör, konu açısından değerlendirilirken diğer yandan makale/kitap/doktora/yüksek lisans tezlerinde, uygulama olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca

tezlerde vakıf ve devlet üniversitesi ayırımına gidilmiştir. Türkiye’de Döngüsel Ekonomi teriminin ele alındığı eserler alttaki gibi bulunmuştur.

2.1. Kitaplar

Her iki türde de son tarama tarihi 1.10.2021 olarak belirlenmiştir. Tez taramasında YÖK’ün yeni getirdiği sistem sayesinde sadece bitmiş tezler değil hali hazırda devam eden tezler hakkında da bilgi sahibi olunmuştur. Bu kapsamda belirlediğimiz üç başlıkta yapılan taramalarda Türkiye’de basılan 8 kitap, bitmiş ve devam eden toplam 20 tez bulunmuştur. Tezlerden 5’i doktora ve doktora tezlerinden 3’ü devam etmektedir. 15 yüksek lisans tezinden ise 4’ü devam etmektedir. Devam eden yedi tezin içeriği hakkında YÖK Tez Merkezi’nde detaylı bilgi olmadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca çalışmaya başlandığında devam eden tezler kategorisinde yer alan “Şehir Hastanelerinin Döngüsel Ekonomi Kapsamında Enerji ve Karbon Ayak İzlerinin Belirlenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinin 12-9-2021 tarihinde yapılan taramada sistemden kalkmış olduğu belirlendiği için değerlendirmeye alınmamıştır. Kitap taramasında ise kütüphane katalogları, yayınevleri ve web kitap satış siteleri araştırılmış ve sekiz kitap bulunmuştur.

Konu hakkında ilk yayın 2016 yılındaki kitap olduğu için öncelik kitap incelemelerine verilmiştir. Aynı şekilde tezler de doktora ve yüksek lisans olarak kendi içinde gruplandırıldıktan sonra yayın tarihi önceliği ile incelenmiştir. Değerlendirme sırasında yayınların özgün noktaları ön plana çıkarılırken diğerleri ile ilişkili noktalarına da vurgu yapılmıştır. Araştırmaya konu olan tüm eserlerin künyeleri kaynakçada verilmiştir.

Döngüsel ekonomi başlığının geçtiği ilk kitap 2016’da Mustafa Durman ve Hüseyin Önder’in imzası ile yayınlanmıştır (Durman & Önder, 2016). Eserde, ekonomik davranışların doğal kaynak kullanımını etkilediğini, doğal kaynakların gereğinden fazla tüketimi sonucunda ortaya çıkan negatif dışsallıkların sağlıksız yaşamı beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Negatif dışsallıkların azaltılmasına yönelik hazırlanan kitapta; doğal kaynakların yönetiminde kamusal politikaların etkisi, doğal kaynak kullanımının fayda-maliyet durumu, yenilenebilir kaynaklara yönelim, orman ekonomisi, enerji ekonomisi, arazi ekonomisi, su ekonomisi, doğal yaşam ekonomisi gibi farklı başlıklar bulunmaktadır. Teorik çalışmaların yer aldığı eserde genel olarak döngüsel ekonomi ve doğal kaynak ilişkisine dikkat çekerek farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

İki sene sonra yine Hüseyin Önder imzalı bir diğer eserde döngüsel ekonomi kavramının tanıtımı ve uygulamasına yönelik uluslararası çabalardan bahsedilmiştir (Önder, 2018). Önder, Sanayi Devrimi’nden sonra üretim ve tüketim kalıplarının değişmesinin ardından zaman içinde doğal kaynakların azalması ile sürdürülebilir kalkınmada zorluklar yaşanmaya başladığını belirtmiştir. Zorlukların giderilmesi için BM üyeleri, devlet başkanları, sivil toplum örgütleri gibi toplumun farklı kesimlerinden katılımcılar ile Mavi Ekonomi, Yeşil Ekonomi, Döngüsel Ekonomi gibi kavramların ortaya atıldığına dikkat çekerek makro bir bakış açısı sunmuştur. Bu kapsamda atık oluşumunun engellenmesinde döngüsel ekonominin etkinliğini Avrupa ülkeleri örneklerinden hareketle analiz eden ampirik bir çalışma yapılmıştır.

Çeviri olarak yayınlanan kitap ilk olarak 2015’te Palgrave Macmillan Yayınevi tarafından İngiltere’de basılmasının ardından Türkçe basımı 2018’de gerçekleşmiştir (Lacy, 2018). Eserde kıt kaynakların nasıl verimli kullanılabileceği 120’nin üstünde şirketin kaynak, kapasite, gömülü değer ve ürün yaşam döngüsü verileri alınarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda “döngüsel tedarik zinciri”, “geri kazanım ve geri dönüşüm”, “ürün ömrünü uzatma”, “paylaşım platformu”, “hizmet olarak ürün” adı altında beş farklı döngüsel ekonomi modeli sunulmuştur. Alışkanlıkların değiştirilmesi ve ürünlerin daha uzun kullanılması ile kaynak tasarrufuna gidilebileceği sonucuna ulaşan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

2018’de yayınlanan bir diğer eserde doğrusal ekonomiden bahsedilerek kıt kaynakların daha verimli kullanılması için döngüsel ekonomi modeline geçilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Özsoy, 2018). Özsoy da diğer araştırmacılar gibi tüketim kalıplarının değiştirilerek yaşam biçimlerine adapte edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu kapsamda tüketim ve buna bağlı olarak üretimin tarihsel yolculuğunun da ele alındığı eserde lisans ve lisansüstü öğrencilerine döngüsel ekonomi uygulamaları ile arz ve talepteki sürdürülebilirliğin nasıl sağlanabileceği örneklerle anlatılmıştır.

Bir başka yayında ise Ulaş Akkücük’ün editörlüğünde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretilen ürünlerin git gide fazlaşmasının çevreye verdiği zararlar anlatılmıştır (Akkücük, 2019). Bu zararların döngüsel ekonomi modeline geçilerek azaltılabileceği belirtilen eserde; çevre, sağlık, tedarik zinciri, atık yönetimi ve uluslararası mevzuatlar ana başlıklarında 15 farklı bölüm bulunmaktadır. Alt başlıklarda ise beyaz eşya ve hazır giyim sektörlerindeki tedarik zinciri, Brezilya’daki katı atık politikası, tıbbi atıkların insan sağlığına etkisi, mavi ekonomi ve kamu politikaları, Türkiye’nin enerji politikaları ve yenilenebilir enerji, yeşil pazarlama, tüketicilerin elden geçirilmiş ürünleri satın alma alışkanlıkları gibi başlıklar dikkat çekmektedir. Ayrıca, bölümlerin her birinde sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonomi ilişkisine vurgu yapılarak sürdürülebilir kalkınma için döngüsel ekonomi modeline ihtiyaç olduğunun altı çizilmiştir.

2020 yılında ise Bahar Türk spesifik bir konu olan e-atıklara (elektrikli ve elektronik atık) yönelik bir araştırma yapmıştır. (Türk, 2020). Bu kapsamda e-atık oluşumunda özellikle planlı eskitme stratejisinin olumsuz etkileri ele alınmıştır. Son yıllarda hayatımızın her alanında sıklıkla kullanılmaya başlayan elektronik cihazların ömürlerinin uzaması gerekirken git gide kısaltılmasından kaynaklı fazla/gereksiz kaynak kullanımı ve elektronik atık sorununa dikkat çekilmiştir. Çalışmada doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçişin şart olduğu vurgulanarak planlı eskitme stratejisinin doğrusal ekonominin bir dayatması olduğu belirtilmiştir. Üretilen ürünlerin ömürlerini özellikle kısa tutarak tüketicinin bu malları yeniden almasını sağlayan bu sistem özellikle elektronik ürünlerde dikkat çekici seviyelere gelmiştir. Türk, doğrusal ekonominin bir parçası olan planlı eskitmenin, kasıtlı ve dolaylı yollardan ürünlerin modasını geçirmeye odaklı olduğunu belirterek bir an önce terk edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Kitapta günümüzün hızlı tüketim alışkanlıklarına dikkat çekilmekle birlikte sorunun sadece tüketim tarafında değil üretim tarafından da kaynaklandığı özellikle vurgulanmıştır.

Aynı yıl Ferhat Sayın’ın editörlüğünde çıkan bir diğer yayında döngüsel ekonominin disiplinler arası önemine dikkat çekilerek 22 akademisyenin çalışmalarına yer verilmiştir (Sayın, 2020). Bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesi, üretimde negatif dışsallıkların en aza indirilmesi, ürün yaşam döngüsünün uzatılması ile kaynak verimliliğinin sağlanması, atıkların geri dönüşümünün sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilmesi ele alınan konulardan bazılarıdır. Ayrıca, döngüsel ekonominin; pandemi dönemindeki durumu, Avrupa Birliği ülkelerindeki istihdama etkisi, uluslararası ticarete yansımaları, çevre ekonomisi ve atık yönetimindeki etkisini konu alan çalışmalar da bulunmaktadır. Dahası atık yönetimi ile ilgili; enerji tüketimi, kamu-özel sektör iş birliktelikleri (İngiltere-İspanya, Polonya ve Türkiye örnekleri), yerel yönetimdeki örnekleri de farklı başlıklar altında incelenmiştir. İlaveten, kitapta döngüsel ekonomi endüstri 4.0, girişimcilik olgusu, yeni iş modelleri, tarım politikaları, madencilik sektörü, maliye politikaları gibi disiplinler arası çalışmalar bulunmaktadır. Kapsamlı bir çalışma olan kitabın diğerlerinden farkı makro ve mikro bakış açılarını bir arada toplayarak disiplinler arası bir çalışma olmasıdır.

Çalışmamıza konu olan son kitap Ağustos 2021’de yayınlanmıştır. Eserde diğerlerinde olduğu gibi doğrusal ve döngüsel ekonomi ayrımı yapıldıktan sonra konunun, çevresel vergi düzenlemeleri, sürdürülebilir vergilendirme, çevreye zarar verebilecek sübvansiyonlar gibi maliye politikası araçları ile bağlantısı açıklanmıştır (Akdoğan, 2021). Ayrıca kirletme hakları,

karbon fiyatlaması, depozito iadeleri gibi konular ele alınmıştır. Örneklem olarak vergilendirmenin çevresel sürdürülebilirliğe etkisi ölçülerek ampirik bir değerlendirme yapılmıştır. Doğal kaynak kullanımının azaltılmasında spesifik olarak maliye politikaları üzerinden yapılan araştırma ile diğer yayınlardan farklılaşmıştır.

2.2. Doktora Tezleri

İlk doktora tezi 2018’de Evren Sapmaz Veral tarafından hazırlanmıştır (Verel, 2018). Araştırmada Avrupa Birliği komisyonu tarafından kabul edilen döngüsel ekonomi modelinin atık yönetimi ve kaynak verimliliğine odaklandığı için amacına tam olarak ulaşamadığına vurgu yapılmıştır. Dünya üzerinde döngüsel ekonomi modelinin uygulanabilmesi için üretim ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi gerektiğine dikkat çekilerek kurgulanan sistemin bunun çok uzağında olduğu belirtilmiştir. Döngüsel ekonomi modeli ile planlı eskimişlik/demodellik olarak belirtilen hali hazırda devam eden tüketim çılgınlığının sona erdirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda atıklarla ilgili hem uluslararası hem de Türkiye’deki mevzuat ve çalışmaların çevre politikası ile uyumu araştırılarak karşılaştırılmıştır. Farklı gelir grubundan ülkeler karşılaştırıldığında gelir seviyesi yüksek ülkelerin daha az atık oluşturduğu tespit edilmiştir. Teorik bir çalışma olan tezde Türkiye’nin döngüsel ekonomi modeline uyum çalışmalarında özel sektör ve devlet işbirliğinin yanı sıra yerel yönetimlerin konuya el atması gerektiği özellikle belirtilmiştir.

2020’de tamamlanan diğer doktora tezinde çeşitli analiz yöntemleri ile döngüsel ekonomi, yeşil yönetim ve inovasyonun aynı anda şirket performansları üzerindeki etkisi ölçülmüştür (Yüce, 2020). Bu kapsamda anket soruları ile Türkiye’nin imalat sektöründe (tekstil ve gıda ağırlıklı) faaliyet gösteren firmalarda çalışan farklı refah seviyesi, eğitim durumu, çalışma yılları yaş ve cinsiyetteki 403 kişiye ulaşılmıştır. Firmaların %98’i uluslararasıdır. Analizler neticesinde yeşil yönetim ve inovasyonun sağladığı verimlilik şirketlerin büyüme performanslarına olumlu etki ederken yeşil üretimden kaynaklı mali meselelerin şirket performanslarını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Döngüsel ekonomi kavramının ise şirket büyüme performansları üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. 2020 yılında yapılan bu çalışmadan da anlaşıldığı üzere Türkiye’de döngüsel ekonomi modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Modelin sadece gelecek nesillere yaşanabilir çevre bırakmak olmadığı doğal kaynak azalımının üretim faaliyetlerini ve dolayısıyla sürdürülebilir büyüme ve kalkınma ile bağlantısının tam olarak anlaşılmadığı görülmektedir.

2.3. Yüksek Lisans Tezleri

2019’da döngüsel ekonomi ile ilgili dört yüksek lisans tezi tamamlanmıştır. Başkaya, döngüsel ekonomiyi sosyal inovasyonla birleştirdiği tezinde sosyal girişimcilik örneği TİDER’i ele almıştır (Başkaya, 2019). TİDER’in, yoksulluk sınırı altındakilerin temel ihtiyaçlara ulaşımının sağlanması ve gıda israfı başta olmak üzere diğer israfları önleyerek ekolojik ve ekonomik katkılarda bulunmayı amaçlayan bir dernek olduğu belirtilmiştir. Tezde ekonomik ilişkilerin belirleyicilerinin kültür, norm ve yaşam biçimleri olduğu belirtilerek döngüsel ekonominin sosyal yönüne de dikkat çekilmiştir. Bölgesel ekonomi ve kümelenme çalışmaları ile toplum, çevre ve kâr başlıklarından vazgeçmeden yaşamın sürdürülebilir kılınabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda birbirine ağ modeli ile bağlanacak yerel üreticiler ve örtük bilgileri ön plana çıkacaktır. Ayrıca bölgesel kalkınmada endüstriyel simbiyoz ve eko endüstriyel parkların önemine dikkat çekilen tezde sektörler arası ilişkilerin bulanıklaşmasının üretimi kolaylaştıracağı tespiti yapılmıştır.

2019’daki bir diğer tezde, doğrusal ekonominin sakıncalarından bahsedilmiştir (Esin, 2019). Doğal kaynak kullanımını yeniden kullanım, onarma ve geri dönüşüm gibi yollarla azaltmayı

öngören döngüsel ekonomi modelinin, üretim ve tüketim kalıplarını değiştirerek sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacağı belirtilmiştir. Avrupa Birliği'nin de son dönemde hem ekonomik gerekçeler hem de çevre politikasının dönüşüm zorunluluğundan dolayı atık politikası başta olmak üzere yeni mevzuat ve eylem planları hazırladığından bahsedilmiştir. Bu kapsamda çalışmada Avrupa Birliği döngüsel ekonomi modelinin politika oluşturma süreçleri teorik olarak incelenmiştir.

Aynı yıl tamamlanan bir diğer tez tekstil sektörüne odaklanmıştır (Saraç, 2019). Sektörde kullanılan kağıt masuraların geri dönüşümü ile ham madde dört kez ürün döngüsüne sokularak depolama hizmeti, ağaç, su, sera gazı ve enerji olmak üzere beş başlık altında elde edilen tasarruf hesaplanmıştır. 13 hafta boyunca üretilen masuralar ve kazanılan geri dönüşümler ile 32.5 ton kağıt atıktan toplanan, 26 ton geri kazanılmış masura üretilmiştir. Bu kapsamda 270.000 masura sisteme giriş yapmış ve 220.000 adet masura yeniden kullanıma hazırlanmıştır. Maliyetlere bakıldığında geri dönüştürülen malzeme ile üretilmiş masuraların 1/4 oranında ucuz olduğu tespit edilmiştir. Her geri dönüşümde kağıdın liflerinde oluşan kaybın üretim tekniklerinin farklılaştırılması ile giderilebileceği belirtilmiştir.

Tekstil sektörünü ele alan bir diğer tez, biyomimetrik yaklaşımla giysi tasarımının döngüsel ekonomiye uygun tasarlanması hakkındadır (Çınaroğlu, 2019). Doğadaki canlıların model-sistem ve elementlerinin incelenerek insan doğasına uygulanması ile ilgili örnekler verilmiştir. Ayrıca tüketimin ve dolayısıyla üretimin azaltılması için vergilendirme gibi politikalar ile ürün fiyatlarının artırılmasına vurgu yapılmıştır. Tekstil üretiminin diğer sektörlerle karşılaştırması yapılarak çevreye verdiği zararın fazlalığına dikkat çekilmiştir. Zararı azaltabilmek için çözüm yolları önerilmiştir. Bunlardan biri ileri dönüşüm "upcycling" yöntemi ile kullanılmış ürün ya da malzemelerin değerlerini artırarak aynı veya farklı işleve sahip ürünler tasarlamak, bir diğeri ise giysi kullanımında paylaşım ekonomisini ön plan çıkarmak olarak belirlenmiştir.

2020'de tamamlanan tezde Muratcan Başkurt, buzdolabı üretiminden kaynaklanan atık poliüretanların farklı sektörlerdeki kullanımını değerlendirmiştir (Başkurt, 2020). Sektörel ve aynı zamanda bölgesel bazda yapılan çalışmada poliüretanların atık olmadan değerlendirilmesi sırasında kullanılan suyun miktar analizi yapılmıştır. Şirketlerin su risklerini minimize etmesi, suyun gerçek bedelinin belirlenmesi, su yatırımlarında geri dönüş sürelerinin gerçek ve doğru şekilde hesaplanması, oluşturulabilecek bir "su fonuna" belirli bir bütçe aktarılması ve sonrasında bu bütçenin sadece su projeleri için harcanmasında kullanılması önerilmiştir. Ayrıca, döngüsel ekonomik modelin işleyebilmesi için tüketici davranışlarının önemini yansıtmaları açısından beyaz eşya satın alma, kiralama revizyonlu ürün kullanma, kullandığında kadar öde gibi seçenekler 445 kişilik bir ankette değerlendirilmiştir.

Sevcan Sönmez konut sektörünün giderek büyümesi ile birlikte fazla miktarda doğal kaynak kullanımı gerektiğinden yola çıktığı çalışmada Hollanda ve Danimarka'daki konut inşaatlarını karşılaştırmıştır (Sönmez, 2020). Kerkrade (Hollanda), eski bina malzemelerinin yeniden tasarımsal bir boyut katılarak kullanıldığı, Aarhus (Danimarka) örneğinde ise sosyal konut ile ön plana çıkıldığı tespit edilmiştir. Her iki projede de ortak kullanım, işbirliği gereklidir ve toplumsal katkıya dikkat çekilmiştir. Örneklerden hareketle Üsküdar Acıbadem Mahalle'sinde seçilen bir konut alanında binanın yıkılması ile ortaya çıkacak malzemelerin değerlendirilmesi üzerine ampirik bir çalışma yapılmıştır. Neticede "konut sektörünün ana hedeflerinin daha düşük maliyet, artan bina ömrü, yenilenebilir malzeme kullanımı olmalıdır" sonucuna varılmıştır. Ayrıca, demonte parçaların kullanıma sokulması ve malzeme kullanımında zaman faktörünün önemi vurgulanmıştır. Demonte parçalara ağırlık verildiğinde geri dönüşümlü inşaat malzemesinde yıpranmamış malzemelerin yeniden kullanımı söz konusu olacaktır.

2020’de Ariöz’ün elektronik kartların geri dönüşümü üzerine yaptığı ampirik çalışmada ürün yaşam döngüsünün yanı sıra genişletilmiş üretici sorumluluğundan bahsedilmiştir (Ariöz, 2020). Doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçiş süreçleri diğer bir deyişle 3R konseptinden 10R konseptine geçiş süreçleri ele alınmıştır. Elektronik kart malzemeleri metal çelik levha, demir, plastik ve alüminyumun her birinin kendi ömrü olduğu, fiziksel, kimyasal ve çevresel etkilerden yıprandıkları için ayrı ayrı geri dönüşüme sokulması gerektiği belirtilmiştir. Kullanılmayacak durumda olan parçalar ayrıştırıldıktan sonra; erişim kapasitesi, taşıma maliyeti, müşteri talepleri ve geri dönüşüm oranındaki değişimlere duyarlılık olmak üzere dört farklı senaryo geliştirilerek parametreler farklılaştırılmıştır. Neticede; işletme maliyeti, sabit tesis maliyeti ve ulaşım maliyeti, olarak büyükten küçüğe sıralanmıştır. Ayrıca, çevrim içi satın almanın kârlılığı büyük ölçüde etkilediği de belirtilmiştir.

Üçok, ürün yaşam döngüsü yönetimini (PLM) ele aldığı tezinde şirketlerin küresel pazarda rekabet edebilmeleri için iyi kalitede üretim, mümkün olan en kısa zaman ve en az maliyetle işbirliği içinde çalışmaları gerektiğine dikkat çekmiştir (Üçok, 2020). Döngüsel ekonomi modeli ile ürün, parça ve malzeme değeri korunduğunda ürünlerin uzun ömürlü olması, tadilatı, yeniden üretimi ve geri dönüşümünün sağlanacağına vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda ürün kullanımında kiralama modelleri gibi paylaşımcı uygulamalar da teşvik edilmektedir. Ayrıca halk sağlığı ve çevre bilincinin geliştirilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. Tezde döngüsel ekonomi ve ürün yaşam döngüsü farkındalığının ölçülebilmesi için gıda, dayanıklı tüketim malları, dağıtım pazarlama, demir-çelik gibi 23 farklı sektörden çeşitli departmanlarda çalışan farklı eğitim seviyelerinde 55 katılımcı ile anket yapılmıştır. Neticede, döngüsel ekonomi farkındalığı % 45, ürün yaşam döngüsü farkındalığı ise %60 seviyesinde çıkmıştır. PLM’den haberdar olan bazı kesimlerin döngüsel ekonomi kavramından haberdar olmadıkları görülmüştür. Bu farkındalık eksikliğinin giderilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Konya örneği üzerinden bölgesel bazda yapılan tez çalışması, yerel yönetimlerin atık politikalarına yöneliktir. (Keskin, 2020) Öncelikli olarak çevrenin serbest mal olmasından dolayı düşünmeden savurganca tüketildiğine vurgu yapılarak günümüzde kirleten öder prensibinin getirildiğine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda üreticinin kirliliği belli bir seviyede tutmasını sağlamak için vergi indirimleri ve mali teşvikler sunulduğundan bahsedilmiştir. Burada genişletilmiş üretici sorumluluğuna ihtiyaç vardır. Ayrıca, çevre kirliliğinin negatif dışsallıklarından bahsedilerek ülkelerin gelir seviyesi ve çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi göz önüne alan çevresel Kuznets Eğrisine vurgu yapılmıştır. Çevre kirliliğinin ülkelerin ekonomik gelişmesinin ilk yıllarında arttığı GSMH’nın belli seviyeye gelmesinden sonra azalmaya başladığı belirtilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. 2018’de belediye atıklarının geri dönüşüm oranları Avrupa’da %47 iken Türkiye’de %11.5 gibi oldukça düşük bir seviyede olduğuna dikkat çekilmiştir. Yine 2016 verilerine göre; OECD ülkelerinde kentsel atıkların 1/3’ünden fazlası geri dönüştürmekte ya da compost yapılmakta iken Türkiye’de bu oran 1/10’da kalmıştır. Türkiye’de ambalaj atıklarının 2013’deki geri dönüşüm oranı %65 iken 2018’de %53 olmuştur. AB ülkelerinde ise sırasıyla %79 ile %81’dir. Konya özelinde ise toplanan bazı atıklardan kazanılan oranlar araştırılmıştır. 2019’da Konya’da toplanan ambalaj atıklarından geri kazanım oranı %19 dur, 2012’de toplanan akü atıklarının %65’i geri kazanılırken 2017’de bu oran % 14’e düşmüştür. Yıllar içinde geri dönüşümün artış göstermesi beklenirken büyük oranlarda düşüşler görülmesi Türkiye için incelenmesi gereken bir problemdir.

2021’de bitmiş ve YÖK’e işlenmiş son yüksek lisans tezinde tarımsal kooperatiflerin gıda tedarik zincirlerinin döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi incelenmiştir (Balcıoğlu, 2021) Bu kapsamda 14 tarım kooperatifi, iki üretici birliği, bir tarım kooperatifleri birliği ve bir su ürünleri kooperatifleri birliğinden katılımcılar ile anket çalışması yapılmıştır. Yapılan değerlendirme tarım kooperatiflerinin kıt kaynakların korunması, atıkların ayrılarak başka

alanlarda yeniden kullanılmasına olan yatkınlıkları sayesinde sürdürülebilirliğe ve döngüsel ekonomiye katkıda bulundukları tespit edilmiştir. Gelecekte bu katkıyı artırmak için daha fazla farkındalık, teşvik ve yeşil teknoloji kullanımına ihtiyaç olduğu vurgulanarak çözümüne yardımcı olması için “Tarımsal Kooperatif Tedarik Zinciri Modeli” önerilmiştir. Model; tüm paydaşları sürece dahil edip iş birliği oluşturmak, kooperatifleri üretimin tüm süreçlerine daha fazla dahil etmek, nakit akışını sağlamak, farkındalık eğitimleri vermek, atık minimizasyonu ve yan ürünlerin değerlendirilmesi, tersine lojistik uygulamaları gibi farklı başlıklardan oluşmuştur.

Literatür çalışmasından da anlaşıldığı üzere Türkiye’de döngüsel ekonomi modeli kapsamında oldukça az yayın bulunmaktadır. İlk kitabın 2016’da yayınlanmasının ardından iki yıllık süre içinde sadece üç kitap ve bir doktora tezinin yayınlanması konuya ilginin ne kadar kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bir diğer gösterge de araştırmaya konu olan 20 tezdən beşi 2021, yedisi 2020, yedisi 2019 ve bir tanesinin 2018 tarihli diğer bir deyişle oldukça yeni olmalarıdır.

Bu kapsamda literatür incelendiğinde 2016 ve 2018’te kitapların basılmasının ardından üniversitelerde bir hareketlilik gözlenmiştir. Konuya ilginin devlet-vakıf üniversitesi boyutuna bakıldığında vakıf üniversitelerinin %20 oranında (4 tez) kaldığı anlaşılmıştır. Çalışmaların yeni olması ampirik çalışmaların azlığını beraberinde getirmiş 20 tezin % 40’ında ampirik çalışmalar söz konusu olmuştur.

2019’da biten tezler çevre politikaları-mevzuat, doğal kaynak verimliliği gibi daha genel konulara odaklanmıştır. 2020 yılı tezleri ise beyaz eşya sektörü, yerel yönetimlerin atık politikası, konut sektörü ve elektronik kartların geri dönüşümü gibi daha sektörel ve bölgesel bazda çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir.

Tezlerin ve kitapların büyük çoğunluğunda çizgisel/doğrusal ekonominin üretim, çevre, ekonomi ve sosyal yönlerden sakıncaları belirtilerek döngüsel ekonomi modeline geçildiği taktirde üretim aşamalarının nasıl değişim göstereceği anlatılmıştır. Dünyanın artan nüfusu ile birlikte doğal kaynaklar üzerinde yaratılan baskı, ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda sürdürülebilirliği kesintiye uğratmaktadır. Ayrıca, nüfus artışının yanı sıra gelir seviyesi de döngüsel ekonomi modelinin kullanılmasında önemli faktördür. Ekonomik gelişmenin ilk yıllarında çevre kirliliğinin arttığı belli gelir seviyesine yükseldikten sonra azalmaya başladığı ortak bulgular arasındadır.

Bu kapsamda nüfus artışın beraberinde getirdiği tüketim artışının tarihsel yolculuğuna değinilerek özellikle Sanayi Devrimi’nden bu yana doğal kaynaklarda giderek artan oranda azalmanın meydana geldiği vurgulanmıştır. Bir başka deyişle doğaya bıraktığımız git gide büyüyen ayak izlerimizin bir an önce azaltılması gerekmektedir. Döngüsel ekonomi modeli benimsendiğinde kaynaklar savurganca harcanmayacağı için günümüzdeki kadar hammadde sıkıntısı yaşanmayacağından üretim faaliyetleri, büyüme ve sürdürülebilir kalkınma imkanlarının da devam edeceği kaydedilmiştir.

Her ne kadar iklim değişimi iklim krizi boyutuna ulaşmaya başlasa da döngüsel ekonomiyi sadece çevreye indirgemenin hatalı bir davranış olduğu tezlerin ortak noktalarından bir diğeridir. Bunun için üretim ve tüketim alışkanlıklarının aynı zamanda değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Üreticiler daha az kaynakla daha fazla ürün üretmek, tüketiciler ise tüketimini azalt, yeniden kullan, kirala, paylaş ve geri dönüştür başlıklarını yaşam biçimlerine uydurmak zorundadırlar. Bu kapsamda ürünlerin atık olmadan önce tamir-bakım gibi aşamalardan geçerek yeniden kullanıma sokulması gerekir. Kısacası ürün ömrünün uzatılması gerekmektedir. Dahası ürün fiyatları artırılarak tüketimi azaltmak bir diğer yol olarak sunulmuştur.

Üreticilerin daha az kaynakla daha fazla üretimi sağlaması farklı iş çözüm programları ile iş süreçlerinin yeniden adaptasyonu ön plana çıkmaktadır. Yeşil yönetim faaliyetleri, ürün yaşam

döngüsü programları bunlardan bazılarıdır ve her ikisinin de döngüsel ekonomi modeli ile uyumlaştırılması gerekmektedir. Hali hazırda PLM programı kullanan iş yerlerinde döngüsel ekonomi kavramının çok bilinmediği görülmüştür. Bu alanda farkındalık yaratma çalışmalarına ihtiyaç vardır. İş yerleri başta olmak üzere her kademe öğretim kurumlarında üretici ve tüketicilere döngüsel ekonomi modelinin tanıtılması gerekmektedir. Bu sayede doğal sermayenin korunması ve geliştirilmesi, kaynak veriminin optimize edilmesi, sistem risklerinin en aza indirilmesi mümkün görülmektedir.

2.4. Makaleler

Endüstri 4.0 yaklaşımının metin madenciliği kullanılarak, 2021 yılına kadar olan yüksek atıflı makalelerde hangi kavramları öne çıkardığı incelenmiş ve gittikçe daha önemli hale geleceği düşünülen "katmanlı üretim", "3b yazıcı", "siber güvenlik", "dijital ikiz" gibi kavramlar arasında "döngüsel ekonomi" ve "sürdürülebilir iş" de yerlerini almışlardır (Ediz, 2021). Döngüsel ekonominin literatür üzerindeki etkisi kavramsal ve uygulama çalışmaları olarak iki ayrı başlıkta toplanabilir. Diğer bir bibliyometrik çalışmada, Yılmaz (2019) sadece 2018 yılı için Science Direct dergilerine bakılmış ve sürdürülebilirlik ile döngüsel ekonomi anahtar kelimeleri için küresel yayın taraması yapılmıştır. Tutumlu inovasyon konusunda yapılan bir başka bibliyometrik çalışmada, 2020 yılı için WOS ve Scopus veritabanlarına bakılarak, tüm dünya için tutumlu inovasyonun genellikle sürdürülebilirlik, kapalı çevrim tedarik zincirleri, yeşil ürünler ve döngüsel ekonomi ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Özdemir Güngör, 2021).

Öte yandan, Bilgili (2021) döngüsel ekonominin ilkesel esaslarından olan 'sıfır atık' konusunda bir bibliyometrik çalışma gerçekleştirmiş, bu anlayışın 1970'lerden beri ortaya konmasına rağmen, döngüsel ekonomi ile ilişkilendirilmesinin çok daha yeni olduğunu göstermiştir. Yine atık konusuna odaklanan Sapmaz Veral (2019), döngüsel ekonominin atık yönetimi konusunda olumlu etkisinin olacağı ama özellikle geri dönüşüm konusunda daha fazla çalışma gereksinimi olduğuna dikkat çekmiştir.

Döngüsel ekonomi ile doğrudan ilgilenilmeye başlanan kavramsal nitelikteki yayınların 2018'lerde başladığı ve farklı çalışmalarda döngüsel ekonomi farkındalığının, zorluklarının, fırsatlarının ve kolaylaştırıcılarının genel bir değerlendirmesinin amaçlandığı görülmektedir (Önder, 2018; Gedik, 2020). Döngüsel ekonomi kavramının gelişimi, engelleri ve fırsatları ile olası bazı iş modellerinin kısaca verildiği kavramsal çalışmada, döngüsel ekonomi kavramının iş dünyası için sadece strateji değil tüm üretim ve tüketim süreçlerinde de önemli olmaya başlayacağı ve iş modelleri gelişmeye başlarken, ülkelerin de stratejilerinin kendi özellerinde farklı olacağı belirtilmiştir (Sapmaz Veral, 2021). Sapmaz Veral ve Yiğitbaşoğlu (2018), Avrupa Birliği'nin çevre politikasından yola çıkarak, atık yönetimi konusuna yönelmiş ve bunu topluluğun sürdürülebilir büyüme ile ilgili kimi stratejilerini de ele alarak, sadece AB'yi kapsayan bir özetleme yapmıştır. Bu çalışmayı takip eden ara dönemdeki özellikle Avrupa Birliği'ndeki gelişmeleri içerecek şekilde ve bu defa seçilmiş kimi AB üye ülkelerinin döngüsel ekonomiye geçiş konusundaki strateji veya uygulamalarını da kapsayarak yapılan çalışma ortaya konmuştur (Sapmaz Veral, 2019). Benzer bir çalışmada, tek bir AB ülkesine yönelinmiş ve Almanya'nın döngüsel ekonomiye geçişteki strateji ve durumu anlatılmıştır (Özsoy, 2018).

Başka bir çalışmada, yine Avrupa Birliği ülkeleri ele alınmış ve Ateş (2021) bu ülkelerde gayri safi yurtiçi hasılların (GSYİH), bu ülkelerdeki elektronik, evsel, ambalaj, plastik, kağıt, metal, cam, eski otomobil aksanları ve odun atıklarının geri dönüşüm oranları ile etkileşimi incelenerek plastik atıklarının ve eski otomobil aksanlarının geri dönüşüm oranının ekonomik büyümeyi olumsuz, diğer değişkenlerin ise ekonomik büyümeyi olumlu etkilediklerini belirlemiştir. Yine döngüsel ekonominin, genel ekonomi içindeki etkisini anlamak için Kesbiç ve Çevik (2021) Türkiye ve seçilen 11 Latin Amerika ülkesinde 2000-2018 yılları için ekonometrik analiz ile

döngüsel ekonomi ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisini inceleyerek özellikle temiz enerji teknoloji ve inovasyonu başta olmak üzere çevresel sürdürülebilirliğin önemi savını ortaya koymuşlardır.

COVID-19 pandemisinin özellikle Avrupa Birliği'nin yeşil geleceğine etkisi ve bu zaman kadar olan döngüsel ekonomi dahil tüm yeşil düzen politika ve stratejilerinin COVID-19 öncesi ve sonrası olarak tekrar değerlendirilme gerekliliği, bunun sonucunda da Avrupa Yeşil Düzenine geçiş çabasının olumsuz etkileneyeceği ifade edilmiştir (Eren, 2020). Daha olumlu bir bakışla, Çetin ve Yılmaz (2021), tarihsel büyük doğa felaketlerine bakarak, 'insan sağlığının ancak doğanın sağlığı ile birlikte mümkün olabileceği' anlayışıyla, pandemilere karşı dayanıklılık ve pandemilerin sürekliliğini önleyebilmek için dünya genelinde döngüsel ekonomiye dönüşüm çabasının artacağını belirtmişlerdir.

Türkiye'ye odaklanan döngüsel ekonomi çalışmaları da başlamış, kavramsal çalışmalardan birinde Özuyar (2021) döngüsel ekonomi kavramının zaten Türkiye'de mevcut olan organize sanayi bölgeleri, sanayi bölgeleri ve kümelenme uygulamaları, serbest ticaret bölgeleri, Tekno Parklar ve endüstriyel simbiyoz gibi bazı stratejik uygulama yöntemleri ile geliştirilmesini ve bunların iklim değişikliğini önleme ve uyum açısından potansiyel etkilerini tartışmıştır. Endüstriyel simbiyoz konusu işletmeler arasındaki iş birliklerini esas alarak döngüsel ekonominin bilinen uygulamalarından biridir, Özkan ve diğerleri (2018) dünya ve Türkiye'deki uygulama örneklerini değerlendirmişlerdir. Döngüsel ekonomiye atıfta bulunan ilk yayınlardan biri olan bu çalışmada, endüstriyel simbiyozun ancak Malzeme Akış Analizi, Yaşam Döngüsü Analizi ve Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin kullanımı desteğiyle anlam kazanacağını üzerinde durulmuştur.

Öte yandan, Balbay ve diğerleri (2021) yine Türkiye için döngüsel ekonominin ivediliğini ele alarak gerçekleştirdikleri PEST ve SWOT analizlerinde Endüstriyel Sürdürülebilirlik ve Döngüsel Ekonomi konularında farkındalık oluşturulmasının gerekli olduğu ve özellikle döngüsel ekonomi için yeni altyapı yatırımları; endüstriyel süreçlerin uyumlaştırılması, tedarik zincirinin yeniden tasarlanması ve atık yönetimi sürecinin geri kazanım temelinde ürün/süreç tasarımı, mikro ve nano ölçekte malzeme mühendisliği ve hesaplamalı modellemelerle bunun sağlanabileceği ifade edilmiştir. Açıkalın (2020) da sürdürülebilir pazarlama ve döngüsel ekonomi ilişkisini inceleyerek yönetimsel ve organizasyonel boşluklara rağmen, pazarlama karmasının fırsatlarını belirtmiştir. Tüm bu anlatılan çalışmaları tamamlayıcı ve destekleyici olarak bölgesel nitelikte ilişkisel bir veri tabanının gerekliliği de yapılan başka bir çalışma ile dikkatlere sunulmuştur (Özsoy, 2021).

Kavramsal çalışmaların yanında doğrudan döngüsel ekonomiye hedef alan uygulama örnekleri de literatürde yerini almaya başlamıştır. Bunlardan biri Yılmaz ve Algur'un (2021) İskoçya'da bulunan Findhorn Ekoköy'ünü su, enerji ve malzemenin etkin kullanımı bakımından değerlendirdikleri ve bu ekoköyün kaynak yönetimini, daha büyük ölçekli şehirlere örnek oluşturması açısından ortaya koydukları çalışmadır.

Sektörel temelli de çalışmalar başlamış, moda sektörü için yapılan bir çalışmada hem halihazırdaki durum hem de Döngüsel Ekonomi kavramının yarattığı yeni pazar seviyelerinde benimsenen stratejilerini kurum içi inceleme yapmadan ama yine de örneklerle ortaya konmuştur (Atalay, 2020).

Kent ile ilgili çalışmalar da benzer şekilde ortaya çıkmaya başlamış, öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği ile Türkiye'de hazırlanmış lisansüstü tezleri irdenmiş ve bu tip çalışmaların çok az olduğu ortaya konmuştur (Yalçın ve Negiz, 2020). Bu çok az sayıda yapılan çalışmalardan birinde, Yalçın ve Negiz (2021), Antalya'da kentsel dönüşüm sonucunda oluşan hafriyat, inşaat ve yıkıntı atığının yönetimini döngüsel ekonomi açısından

incelemiş ve bahsi geçen konularda döngüsel ekonomi uygulamalarının zayıflığını ortaya koymuşlardır.

Demircioğlu ve Ever (2020) ise döngüsel ekonominin araçlarından birini ele almış ve endüstriyel simbiyozun maliyetler üzerinde etkisini Türkiye’deki bazı endüstriyel simbiyoz proje örneklerini de göz önüne alarak incelemişlerdir. Sonuçta bu yolla bir yandan girdi maliyetlerini azaltarak diğer yandan çevresel maliyetleri düşürülebileceğini ifade etmişlerdir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatür taraması sonucunda Türkiye’de döngüsel ekonomi alanının oldukça yeni olduğu yapılan çalışmaların azlığından anlaşılmıştır. Üstelik toplam sayının içinde aynı kişilerin birden fazla esere imza attıkları tespit edilmiştir. Evren Sapmaz Veral’ın 2018’de bitirdiği doktora tezinden sonra, 2019’da iki tane olmak üzere 2018 ve 2021 yıllarında toplam dört makalesi bulunmaktadır. Tufan Özsoy’un ise bir kitap iki makale, Hüseyin Önder’in Mustafa Durman ile 2016’da çıkardığı kitaptan sonra 2018’de kendi adına bir başka kitap daha yayınladığı tespit edilmiştir. Yalçın ve Negiz’in birlikte yaptıkları iki makale bulunmaktadır. Makalelerin yayınlandığı dergilerin büyük çoğunluğu üniversite dergileridir. Çalışmaların içeriğine bakıldığında tezlerdeki birkaç ampirik çalışma dışında daha ziyade teorik ve kavramsal çerçeve çizildiği tespit edilmiştir. Çalışmaları sektörel ve bölgesel bazda gruplamak mümkün olmuştur.

Sektörel bazda çalışmaların çoğunda gelir seviyesi yüksek ve nüfusu az olan ülkelerin döngüsel ekonomik modele daha uyumlu olduğu, gelir seviyesinin düşmesine paralel olarak döngüsel ekonomiden uzaklaşıldığı belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde de tarım-tekstil-inşaat gibi daha ziyade emek ve doğal kaynak ağırlıklı sektörlerin ön planda olması bilgiyi destekler niteliktedir. Ampirik araştırmalarda da tekstil, tarım, inşaat gibi sektörlerin ele alınması tesadüfi değildir. Türkiye’de genel olarak emek yoğun sektörlerin faaliyet gösterdiği göz önüne alındığında bu gibi spesifik alanlarda çalışmaların daha yoğunlaşması gerekmektedir.

Bölgesel bazda yapılan araştırmalarda ise özellikle Avrupa Birliği ülkeleri incelenerek atık yönetimi üzerine odaklanmış olmakla beraber mevzuat ve mali düzenlemeler ile ilgili çalışmalar da göze çarpmaktadır. Mali meseleler ürün verimliliğini artırmaya yönelik araştırmalarda da kendini göstermiştir. Türkiye örneklerine yer veren çalışmalarda ise Konya ve Antalya örnekleri ele alınmıştır. Yeşil üretimin sağladığı verimlilik şirketlerin büyüme performanslarına olumlu etki ederken yeşil üretimden kaynaklı mali konuların şirket performanslarını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Bu kapsamda döngüsel ekonomi uygulamaları gelecek yıllarda artarak devam edeceğinden vergilerin ve ürün fiyatlarının yükselmesi küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kârlılıklarını şüphesiz ki negatif yönlü etkileyecektir. Türkiye’de üretim sektörünün %90’ dan fazlasının KOBİ olması durumun aciliyetini göstermektedir.

Bu kapsamda üretimden tüketim aşamasına kadar ürün yaşam döngüsünü hayata geçirmek sadece gelecek nesillere yaşanabilir çevre bırakmak değildir. Doğal kaynak azalımı üretim faaliyetlerini kesintiye uğratacağı gibi sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya da negatif etkisi olacaktır. Ayrıca, ekonomik ilişkilerin belirleyicilerinin kültür, norm ve yaşam biçimleri olduğundan yola çıkılarak döngüsel ekonominin sosyal yönünün vurgulanması gerekmektedir. Burada devreye zihniyet girmektedir. Tüketim alışkanlıklarının acilen değiştirilerek kişilerin kiralama, revizyonlu ürün kullanma, tamir etme, paylaşma seçeneklerine yönlendirilmesi için gereken platformlar hazırlanmalıdır.

Toplumsal farkındalık yaratmak için akademik olarak lisans ve lisansüstü seviyede döngüsel ekonomi modelinin tanıtımının yapılarak araştırma merkezleri ve üniversite sanayi iş birliktelikleri kurulması önceliklidir. Bu sayede planlı eskitmeden uzaklaşarak daha az

kaynakla daha verimli üretimin nasıl yapılacağı araştırılmalıdır. Kooperatifleşme ve kümelenme çalışmalarına hız verilmeli, endüstriyel simbiyoz uygulamaları sıklaştırılmalıdır.

Tüm bunların uygulanabilirliği kamu politikaları ile yakından bağlantılı olduğundan ilk etapta hukuksal mevzuatın tamamlanması gerekmektedir. Sonrasında kalkınma planlarında acilen konuya yer verilmelidir. Dahası politikaların belirlenme aşamasından başlayarak yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve özel sektör diğer bir deyişle toplumun tüm kesimlerinin iş birliği sağlanmalıdır. Yönetişim sayesinde bahsi geçen döngüsel ekonomi uygulamalarını sürdürülebilir kılmak mümkün olacaktır. Ayrıca mevzuat, ürün verimliliği ve yönetim uygulamalarının yurtdışı ile uyum halinde olması uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerde ortaya çıkacak olumsuzlukları da en alt seviyeye tutacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, N. (2020). Sürdürülebilir Pazarlama Bakış Açısı ile Döngüsel Ekonomi İncelemesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9 (3), 238–257.
- Akduğan, U. (2021). *Döngüsel Ekonomide Çevresel Mali Düzenlemeler ve Sürdürülebilir Vergilendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akküçük, U. (2019). *The Circular Economy and Its Implications on Sustainability and the Green Supply Chain*. IGI Global.
- Ariöz, Y. (2020). *Eşzamanlı Açık Döngü Ağ Tasarımı ve Dairesel Ekonomi Perspektifi ile Elektronik Kartların Geri Dönüşümü İçin Özgün Bir Optimizasyon Modeli*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Atalay, O. D. (2020). Moda Tasarımında Döngüsel Ekonomi Kavramı ve Farklı Tasarım Seviyelerinde Benimsenen Stratejiler. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10 (1), 24–40.
- Ateş, E. (2021). Döngüsel Ekonomi Kapsamında GSYİH ile Geri Dönüşüm İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 125–137.
- Balbay, S., Sarihan, A. ve Avsar, E. (2021). “Dünya’da ve Türkiye’de “Döngüsel Ekonomi / Endüstriyel Sürdürülebilirlik” Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 27, 557-569.
- Balcıoğlu, İ. (2021). *Tarımsal Kooperatiflerin Gıda Tedarik Zincirleri Bağlamında Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirlik Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yaşar Üniversitesi/ İşletme Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Başkaya, E. F. (2019). *Döngüsel Ekonomiye Geçişte Sosyal İnovasyon Modeli: ‘TİDER’ Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Ekonomi Üniversitesi/ Tasarım Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Başkurt, M. (2020). *Türkiye’de Beyaz Eşya Sektöründe Döngüsel Ekonomi Yaklaşımları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi/ Çevre Bilimleri Mühendisliği ve Yönetimi, İstanbul.
- Bilgili, M. Y. (2021). Sıfır Atık Yaklaşımının Kökenleri ve Günümüzdeki Anlamı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (40), 683-703.
- Camón Luis E. ve Celma D. (2020). Circular Economy. A Review and Bibliometric Analysis. *Sustainability*. 12 (16), 63-81.

- Carson, R. (1962). *Silent Spring*. New York: Penguin Books.
- Circular economy introduction - Overview. (2021). <https://ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview> (Erişim Tarihi: 10. 11. 2021).
- Çetin, M. ve Yılmaz, G. (2021). Pandemilerin Sürekliliği Tehlikesine Karşı Döngüsel Ekonomi İhtiyacı. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*. 8 (2), 225–255.
- Çınaroğlu, İ. (2019) *Soyak Giysi Tasarımı Açısından Döngüsel Ekonomi ve Paylaşım Odaklı Tüketim Modelleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/ Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Demircioğlu, E. N. ve Ever, D. (2020). Döngüsel Ekonomiye Geçişte Endüstriyel Simbiyozun Maliyetler Üzerine Etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29 (3), 461–473.
- Durman, M. ve Önder, H. (2016) *Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi: Döngüsel Ekonomik Yaklaşım Altında*. Ekin Yayınevi.
- Goyal, S., Chauhan, S. ve Mishra, P. (2021). Circular Economy Research: A Bibliometric Analysis (2000–2019) and Future Research Insights. *Journal of Cleaner Production*, 287, 125011.
- Ediz, Ç. A. (2021). Metin Madenciliği ile Endüstri 4.0’ da Yeni Eğilimler. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 7 (1), 1–14.
- Eren, S. (2020). Yeni Normal Yolunda AB’nin Yeşil Geleceği. *Euro Politika Dergisi*, 4 (2), 237-248.
- Esin, B. (2019). *Avrupa Birliği Döngüsel Ekonomi Politikası: Çok Düzeyli Yönetişim Açısından Bir Analiz* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/ Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Gedik, Y. (2020). Döngüsel Ekonomiye Anlamak: Teorik Bir Çerçeve. *Turkish Business Journal*, 1 (2), 13–40.
- Hong, F. (2015). International Environmental Agreements with Reference Points. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 59, 68-73.
- Kesbiç, C. Y. ve Çevik, S. (2021). Döngüsel Ekonomi Göstergelerinin Türkiye ve Seçili Latin Amerika Ülkelerine Gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi : Bir Ekonometrik Analiz Örneği. *Journal of Yasar University*, 16 (64), 1624–1641.
- Keskin, F. (2020) *Avrupa Birliği’nin Döngüsel Ekonomi Modeli ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Atık Politikası: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Lacy, P. ve Rutqvist, J. (2018). *Atıktan Servete: Döngüsel Ekonominin Avantajı*, Çev. Nadir Özata, SKD Yayınları.
- Malthus, T. (1798). An Essay on the Principle of Population, as it Affects the Future Improvement of Society with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and Other Writers’, London. Printed For J. Johnson, In St. Paul’s Church-Yard.
- McDonough, W. ve Braungart, M. (2002). Design for the Triple Top Line: New Tools for Sustainable Commerce. *Corporate Environmental Strategy*, 9 (3), 251-258.
- On Birinci Kalkınma Planı (2021) <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari> (Erişim Tarihi: 10. 11. 2021).

- Önder, H. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Kavram: Döngüsel Ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (57), 196-204.
- Önder, H. (2018). *Döngüsel Ekonomi ve Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Analiz*. Ekin Yayınevi.
- Özdemir-Güngör, D. (2021). Tedarik Zincirlerinden Tutumlu İnovasyonun Etkileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 21, 261-267.
- Özkan, A., Günkaya, Z., Özdemir, A. ve Banar, M. (2018). Sanayide Temiz Üretim Ve Döngüsel Ekonomiye Geçişte Endüstriyel Sımbıyoz Yaklaşımı: Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi - B Teorik Bilimler*, 1, 1.
- Özuyar, P. (2021). Circular Economy Practices in Turkey and Their Potential Impact with Climate Change Mitigation and Adaptation. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*. 4, 18-32.
- Özsoy, T. (2021). Importance of Relational Database Approach to Achieve Circular Economy at A Regional Level. *BilTürk Journal of Economics and Related Studies*, 3 (3), 150-163.
- Özsoy, T. (2018). "Döngüsel Ekonomi: Almanya'daki Durumun Bir Özeti". *Global Journal of Economics and Business Studies*, 7 (14), 129-143.
- Özsoy, T. (2018). *Döngüsel Ekonomi: Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Perspektifinden*. Nisan Kitabevi.
- Pearce, F. (2018). Polluter Pays?, *New Scientist*, 239, 38-41.
- Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., Valenciano, J. ve Gazquez-Abad, J. C., (2018) Worldwide Research on Circular Economy and Environment: A Bibliometric Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12), 2699.
- Sandeep G., Sumedha C., Pavitra M. (2021). Circular Economy Research: A Bibliometric Analysis (2000-2019) and Future Research Insights. *Journal of Cleaner Production*, 287, 125011, ISSN 0959-6526, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125011>.
- Sapmaz Veral, E. ve Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 1-19.
- Sapmaz Veral E. (2018) *Atık Sorunsalı Bağlamında Avrupa Birliği'nin Yeni Ekonomi Modeli Olarak Döngüsel Ekonominin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Sapmaz Veral, E. (2019). Döngüsel Ekonomiye Geçiş Doğrultusunda Yeni Tedbirler ve AB Üye Ülkelerinin Stratejileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 17 (2), 463-488.
- Sapmaz Veral, E. (2019) An Evaluation on the Circular Economy Model and the Loops Design in the Context of Waste Management. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 15, 18-27
- Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*. 8 (1), 7-18.
- Saraç, G. (2019). *Tekstil Endüstrisi Kaynaklı Atık Masuraların Geri Dönüşüm İle Döngüsel Ekonomiye Kazandırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi/ Çevre Mühendisliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Sayın, F., (Editör). (2020). *Döngüsel Ekonomi Makro ve Mikro İncelemeler*, Nobel Yayın Dağıtım.

- Sönmez, S. (2020). *The Adaptation Process of the Circular Economy in Housing Sector* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi/ Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2021). <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).
- Türk, B. (2020). *Döngüsel Ekonomi Çerçevesinde Atık Yönetimi ve Sıfır Atık Yaklaşımı*. Gazi Kitabevi.
- Üçok, B. (2020) *Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi Perspektifinden Döngüsel Ekonomi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi/ Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Yalçın, Ö. Ve Negiz, N. (2021). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Döngüsel Ekonomik Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Antalya Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 210-234
- Yalçın, Ö. ve Negiz, N. (2020). Türkiye’de Kentsel Alanlarda Döngüsel Ekonomi Uygulamaları Üzerine Bir Yazın İncelemesi. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 25-44
- Yılmaz, G. ve Algur, H. (2021). Sürdürülebilir Kaynak Yönetiminin Değerlendirilmesinde Döngüsel Yaşam Örneği: Findhorn Ekoköyü. *Social Sciences Research Journal*, 10 (1), 174-184.
- Yılmaz, V. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Döngüsel Ekonominin Bibliyometriği. *Enderun Dergisi*, 3 (2), 60-72.
- Yüce Ekmekçi M. (2020) *Döngüsel Ekonomi ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İnovasyon Üzerinden Firmanın Büyüme Performansı Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Beykent Üniversitesi/ İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Covid-19 Sürecinin Bireylerin Yaşamı Üzerindeki Mali Yansımaları

İlknur ARSLAN ÇİLHOROZ

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, ilknurr.arslann@gmail.com, www.orcid.org/0000-0003-4030-0158

Arş. Gör. Pınar UÇAKKUŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, pinarguns@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-4236-4350

Arş. Gör. Gülizar Gülcan ŞEREMET

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, gulcansisman09@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-5790-2780

Arş. Gör. Yasin ÇİLHOROZ

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara, yasin.cilhoroz@hacettepe.edu.tr, www.orcid.org/0000-0002-5171-7779

Öz

Araştırma Türkiye’de Covid-19’un bireylerin yaşamı üzerindeki mali yansımalarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için Google Forms kullanılarak oluşturulan anket formu ile 918 kişiye ulaşılmıştır. Veriler, 4 temel başlık altında gruplanmıştır, bunlar; bireylerin sosyo-demografik ve yaşam tarzı bilgileri, sağlık harcamaları, diğer harcamalar ve tasarruflar şeklindedir. Araştırma sonunda elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı ile analiz edilmiştir. İlk önce, araştırmaya katılan katılımcıların bireysel ve demografik özelliklerine göre frekans ve yüzdelere verilmiştir. Verilerin normal dağılmadığı ve varyanslar heterojen olduğu için ikili grupların ortalamaları arasında anlamlı farklılığı test edebilmek amacı ile Mann Whitney U testi, üç ve daha fazla grupların ortalamaları arasındaki değerlendirebilmek için ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Cinsiyet ile diğer harcamalar ve tasarruflar arasında; Covid-19’a yakalanma durumuyla sağlık harcamaları arasında; yaşam kalitesiyle sağlık harcamaları ve diğer harcamalar arasında; risk grubunda olup olmama ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Aynı zamanda sosyo-demografik özellikler ve yaşam biçimi ile sağlık, diğer harcamalar ve tasarruflar arasında; istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Mali Boyut.

Makale Gönderme Tarihi: 29. 11. 2021

Makale Kabul Tarihi: 20. 12. .2021

Önerilen Atıf:

Arslan Çilhoroz, İ., Uçakkuş, P., Şeremet G. G, ve Çilhoroz, Y. (2021). Covid-19 Sürecinin Bireylerin Yaşamı Üzerindeki Mali Yansımaları, *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4): 332-349

Financial Reflections of the Covid-19 Process on Individuals' Life

İlknur ARSLAN ÇİLHOROZ

PhD Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Graduate Education Institute, Ankara, Turkey, ilknurr.arslann@gmail.com, www.orcid.org/0000-0003-4030-0158

R. A. Pınar UÇAKKUŞ

Ankara Hacı Bayram Veli University, -Bingöl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara, Turkey, pinarguns@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-4236-4350

R. A. Gülizar Gülcan ŞEREMET

Ankara Hacı Bayram Veli University, - Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara, Turkey, gulcansisman09@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-5790-2780

R. A. Yasin ÇİLHOROZ

Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara, Turkey, yasin.cilhoroz@hacettepe.edu.tr, www.orcid.org/0000-0002-5171-7779

Abstract

The research was carried out to reveal the financial reflections of Covid 19 on the lives of individuals in Turkey. The data are grouped under 4 main headings; sociodemographic and lifestyle information of individuals, health expenditures, other expenditures and savings. The data obtained in the research were analyzed with the SPSS 22.0 package program. First, frequencies and percentages were given according to the individual and demographic characteristics of the participants. Since the data were not normally distributed and the variances were heterogeneous, Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were applied. In terms of gender and other expenditures and savings; Between catching Covid-19 and health expenditures; between quality of life and health and other expenditures; between being in the risk group and savings; among education, place of residence, marital status, income level, occupation and health expenditures, other expenditures and savings; between smoking and health and other expenses; Statistically significant differences were found between alcohol consumption and savings.

Keywords: Covid-19, pandemic, financial dimension.

Received: 29.11.2021

Accepted: 20. 12. 2021

Suggested Citation:

Arslan Çilhoroz, İ., Uçakkuş, P., Şeremet G.G, and Çilhoroz, Y. (2021). Financial Reflections of the Covid-19 Process on Individuals' Life, *Journal of Business Academy*, 2 (4): 332-349

1. GİRİŞ

Geçmişten bugüne bakıldığında tarih birçok salgın hastalığa şahitlik etmiştir. (Zeren ve Hızarcı,2020: 79). Bu salgın hastalıkların en sonuncusu Covid-19 adlı pandemi olmuştur (Chakraborty ve Maity,2020:2). Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde 2019 Aralık ayında koronavirüs olarak tanınan Covid-19 salgını çok kısa bir süre içerisinde küreselleşerek tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır.

Covid-19 salgınının tüm dünya tarihi boyunca diğer salgın hastalıklardan çok daha fazla etkiye sahip olabileceği öngörülmektedir (Chakraborty ve Maity,2020:2). Covid-19 salgının Çin'den tüm dünyaya yayılması ile dünyanın küresel ekonomik aktivite düzeyinin de etkilenmemesi imkânsızdır (Baldwin ve Mauro, 2020: 4).

Dünya genelinde ve aynı zamanda Türkiye'de de hızlı bir şekilde yayılmaya başlayan bu virüs salgını toplum ve birey sağlığı için büyük bir risk yarattığından her ülke kendi içerisinde farklı tedbirler almaktadır. (Kandil Göker, Eren, Karaca, 2020: 16). Gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta ülkeler ölüm oranlarını, hasta sayılarını ve sağlık hizmetlerinin yükünü azaltabilmek için çalışmakta, pandeminin ekonomik ve toplumsal sonuçlarını kontrol altında tutmak için çaba sarf etmektedirler.

Covid-19 salgını kişilerin psikolojik algılarında ve tüketim alışkanlıklarında geri dönüşü mümkün olmayan değişikliklere sebebiyet vermiş, bilhassa bireylerin ihtiyaç algısının ve harcama alışkanlıklarının kökten değişeceği (Bilgiç Ulun, 2020: 93) öngörülmüştür. Covid-19 salgını sosyal faaliyetler, eğitim, ulaşım, çalışma hayatı, ticaret, ulaşım ve sağlık sektörünü derinden etkilemektedir. Fiziksel ilişkiyi kesmek amacı ile ülkeler sınırlarını kapatmışlardır. Birçok ülke benzer tedbirleri kendi içinde alarak fiziksel yakınlaşma ve teması önlemek adına kısıtlayıcı ve yaygın önlemleri uygulamaya başlamıştır (Balcı ve Çetin,2020:41)

Pandemi sürecinde alınan tedbirler mecburi kapanmalara neden olmuş, bu durum bazı sektörlerin faaliyetlerini yavaşlatmış hatta duraksamalara neden olmuştur. Buna bağlı olarak kişisel gelir düşüşleri yaşanmıştır (Akarsu ve Alacahan,2021:185). Bilhassa yasaklanan hareket kısıtlamaları iktisadi faaliyetler üzerinde bir yük olmuştur. Seyahate getirilen kısıtlamalar yolcu hareketliliğini engellemiş, sanatsal ve spor etkinliklere ara verilmiş, uzaktan eğitim geçilmiş ve konaklama sektörü durma noktasına gelmiştir. Fiziksel ve sosyal mesafe kuralları modülünde fiziksel çalışma sistemleri değişmiş, işgücü açısından çalışmalar uzaktan yürütülmüştür (Soylu,2020:169). Eğlence, organizasyon ve seyahat sektörleri pandemi de en çok etkilenen sektörlerden olmuştur (Akarsu ve Alacahan,2021:187).

Dünyada birçok devlet çalışanlarını belirli bir süre boyunca işten, dolayısı ile üretim yerlerinden ve müşterilerinden fiziksel olarak uzak tutmak zorunda kalmıştır. Maaşlarını almakta problem yaşayan çalışanlar ve haneler harcamalarını azaltmıştır (Baldvin and Mauro, 2020:2; akt. Kandil Göker ve ark., 2020:16).

Pandemi süreci ile birlikte tüketici davranışları büyük bir değişime uğramıştır. Birçok işletmenin kapılarını kapatması ile tüketiciler tüketim alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Pandemiden korunmak için alınan izolasyon kararları ile kişiler temel ihtiyaçlara odaklanmak zorunda kalmıştır. Alınan kapanma kararları ile ürünlerin bulunabilirliğine ilişkin endişeler artmış, bireyler toptan ve hesapsız alışveriş özellikleri edinmeye başlamışlardır (Baltacı ve Akaydın, 2020:57-58).

Olağan dışı süreçler ile karşılaşan bireyler temel ihtiyaçları karşılama güdülerini hareket etmektedir (Kandil Göker ve diğerleri 2020:15). Bu kapsamda kişilerin kendilerini pandeminin olumsuz şartlarından korumak amacı ile sağlık, temizlik ve gıdaya yönelik talepleri artmıştır (Baltacı ve Akaydın,2020: 57-58).

Tüm dünyada Covid-19 salgınının yayılmaya başlaması ile ekonomik anlamda, kişilerin sosyal ve özel hayatlarında meydana gelen etkilerin ne kadar daha devam edeceği belirsizdir. Bu açıdan bakıldığında alınan tedbirler bireylerin bazı açıdan tasarruf yapmasına imkan verse de, ölümcül özellik taşıyan pandemiye karşı bireyler sağlık önlemleri almak adına (Erişen ve Yılmaz, 2020: 342) temel beslenme ihtiyaçlarını, sağlıklı olma ve bağışıklık güçlendirme temelinde biçimlendirildiği görülmektedir (Gençyürek Erdoğan, 2020: 1307). Covid-19 pandemi süreci kişilerde endişeye neden olmuştur. Bireyler pandemiden korunmak adına çeşitli sağlık önlemlerini kendi ceplerinden harcama yaparak sağlıklarını korumaya çalışmak durumunda kalmıştır (Erişen ve Yılmaz,2020: 342).

Fiziksel teması en aza indirebilmek için alınan tedbirler kapsamında eğitimlere bir süre ara verilmiş, çalışma hayatına evden devam edilmiştir. Buna bağlı olarak evde yaşanan sürede vakit geçirebilmek, eğitimlerin uzaktan yapılabilmesini sağlamak için gerekli teçhizatların alınması (Erişen ve Yılmaz,2020: 342) çeşitli harcamaları beraberinde getirmiştir.

Pandemi sürecinde gıdaya olan talebin artması ile birlikte, kişisel bakım teçhizatları, kişisel hijyen ürünleri, saç boyası ve saç kesme aletine olan talebi de artırmıştır (Torun Kayabaşı, 2020: 21).Ayrıca pandemi sürecinin ilerlemesi ile pandemi başlangıcına göre , kredi kartı harcamaları, gıda maddelerinde ve perakende harcamalarında keskin artış görülmüş, bununla birlikte lokanta, eğlence, seyahat ve konaklama sektörlerine ilişkin harcamalarda da azalma görülmüştür (Scott, Clifton, McGill, Vries, 2020). Ayrıca pandemi sürecinde evde kalan bireylerin tüketime ilişkin pratiklerini içecek ve gıda kategorisinde arttırdıkları, sağlıklı yeme içme alışkanlıklarını geliştirdikleri ve mutfak gereçlerine ilişkin harcamalar satın aldıkları görülmüştür (Gençyürek Erdoğan, 2020: 1307).

Hane halkına ait finansal veriler ile ABD’de yapılan bir çalışmada kişilerin tüketimleri ile Covid-19 salgını arasındaki ilişkiye bakıldığında, salgının yayılımının artması ile bireylerin harcama davranışlarında farklılıklar görülmüştür. Çalışmada kredi kartı harcamaları ve gıda harcamalarında %50 oranında artış yaşanırken, taşımada ve restoran harcamalarında düşüş olduğu saptanmıştır (Baker, Farrokhnia, Meyer, Pagel, Yannelis, 2020: 3). Yapılan bir çalışmaya göre ise seyahat ve giyim harcamalarından düşüş olduğu saptanmıştır (Coibion, Gorodnichenko, Weber, 2020). Aslan ve Damar (2020) tarafından 1340 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada bireylerin temel gıda harcamaları haricindeki diğer harcamalarının azaldığı ve aynı zamanda temel beslenme alışkanlıklarında değişikliklerin olduğu tespit edilmiştir

Araştırma Covid-19 sürecinde bireylerin yaşamı üzerinde mali yansımalarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma örneklem sayısının fazla olması ve literatürdeki benzer çalışmalara ek olarak Covid-19 döneminde yapılan tasarruflara değindiği için diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ayrıca salgın sürecinde bireylerin tüketim, tasarruf ve harcama davranışlarına ilişkin daha sonra yapılacak olan araştırmalara örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın amacı, hipotezleri, önemi, evren ve örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizinden bahsedilecektir.

2.1. Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri

Dünyada Covid-19 bireylerin yaşamı üzerinde sosyal ve finansal açıdan birçok etkiye neden olmuştur. Bu çalışma ile Türkiye’de Covid-19 sürecinin bireylerin yaşamı üzerindeki mali yansımaları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bunu belirlemek üzere aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

Hipotez 1. Bireylerin Covid-19 sürecinde yaptığı tasarruflar a) cinsiyet, b) yaş, c) medeni durum d) yaşam kalitesi e) meslek, f) gelir düzeyi, g) eğitim, h) sigara kullanma durumu ı) alkol kullanma durumu i) Covid-19'a yakalanma durumu j) risk durumuna, k) yaşanan yere göre farklılık göstermektedir.

Hipotez 2. Bireylerin Covid-19 sürecinde yaptığı diğer harcamalar a) cinsiyet, b) yaş, c) medeni durum d) yaşam kalitesi e) meslek, f) gelir düzeyi, g) eğitim, h) sigara kullanma durumu ı) alkol kullanma durumu i) Covid-19'a yakalanma durumu j) risk durumuna, k) yaşanan yere göre farklılık göstermektedir.

Hipotez 3. Bireylerin Covid-19 sürecinde yaptığı doğrudan harcamalar a) cinsiyet, b) yaş, c) medeni durum d) yaşam kalitesi e) meslek, f) gelir düzeyi, g) eğitim, h) sigara kullanma durumu ı) alkol kullanma durumu i) Covid-19'a yakalanma durumu j) risk durumuna, k) yaşanan yere göre farklılık göstermektedir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte planlanan araştırma, Ocak 2021-Mart 2021 aylarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini Türkiye'de ikamet eden ve 18 yaş ve üzeri bireyleri oluşturmuştur. 2020 yılı sonunda Türkiye 18 yaş üzeri nüfus 60.737.564 olup (TÜİK, 2021) örneklem büyüklüğü araştırma evrenini temsil edebilecek %95 güven aralığında 384 kişi olarak belirlenmiştir. Örnekleme yöntemlerinden ise kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Çalışmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada Erişen ve Yılmaz (2020) tarafından geliştirilen anket formundan da yararlanılarak Covid-19 sürecinin bireylerin yaşamı üzerindeki mali yansımalarını ölçmeye çalışan anket form oluşturulmuştur. Anketler kişilere Google form aracılığıyla hazırlanarak sosyal medya ve sosyal medyada yer alan (Instagram, LinkedIn, Twitter, Facebook vb.) platformlardan uygulanmıştır. Anketler tercih sebebi ise, nispeten diğer yöntemlere göre daha ucuzdur, özellikle çevrimiçi anketler ve mobil anketler, yanıtlayan başına çok küçük bir maliyete sahiptir. Katılımcılara teşvikler verilse de, kağıt anketi veya telefon anketine göre maliyeti çok daha düşüktür. Anketlerin anonim olması ise daha samimi geçerli yanıtlara ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Anket yöntemi tercih edilerek toplamda 918 anket formu elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences-Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) paket programı ile analiz edilmiştir. İlk önce, araştırmaya katılan katılımcıların bireysel ve demografik özelliklerine göre frekans ve yüzdeler verilmiştir. Verilerin normallik varsayımının gerçekleşmemesi durumunda ve varyanslar heterojen olduğu için ikili grupların ortalamaları arasında anlamlı farklılığı test edebilmek amacı ile Mann Whitney U testi, üç ve daha fazla grupların ortalamaları arasındaki farklılık parametrik test koşullarının sağlanmadığı durumda ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Türkiye sınırları içinde yaşayan bireyler üzerine yapılan bu çalışmaya toplam 918 kişi katılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulguları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Bireylere Ait Demografik Özellikler

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	612	66,7
	Erkek	306	33,3
Yaş	18-27	255	27,8
	28-35	375	40,8
	36-50	180	19,6
	51-64	90	9,8
	65 yaş ve üzeri	18	2
Medeni Durum	Evli	558	60,8
	Bekar	318	34,6
	Dul/Boşanmış	42	4,6
Eğitim	İlköğretim	72	7,8
	Lise	162	17,6
	Önlisans	57	6,2
	Lisans	396	43,1
	Lisansüstü	231	25,2
Yer	Köy/Kasaba	21	2,3
	İlçe	150	16,3
	Şehir	153	16,7
	Büyükşehir	594	64,7
Meslek	Kamu	369	40,2
	Özel Sektör	159	17,3
	Ev Hanımı	161	17,5
	Emekli	33	3,6
	Öğrenci	126	13,7
	Çalışmıyorum	67	7,3
	Çiftçilik	3	0,3
Gelir	Pandemiden kaynaklı bir gelirim yok	100	10,9
	2800 TL ve altı	151	16,4
	2801-3500	113	12,3
	3501-6000	197	21,5
	6001-8000	201	21,9
	8000 ve üzeri	156	17
Sağlık Güvencesi	SGK	839	0,85
	ÖSS	24	0,02
	TSS	70	0,07
	Sigortam yok	57	0,06

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan 918 kişinin %66,7'si kadın %33,3'ü erkektir. Çalışmaya katılan bireylerin %40,8'i 28-35 yaş aralığındadır. Katılımcıların %60,8'i evli olup; %64,7'si büyükşehirlerde yaşamaktadır. Katılımcıların çoğunlukla lisans (%43,1) ve lisansüstü (%25,2) eğitim düzeylerine sahiptirler ve meslekleri kamu (%40,2) ve ev hanımı (%17,5)'dir. Katılımcıların hane halkı gelirleri genellikle 6000 TL ve üzeridir. Bireylerin %85'i SGK kapsamında ve %6'sının ise herhangi bir sağlık güvencesi bulunmamaktadır.

Tablo 2. Bireylerin Tanımlayıcı Bulguları

Değişkenler		n	%
Alkol	Kullanmıyorum	819	89,2
	Haftada 1 -2 kez	27	2,9
	Haftada 3-4 kez	3	0,3
	Haftada 1 kereden az	60	6,5
	Haftada 5 -6 kez	9	1
Sigara	Kullanmıyorum	636	69,3
	Kullanıyorum	228	24,8
	Bıraktım	54	5,9
	Total	918	100
Yaşam kalitesi	5'den az	504	54,9
	5'den fazla	414	45,1
Hane sayısı	Tek yaşayanlar	75	8,2
	2-5 kişi	780	85
	6 kişi ve üzeri	63	6,9
Risk Grubu	Evet	186	20,3
	Hayır	732	79,7
Kronik Hastalık	Evet	663	28
	Hayır	255	72
Covid-19'a yakalanma durumu	Evet	159	17,3
	Hayır	759	82,7

Tablo 2'e göre bireylerin %89,2' si alkol ve %69,3'ü de sigara kullanmamaktadır. Bireylerin %85'i 2-5 kişilik aile grubunda yaşamakta, %79,7'si risk grubunda bulunmamakta, %72'sinin kronik bir rahatsızlığı bulunmamakta ve %82,7'si Covid-19'a yakalanmamışlardır. Bireyler yaşam kalitelerini 10 üzerinden değerlendirdiğinde %54,9'u 5 puan altı (ortanın altında) olarak değerlendirmişlerdir.

Tablo 3. Bireylerin Covid-19 Sürecinde Sağlığı Korumak Amaçlı Yaptıkları Doğrudan Harcamalar (Aylık)

Değişkenler		n	%
Koruyucu Ekipman	Hiç harcama yapmadım	90	9,8
	1- 300 TL	477	52
	301- 600 TL	189	20,6
	601 ve üzeri	162	17,6
Temizlik	Hiç harcama yapmadım	5	8,5
	1 ve 200 TL arası	420	45,8
	201 TL- 400 TL arası	225	24,5
	401 TL ve 600 TL arası	195	21,2
Beslenme	Ekstradan hiçbir harcama yapmadım.	345	37,6
	1-100 TL	186	20,3
	201 TL ve 400 TL arası	183	19,9
	400 ve üzeri	204	22,2

Takviye	Hiç harcama yapmadım	501	44,8
	50 TL ve 200 TL arası	204	22,2
	201 ve 500 TL	138	15
	501 ve 750	108	11,8
	751 ve üzeri	57	6,2

Bireylerin Covid-19 sürecinde sağlığı korumak amaçlı yaptıkları doğrudan harcamalara aylık bazda bakıldığında Tablo 3'e göre %52'si 1-300 TL arası harcama yaptığı ve %9,8'inin ise hiç harcama yapmadığı bulunmuştur. Bireylerin %45,8'i 1-200 TL arası temizlik için harcama yaptığı ve %8,5'i ise hiç harcama yapmamıştır, beslenme için %37,6'sı hiç ekstra harcama yapmamıştır, %22,2'si ise 400 TL ve üzeri ek harcama yapmışlardır. Bireylerin %44,8'i takviye ilaç kullanmamıştır ve %22,2'si ise 50-200 TL arası takviye ilaç almışlardır.

Tablo 4. Covid-19 Sürecinde Aylık Yapılan Diğer Harcamalar

	Değişkenler	n	%
Mutfak Alışverişi	Ekstra harcama yapmadım.	177	19,3
	50 TL ve 400 TL arası	264	28,8
	401 TL ve 800 TL arası	201	21,9
	801 TL ve 1200 TL arası	135	14,7
	1201 TL ve üzeri	141	15,4
Teknoloji	Hiç harcama yapmadım	480	52,3
	50 TL ve 500 TL arası	210	22,9
	501 TL ve 1000 TL arası	75	8,2
	1001 TL ve 1500 TL arası	45	4,9
	1501 TL ve 3000 TL arası	51	5,6
	3000 TL ve üzeri	57	6,2
Eğlence	Hiç harcama yapmadım	523	57
	50- 500 TL	281	30,6
	751-1000	87	9,5
	1001-2000	18	2
	2000- 4000	3	0,3
	4001 ve üzeri	6	0,7
Online Alışveriş	Hiç harcama yapmadım	195	21,2
	50- 400 TL	168	18,3
	401 -100	171	18,6
	1001-1501	108	11,8
	1501 ve üzeri	276	30,1
Ekstra	Hiç harcama yapmadım	534	58,2
	10 -100	324	35,3
	101 -250	36	3,9
	501 ve üzeri	24	2,6

Tablo 4'e göre bireylerin %28,8'inin aylık mutfak harcamaları 50-400 TL ve %21,9'unun ise 401-800 TL arası artmıştır. Teknoloji harcamalarına bakıldığında bireylerin %52,3'ünün harcamalarında artış gözükmemektedir, %22,9'unun ise 50-500 TL artmıştır. Bireylerin sosyal eğlence kapsamında %57'si harcama yapmamıştır ve %30,6'sı ise 50-500 TL arası harcama yapmıştır. Bireylerin %30,1'inin online alışveriş harcaması 1501 TL ve üzeri olmuştur, %21,2'si ise online platformlarda harcama yapmamıştır. Bunlar haricinde %58,2'si ek bir harcama yapmamıştır.

Tablo 5. Covid-19 Sürecinde Aylık Yapılan Tasarruflar

Değişkenler		n	%
Ulaşım harcamalarında Yapılan Tasarruf	Hiç harcama yapmadım	315	34,3
	50- 100 TL	387	42,2
	101 -250	114	12,4
	251- 500	60	6,5
	1000 ve üzeri	42	4,6
Aktivite harcamalarında Yapılan Tasarruf	Hiç harcama yapmadım	219	23,9
	50- 300 TL	315	34,3
	301 -700	171	18,6
	701-1000	129	14,1
	1001-1500	84	9,2
Giyim harcamalarında Yapılan Tasarruf	Hiç azalma olmadı	330	35,9
	50 TL ve 300 TL arası	333	36,3
	301 TL ve 600 TL arası	150	16,3
	601 TL ve 1000 TL arası	72	7,8
	1501 ve üzeri	33	3,6

Tablo 5'e göre bireylerin Covid-19 sürecinde yaptıkları aylık tasarruflara bakıldığında ulaşım sektöründe %42,2'si aylık 50-100 TL arası tasarruf yapmış, %34,3'ü ise ulaşımdan tasarruf yapmamıştır. Aktivite (dışarda yapılan sosyal faaliyetler) harcamalarında ise %34,3'ünün aylık 50-300 TL arası tasarruf yaptığını, %23,9'unun ise aktivite harcamalarında tasarruf yapmadığı saptanmıştır. Giyim harcamalarında %36,3'ü 50-300 TL arası tasarruf yaptığını %35,9'unda ise herhangi bir tasarruf olmadığı saptanmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Harcama Türlerinin Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testi Bulguları

			N	Ort.	MWU	P
Cinsiyet	Yapılan Tasarruf	Kadın	612	438,31	80667	0,001
		Erkek	306	501,88		
	Diğer Harcamalar	Kadın	612	475,23	84010,5	0,011
		Erkek	306	428,04		
	Doğrudan Harcamalar	Kadın	612	468,38	88200	0,149
		Erkek	306	441,74		
Covid-19'a yakalanma Durumu	Yapılan Tasarruf	Evet	159	482,03	56758,5	0,235
		Hayır	759	454,78		
	Diğer Harcamalar	Evet	159	466,45	59235	0,715
		Hayır	759	458,04		
	Doğrudan Harcamalar	Evet	159	534,98	48339	0,00
		Hayır	759	443,69		
Yaşam Kalitesi	Yapılan Tasarruf	5'den az	504	448,83	98950,5	0,175
		5'den fazla	414	472,49		
	Diğer Harcamalar	5'den az	504	477,38	95314,5	0,024
		5'den fazla	414	437,73		
	Doğrudan Harcamalar	5'den az	504	481,55	93213	0,005
		5'den fazla	414	432,65		

Risk Grubu	Yapılan Tasarruf	Evet	186	408,57	58603,5	0,003
		Hayır	732	472,44		
	Diğer Harcamalar	Evet	186	453,02	66870	0,708
		Hayır	732	461,15		
	Doğrudan Harcamalar	Evet	186	479,12	64426,5	0,256
		Hayır	732	454,51		

Tablo 6'ya göre katılımcıların bazı tanımlayıcı özelliklerine göre harcama türlerinin karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi bulgularına yer verilmiştir. Covid-19'a yakalanma durumu ile doğrudan harcamalar arasında anlamlı bir ilişki var ve doğrudan harcama yapan bireylerin yapmayanlara göre ortalama puanları daha yüksektir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre yapılan tasarruflar ve diğer harcamalarında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,001$ ve $p<0,01$). Covid-19'a yakalanma durumlarıyla doğrudan harcamalar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,024$). Katılımcıların yaşam kalitesi ile diğer harcamaları ($p<0,000$) ve doğrudan harcamaları ($p<0,005$) arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Risk grubu ile yapılan tasarruflar arasında anlamlı ilişki vardır ($p<0,003$). Yapılan tasarruflarda erkeklerin ortalama puanları kadınları oranla daha yüksektir. Diğer harcamalarda ise kadınların ortalama puanları erkeklere nazaran daha yüksektir. Yaşam kalitesi ile yapılan tasarruflar ve doğrudan harcamalar arasında anlamlı bir ilişki mevcut ve yaşam kalitesini ortalama altı değerlendirenlerin puanı yaşam kalitesini ortalamanın üstünde olarak değerlendirenlerin ortalamasına göre daha yüksektir. Hipotez 1a, 2a, 3i, 2d, 3d, 1j kabul edilmiştir.

Tablo 7. Bireylerin Demografik Bulgularına Göre Harcama Türlerinin Karşılaştırıldığı Chi Quare Testi Bulguları

			N	Ort	Chi quare	P
Eğitim	Yapılan Tasarruflar	İlköğretim	72	233	63,285	0,00
		Lise	162	452,39		
		Önlisans	57	427,68		
		Lisans	396	485,88		
		Lisansüstü	231	497,72		
	Diğer Harcamalar	İlköğretim	72	196,42	80,705	0,00
		Lise	162	460,94		
		Önlisans	57	441,58		
		Lisans	396	494,24		
		Lisansüstü	231	485,35		
	Doğrudan Harcamalar	İlköğretim	72	243,94	52,63	0,00
		Lise	162	471,89		
		Önlisans	57	464,32		
		Lisans	396	477,51		
		Lisansüstü	231	485,94		
Yaşadığınız Yer	Yapılan Tasarruf	Köy/Kasaba	21	366,71	12,472	0,01
		İlçe	150	407,12		
		Şehir	153	445,59		
		Büyükşehir	594	479,59		

	Diğer Harcamalar	Köy/Kasaba	21	396,14	24,096	0,00
		İlçe	150	422,14		
		Şehir	153	385,82		
		Büyükşehir	594	490,15		
	Doğrudan Harcamalar	Köy/Kasaba	21	419,21	34,696	0,00
		İlçe	150	345,71		
		Şehir	153	477,03		
		Büyükşehir	594	485,14		
Medeni Durum	Yapılan Tasarruf	Evli	558	481,31	12,031	0,00
		Bekar	318	433,21		
		Dul/Boşanmış	42	368,75		
	Diğer Harcamalar	Evli	558	458,21	15,403	0,00
		Bekar	318	481,34		
		Dul/Boşanmış	42	311,29		
	Doğrudan Harcamalar	Evli	558	464,12	6,067	0,05
		Bekar	318	464,33		
		Dul/Boşanmış	42	361,57		
Gelir düzeyi	Yapılan Tasarruf	Pandemiden kaynaklı bir gelirim yok	97	358,24	90,233	0,00
		2800 TL ve altı	150	367,28		
		2801-3500	117	423,71		
		3501-6000	197	449,56		
		6001-8000	201	489,66		
		8000 ve üzeri	156	611,66		
	Diğer Harcamalar	Pandemiden kaynaklı bir gelirim yok	97	409,97	51,362	0,00
		2800 TL ve altı	150	387,76		
		2801-3500	117	384,2		
		3501-6000	197	459,07		
		6001-8000	201	505,33		
		8000 ve üzeri	156	557,24		
	Doğrudan Harcamalar	Pandemiden kaynaklı bir gelirim yok	97	423,35	58,227	0,00
		2800 TL ve altı	150	358,85		
		2801-3500	117	408,82		
		3501-6000	197	458,6		
		6001-8000	201	557,97		
		8000 ve üzeri	156	491,03		
Meslek	Yapılan Tasarruf	Kamu	371	522,52	50,957	0,00
		Özel Sektör	157	450,3		
		Ev Hanımı	161	374,17		
		Emekli	33	474,23		
		Öğrenci	126	433,04		
		Çalışmıyorum	67	398,18		
		Çiftçilik	3	45,5		

	Diğer Harcamalar	Kamu	371	515,99	50,236	0,00
		Özel Sektör	157	470,88		
		Ev Hanımı	161	374,78		
		Emekli	33	283,05		
		Öğrenci	126	443,86		
		Çalışmıyorum	67	447,16		
		Çiftçilik	3	297,5		
		Total	918			
	Doğrudan Harcamalar	Kamu	371	495,53	26,598	0,00
		Özel Sektör	157	500,67		
		Ev Hanımı	161	408,81		
		Emekli	33	388,05		
		Öğrenci	126	413,07		
		Çalışmıyorum	67	402,99		
		Çiftçilik	3	567,5		
Yaş	Yapılan Tasarruf	18-27	255	401,58	25,597	0,00
		28-35	375	488,29		
		36-50	180	477,1		
		51-64	90	498,6		
		65 yaş ve üzeri	18	308,75		
	Diğer Harcamalar	18-27	255	449,78	51,242	0,00
		28-35	375	500,31		
		36-50	180	469,31		
		51-64	90	366,13		
		65 yaş ve üzeri	18	115,75		
	Doğrudan Harcamalar	18-27	255	471,89	7,888	0,096
		28-35	375	451,95		
		36-50	180	485,83		
		51-64	90	427,85		
		65 yaş ve üzeri	18	336,25		

Tablo 7'ye göre Ki-kare analiz sonuçları incelendiğinde bireylerin eğitim düzeyi ile yapılan tasarruf, diğer harcamalar ve doğrudan harcamalar arasında 0.00 anlam düzeyinde, yaşanan yer ile yapılan tasarruf, diğer harcamalar ve doğrudan harcamalar arasında 0.01 ve 0.00 anlam düzeyinde ve medeni durum ile yapılan tasarruf, diğer harcamalar ve doğrudan harcamalar arasında 0.00 ve 0.05 anlam düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca gelir ve meslek düzeyi ile yapılan tasarruf, diğer harcamalar ve doğrudan harcamalar arasında 0.00 anlam düzeyinde ilişki de saptanmıştır. Yapılan tasarruflarda ve doğrudan harcamalarda eğitim düzeyi lisansüstü olan bireylerin ortalama puanları daha yüksek iken diğer harcamalarda eğitim düzeyi lisans olan bireylerin ortalama puanları daha yüksektir. Büyükşehirde yaşayan bireylerin yapılan tasarruflar, doğrudan harcamalar ve diğer harcamalarının ortalama puanları diğer yerlerde yaşayanlara nazaran daha yüksektir. Yapılan tasarruflarda evli olan bireylerin ortalama puanları yüksekken diğer harcamalar ve doğrudan harcamalarda bekarların ortalama puanları daha yüksektir. Yapılan tasarruf ve diğer harcamalarda gelir düzeyi 8000 ve üzeri olan bireylerin ortalama puanları anlamlı şekilde yüksek iken doğrudan harcamalarda gelir düzeyi 6000-8000 tl arası olan bireylerin ortalama

puanları daha yüksektir. Yapılan tasarruf ve diğer harcamalarda kamu sektöründe çalışan bireylerin ortalama puanları anlamlı şekilde yüksek iken doğrudan harcamalarda çiftçilikle uğraşan bireylerin ortalama puanları daha yüksektir. Yaş ile yapılan tasarruf ve diğer harcamalar arasında 0.00 anlam düzeyinde, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hipotez 1b, 2b, 1c, 2c, 3c, 1e, 2e, 3e, 1f, 2f, 3f, 1g, 2g, 3g kabul edilmiştir.

Tablo 8. Bireylerin Alışkanlıklarına Göre Harcama Türlerinin Karşılaştırıldığı Chi Quare Testi Bulguları

			N	Ort	Chi quare	p
Sigara	Yapılan Tasarruf	Kullanmıyorum	636	450,68	4,262	0,119
		Kullanıyorum	228	489,97		
		Bıraktım	54	434,67		
	Diğer Harcamalar	Kullanmıyorum	636	443,38	12,635	0,002
		Kullanıyorum	228	512,86		
		Bıraktım	54	424,06		
	Doğrudan Harcamalar	Kullanmıyorum	636	439,16	20,3	0,00
		Kullanıyorum	228	526,98		
		Bıraktım	54	414,17		
Alkol	Yapılan Tasarruf	Haftada 1 -2 kez	27	494,83	12,59	0,013
		Haftada 3-4 kez	3	824		
		Haftada 1 kereden az	60	464,23		
		Haftada 5 -6 kez	9	674		
		Kullanmıyorum	819	458,89		
	Doğrudan Harcamalar	Haftada 1 -2 kez	27	491,78	6,361	0,174
		Haftada 3-4 kez	3	501,5		
		Haftada 1 kereden az	60	422,53		
		Haftada 5 -6 kez	9	650,5		
		Kullanmıyorum	819	461,12		
	Doğrudan Harcamalar	Haftada 1 -2 kez	27	451,33	8,309	0,081
		Haftada 3-4 kez	3	843,5		
		Haftada 1 kereden az	60	437,98		
		Haftada 5 -6 kez	9	352		

Tablo 8'e göre Ki-kare analiz sonuçları incelendiğinde bireylerin sigara kullanımı ile diğer harcamalar ve doğrudan harcamalar arasında 0.002 ve 0.00 anlam düzeyinde, alkol kullanımı ile yapılan tasarruf arasında 0.013 anlam düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sigara kullanan bireylerin doğrudan harcamaları ve diğer harcamalarının ortalama puanları daha yüksektir. Haftada 5-6 kez alkol tüketen bireylerin yapılan tasarruftaki ortalama puanları daha yüksektir. Hipotez 2h, 3h, 1ı kabul edilmiştir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Covid-19 salgını 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. Ardından, salgın tüm dünyayı etkisi altına alarak, sosyal ve ekonomik alanlarda birçok olumsuz durumu beraberinde getirmiştir. Salgın nedeniyle sağlık sistemleri hem kapasite hem de sağlık insangücü yetersizliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Bireyler ise daha çok ekonomik anlamda (Covid-19'a yakalanma korkusu nedeniyle sağlık harcamalarını artırma, iş kaybı, vb.) süreçten oldukça fazla

etkilenmişlerdir. Bu etkilerin şiddetini azaltmak adına ülkeler hem sosyal pazarlama yöntemlerini (evde kal, sosyal mesafe, hijyen, koruyucu maske vb.) hem de mali destek paketlerini kullanmışlardır. Türkiye de bu ülkelerden biri olarak Covid-19 krizini sürecin başından itibaren hem sosyal hem de ekonomik olarak en doğru şekilde yönetmeye çaba sarf etmiştir. Türkiye'nin sağlık sisteminin de etkisiyle bireylerin sağlık ihtiyaçları için katlandığı harcamaların mali yansımaları daha az olmuştur. Aynı zamanda, özellikle özel sektör çalışanlarına sağlanan mali destek paketleri de ekonomik anlamda olumsuz sonuçların nispeten azalmasını temin etmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de Covid-19'un bireylerin yaşamı üzerindeki mali yansımalarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda, cinsiyet ile diğer harcamalar ve tasarruflar arasında; Covid-19'a yakalanma durumu ile sağlık harcamaları arasında; yaşam kalitesi ile sağlık harcamaları ve diğer harcamalar arasında; risk grubunda olup olmama ile tasarruflar arasında; eğitim, yaşanan yer, medeni durum, gelir düzeyi, meslek ile sağlık harcamaları, diğer harcamalar ve tasarruflar arasında; sigara içme ile sağlık harcamaları ve diğer harcamalar arasında; alkol kullanma ile tasarruflar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Türkçe literatür incelendiğinde bu çalışmaya benzer çalışmaların yapıldığı ve benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Covid-19 pandemisi döneminde Erişen ve Yılmaz (2020) tarafından bireylerin harcamalarının incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada, sağlık amaçlı harcamaların yaş, medeni durum, cinsiyet ve Covid-19 tanısı alma durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Koçak (2020) tarafından bireylerin Covid-19 döneminde kartla yapılan harcamalar ve diğer harcamaların Covid-19 döneminde anlamlı şekilde artış gösterdiği tespit edilmiştir. Şener vd. (2020) tarafından Covid-19 sürecinde tüketicilerin finansal durum ve davranışlarına ilişkin yapılan bir çalışmada, Covid-19 döneminde sağlık amaçlı ve diğer amaçlı harcamalar ile tasarrufların arttığı belirlenmiştir. Gündüş (2021) tarafından Covid-19 özelinde küresel salgınların ekonomik etkileri üzerine yapılan bir diğer çalışmada ise, Covid-19 döneminde yapılan sağlık harcamalarının arttığı görülmüştür. Kartal ve Şentürk (2020) tarafından Covid-19 dönemi tüketici harcamalarındaki değişiklikler konusunda yapılan bir çalışmada, bireylerin harcamalarının düşüş gösterdiği ve tasarruflarının ise artış eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Uluslararası literatüre bakıldığında da benzer ve farklı sonuçlara ulaşılan çalışmalar olduğu belirlenmiştir. Coibion vd. (2020) tarafından Covid-19 krizinin maliyeti ve kısıtlamalar, makroekonomik beklentiler ve tüketici harcamaları hakkında yapılan bir çalışmada, Covid-19 nedeniyle bireylerin diğer harcamalarının ve gelirlerinin anlamlı şekilde düştüğü ve yapılan tasarrufların arttığı belirlenmiştir. IFS (2020) tarafından Covid-19 döneminde yapılan harcamalar ve tasarruflar üzerine yapılan bir diğer çalışmada, özellikle düşük gelirli bireylerin tasarruflarında istatistiksel olarak anlamlı şekilde artış olduğu bulunmuştur. Greenstone ve Nigam (2020) tarafından Covid-19 sürecinde uygulamaya koyulan sosyal mesafe konusunda yapılan bir başka çalışmada, Covid-19 nedeniyle sağlık harcamalarının artış gösterdiği tespit edilmiştir. Dang ve Nguyen (2021) tarafından gerçekleştirilen ve Covid-19'un cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçen bir çalışmada, kadınların erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde genel harcamalarını azalttığı ve tasarruflarını artırdığı tespit edilmiştir. Makin ve Layton (2021) tarafından Covid-19 döneminde küresel mali yapı yanıtları üzerine yapılan bir çalışmada hem bireysel hem de ulusal ölçekte Covid-19 nedeniyle sağlık harcamalarının ve tasarrufların arttığı bulunmuştur. Dudine vd. (2020) tarafından Covid-19 döneminde sağlık harcamaları konusunda yapılan bir başka çalışmada, Covid-19 salgınında bireysel ve ulusal sağlık harcamalarının belirli dönemlerde azalıp arttığı ortaya koyulmuştur. Dietrich, Kuester, Müller, ve Schoenler (2020) tarafından yapılan ve Covid-19 sürecindeki haberler ve durumun

belirsizliğinin bireylerin enflasyon ve üretim üzerine beklentilerinin davranışlarına nasıl yansıdığını ölçen çalışmada, katılımcıların %61'inin finansal planlamalarının değiştiği, %70'inin planlanan büyük alımlardan kaçındığı, %40'ının Covid-19 pandemisinde gelirlerinin daha büyük bir kısmını harcadığı, ve %38'inin kişisel tasarruflarını artırdığı saptanmıştır. Stribling vd. (2020) tarafından İngiltere'de Covid-19 salgını konusunda yapılan bir diğer çalışmada, salgın döneminde bireysel ve ulusal sağlık harcamalarında artış yaşandığı bulunmuştur. Baker vd. (2020) tarafından yapılan ve Amerika'da Covid-19 salgınında yapılan tüketim harcamalarının ölçüldüğü çalışmada, Mart 2020'nin ilk yarısında, bireylerin çok çeşitli kategorilerde toplam harcamalarının %40'ın üzerinde arttığı ortaya koyulmuştur. Daha sonra, Mart 2020'nin ikinci yarısında genel harcamalarda %25-30'luk bir düşüş olmuştur. Ayrıca, bireylerin tasarruf alışkanlıklarında da artış eğilimi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar aynı zamanda yaş, cinsiyet, aile yapısı ve gelire göre de istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Chronopoulos vd. (2020) tarafından Büyük Britanya'da Covid-19 salgın döneminde tüketici harcama davranışlarının incelendiği bir çalışmada, harcamaların dönem dönem artıp azaldığı ve bunların yaş, cinsiyet ve gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalar dikkate alındığında, bireyler tarafından yapılan diğer harcamaların belirli zaman aralıklarında artış ve azalış gösterdiği görülmektedir. Diğer harcamaların azalmasının sebebi olarak, Covid-19 sürecinde yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle piyasaların küçülmesi, bazı çalışanların işlerinden ayrılmaları ya da işyerlerinin kapanması gibi olaylar gösterilebilir. Hâlihazırda Covid-19'a karşı bir aşı ya da tedavi metodu yoluyla tam bağışıklık bulunamaması endişe halini devam ettirmektedir. Bu nedenle herhangi bir tedavi bulununcaya kadar işsizlik oranının artış göstermeye devam edeceği ve tüketicilerin bu sürece kadar daha çok tasarruf ağırlıklı harcama modeli benimseyeceği düşünülmektedir (Kartal ve Şentürk, 2020: 167). Yapılan harcamaların zorunlu haller dışında da azalmasını sağlamak için ülkelerin sosyal ve ekonomik destek paketleri hayata geçirmesi önemli görülmektedir. Covid-19 döneminde diğer harcamaların artış göstermesinin sebebinin, devletler tarafından yapılan nakdi ödemeler olduğu düşünülmektedir (Chetty vd., 2020). Bunun dışında, özellikle kısıtlamalar nedeniyle evde daha fazla vakit geçirilmiştir. Bu da bireylerin video oyunlar gibi eğlence ve teknoloji için daha fazla harcama yapmalarına sebep olmuş olabilir.

Covid-19 salgını boyunca bireylerin sağlık harcamalarında genel olarak artışların olduğu ortaya koyulmuştur. Bu durumun nedeni olarak, Covid-19 salgınına karşı etkili sosyal mesafe, karantina ve kısıtlama uygulamaları uygulanmadığı durumlarda bireysel ve ulusal sağlık harcamalarının artması gösterilebilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar olmaksızın ve kapsayıcı bir sosyal sigorta sisteminin olmadığı durumlarda sağlık harcamalarında azalış yaşanabileceği söylenebilir.

Yaşanan olumsuzlukların yanı sıra Covid-19 krizi, bazı tüketicilerin her zamankinden daha fazla para biriktirmesine de neden olmuştur. Çünkü yaygın korku tüketici harcama alışkanlıklarını köklü biçimde değiştirmiştir. Covid-19 sürecinde tasarruf artışı dışarıda eğlence, seyahat, yemek, kişisel bakım hizmetleri vb. gibi kısıtlamalar nedeniyle kişilerin harcamalarını zorunlu şekilde azaltmasına bağlanabilir. Harcama yapmak yerine tasarruf etmeyi tercih eden tüketicilerin önemli bir bölümü aylık gelir açıklarını telafi etmek için para biriktirdiklerini ve iş kayıpları için kendilerini hazırladıklarını ifade etmişlerdir. Para biriktirmelerinin diğer sebepleri arasında ise karantina nedeniyle alışveriş yapamamak ve işsizlik bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların gösterdiği tasarruf davranışının, bu salgının etkilerinden korunabilmek amacıyla ve bir bakıma da kısıtlılıkların getirdiği para harcayamama durumlarından ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca, kadınlardaki farklılığın sebebinin Covid-19'a yakalanmaya daha yatkın olmaları, işgücüne katılım oranları ve daha fazla tasarruf yapmaları olduğu söylenebilir.

(Dang ve Nguyen, 2021; Lee ve Pocock, 2007; Kureishi ve Wakabayashi, 2013). Diğer taraftan tasarrufların azalma sebebi olarak: yarı zamanlı çalışmaya geçme, iş kaybı, zorunlu kısıtlamalar nedeniyle işletmenin faaliyetlerini azaltması ya da durdurması gelir kaybına yol açarak bireyin tasarrufunu engellemesi ve hatta mevcut tasarruflarını kullanması ile açıklanabilir.

Bu çalışmayla bireylerin Covid-19 salgını sürecinde yaptıkları sağlık ve diğer harcamalar ile tasarrufları, bireylerin sosyo-demografik ve yaşam tarzı özelliklerine göre incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar hem makro hem de mikro açıdan değerlendirilerek salgın sürecine katkı sağlayacak şekilde verilecek kararlara yol gösterici olabilecektir.

Daha sonra yapılacak çalışmalar için birtakım önerilere de yer vermek gerekmektedir. İl olarak, çalışmanın dışsal geçerliliğini artırmak için daha büyük örneklem ile çalışılabilir. Ardından, farklı değişkenler kullanılarak çalışmanın kapsamı genişletilebilir. Son olarak, yapılan sağlık amaçlı ve diğer harcamalar ve tasarruflar içinde bulunan enflasyonist ortam dikkat alınarak daha doğru sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Y. ve Alacahan, N. D. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Tüketim Tasarruf İlişkisi. Mehmet Dalkılıç (Ed.), *Social and Education Social and Education* içinde (185-206). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Aslan, Ü. ve Damar, A. (2020). Covid-19 Salgın Sürecinin Bireysel Toplumsal ve Küresel Olumlu Etkileri Üzerine Bir Araştırma. MODAV 17.Uluslararası Muhasebe Konferansı. 22-23 Ekim, Online Konferans. Chromeextension://efaidnbmnmbnncjpcjglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.modav.org.tr%2Fimages%2Fpdfler%2FModavica2020bildiri.pdf&clen=5982154&chunk=true.
- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M. ve Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 COVID-19 Pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10 (4), 834-862.
- Balcı, Y. ve Çetin G. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri Ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19 (37) (Özel Ek).
- Baldvin, R. ve Mauro, B. W. (2020). Mitigating the COVID Economic Crisis. Act Fast and Do Whatever It Takes CERP Press, UK.
- Baltacı, A. ve Akaydın, H. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinin Tüketicilerin Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür Taraması. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1, 57-64.
- Bilgiç Ulun, A. (2020). Covid-19 Salgınının Küresel Düzeyde İncelenmesi: Ekonomik Etkiler Ve Vergisel Önlemler. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2): 89-102. DOI: 10.38009/Ekimad.729646.
- Chakraborty, I. ve Maity, P. (2020). COVID-19 Outbreak: Migration, Effects on Society, Global Environment and Prevention. *Science Of The Total Environment*, 1, 728:138882.
- Chetty, R., Friedman, J., Hendren, N. Ve Stepner, M. (2020). The Economic Impacts of COVID-19: Evidence from a New Public Database Built from Private Sector Data. Opportunity Insights Team. 06: 2020.

- Chronopoulos, D. K., Lukas, M. ve Wilson, J. O. (2020). Consumer Spending Responses to the COVID-19 Pandemic: An Assessment of Great Britain.
- Coibion, O., Gorodnichenko, Y. ve Weber, M. (2020). The Cost of the Covid-19 Crisis: Lockdowns, Macroeconomic Expectations, and Consumer Spending. National Bureau of Economic Research Nber Working Paper. <https://www.iza.org/publications/dp/13224/the-cost-of-the-covid-19-crisis-lockdowns-macroeconomic-expectations-and-consumer-spending>.
- Dang, H. A. H. ve Nguyen, C. V. (2021). Gender İnequality During the COVID-19 Pandemic: Income, Expenditure, Savings, and Job Loss. *World Development*, 140: 105296.
- Dietrich, A. M., Kuester, K., Müller, G. J. ve SchoenleR. S. (2020). "News and Uncertainty About COVID-19: Survey Evidence and Short-Run Economic Impact." Federal Reserve Bank of Cleveland, Working Paper 20:12. Doi: 10.26509/frbc-ec-202020.
- Dudine, P., Hellwig, K. P. ve Jahan, S. (2020). Framework for Estimating Health Spending in Response to COVID-19 (2020/145). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/07/24/A-Framework-for-Estimating-Health-Spending-in-Response-to-COVID-19-49550>.
- Durmuş, S. ve Şahin, D. (2020). Covid-19 Küresel Salgında Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Turkish Studies*, 15(4), 923-943. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44506>.
- Erişen, M. A. ve Yılmaz, F. Ö. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Bireylerin Harcamalarının İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (COVID-19 Special Issue), 340-353.
- Gençyürek Erdoğan, M.(2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(3): 1296-1318 Doi: 10.18094/JOSC.776605
- Greenstone, M. ve Nigam, V. (2020), Does Social Distancing Matter?, Working Paper, 26, https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/BFI_WP_202026.pdf (Erişim Tarihi: 11. 04. 2021).
- Gündeş, Y. G. (2021). Covid-19 Özelinde Küresel Salgınların Ekonomik Etkileri. Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kandil Göker, İ. E., Eren, B. S. ve Karaca, S. S. (2020). The Impact of the COVID-19 on the Borsa İstanbul Sector Index Returns: An Event Study. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Special, 14-41.
- Kartal, C. ve Şentürk, E. E. (2020). Covid-19 Dönemi Tüketici Harcamalarındaki Değişiklikler, Sanayi ve Ticari Faaliyetler Üzerindeki Etkileri. 5th International Scientific Research Congress. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/58895/787606>.
- Koçak, N. A. (2020). Türkiye’de Kartla Yapılan Harcama Davranışları ve Covid-19’un Etkisi. *Bankacılar Dergisi*, 31 (114), 109-125.
- Kureishi, W. ve Wakabayashi, M. (2013). What Motivates Single Women to Save? The Case of Japan. *Rev Econ Household*, 11 (4), 681-704.
- Lee, J. ve Pockock, M. L. (2007). Intrahousehold Allocation of Financial Resources: Evidence From South Korean İndividual Bank Accounts. *Rev Econ Household*, 5 (1), 41-58.

- Institute for Fiscal Studies (IFS). (2020). Spending and Saving During the Covid-19 Crisis: Evidence From Bank Account Data. The Institute for Fiscal Studies. <https://ifs.org.uk/publications/15146>.
- Makin, A. J. ve Layton, A. (2021). The Global Fiscal Response to COVID-19: Risks and Repercussions. *Economic Analysis and Policy*, 69, 340-349.
- Scott, R. B., Robert, A. F., Steffen, M., Michaela, P., Constantine, Y. ve Jeffrey, P. (2020). "How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 COVID-19 Pandemic," *The Review of Asset Pricing Studies*, 10 (4), 834-862.
- Soylu, B. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 7 (5), 169-185.
- Stribling, J., Clifton, A., McGill, G. ve Vries, K. (2020). Examining the UK Covid-19 Mortality Paradox: Pandemic Preparedness, Healthcare Expenditure, and the Nursing Workforce. *J. Adv. Nurs.* 76:3218–3227.
- Şener, A., Yücel, S. ve Gündüzalp, A. N. (2020). Covid-19 Sürecinde Tüketicilerin Finansal Durum Ve Davranışlarına İlişkin Bir Değerlendirme. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 5 (7), 62-81.
- Torun Kayabaşı, E. (2020). Covid-19'un Piyasalara Ve Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 5, 15-25.
- TÜİK. (2021). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> (Erişim Tarihi: 13. 03. 2021).
- Zeren, F. ve Hızarcı, A. (2020). The Impact of Covid-19 Coronavirus on Stock Markets: Evidence From Selected Countries. *Muhasebe Ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 3 (1), 78-84. DOI: 10.32951/Mufider.706159.

Differences between Generation X and Y in Accordance with Organisational Commitment

Asst. Prof. Dr. Zeynep Ayfer BOZAT

İstanbul Ayvansaray University, Economic, Administration and Social Sciences Faculty,
Department of Business Administration, Istanbul, Türkiye

zeynepayferbozat@ayvansaray.edu.tr, www.orcid.org/0000-0002-3764-4323

Abstract

The purpose of this paper is to show the different levels of organizational commitment of academics who work in a department of a vocational school in different generational groups (X and Y). The aim is to see whether there is a significant difference between the generatins (X and Y) considering the organisational commitment. The commitment types that paper has been dwelled on are affective, continuance, and normative commitment. Participants have consisted of purposive sample of academics in a vocational school of a foundation university in Istanbul, Turkey. Data has been collected from all of the members of the vocational school through survey using the revised Meyer and Allen Organisational Commitment Scale (Meyer and Allen, 1993). The results have revealed that there is no significance difference between the members of Generation X and Generation Y regarding organisational commitment.

Keywords: Organisational Commitment, Generation X, Generation Y, Vocational School, Academics.

Received: 16.11. 2021

Accepted: 20. 12. .2021

Suggested Citation:

Bozat, Z. A. (2021). Differences between Generation X and Y in Accordance with Organisational Commitment, *Journal of Business Academy*, 2 (4): 350-366.

1. INTRODUCTION

The aim of this paper is to check if there are significant differences in levels of different types of organisational commitment conducted by academics who work in a department of a foundation university in different generational cohorts.

This study has been held in two parts. Namely, the first part is the theoretical part which gives information on the previous studies on generational cohorts and organisational commitment. In this part, generational cohorts have been defined and their characteristics have been determined. The second part is the analysis part of the study.

The analysis has been organised to designate to see the differences if there is any, in the levels of three kinds of commitment conducted by two generational groups of academics (X and Y). Participants consisted of scholars who were eligible for a vocational school at a university in Istanbul, Turkey.

Data was collected from all of the members of the vocational school through the revised survey generated from Meyer and Allen Organisational Commitment Scale (Meyer and Allen, 1993).

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. Generational Concept

The term generation has been characterized by Kupperschmidt (2000) as "a recognisable gathering that offers birth years, age, area and noteworthy life occasions at basic formative stages". Mutual experience is the way into Mannheim's (1952) hypothesis. Mannheim was the essential scholar to look at the possibility of social companions broadly in the mid-1920s (Laufer and Bengtson, 1974). Rosow (1978) makes five significant focuses about a social companion: "(1) comprises of individuals who share a given beneficial encounter; (2) this experience is socially or truly organized, and (3) it happens in a typical generational system; (4) its belongings recognize one generation from another; and (5) these impacts are generally steady over the existence course".

Along these lines, it is possible to determine a generation as a social affair of people who have encountered a comparable key social and recorded event and, as such, share a comparative total memory (Halbwachs, 1980; Schuman and Scott, 1989). Zemke, Raines, and Filipczak, (2000) have additionally recommended that common occasions impact and characterise every generation. Paul Lim and Andrew Parker (2020) have stated that any of these characteristics, once fulfilled, can help define a generational cohort from another. In some cases, more than one characteristic may apply to the generational cohort.

As indicated by Horvath (2011), generational theory is regularly used to determine the reasons of the way life events related to improving standards of different generations, in feeling of guidelines, convictions, perspectives, and chronicled events. From another perspective, workers may be "non-exclusive" in the long run, although they may have a range throughout the agent's life cycle or career path (Jurkiewicz and Brown, 1998). Since, in the outcome of these common recollections, individuals from a era learn comparative reactions to social and regular lifts and make a lot of regard structures and methods of decoding events (Smola and Sutton, 2002).

Bolland and Lopes (2014) have communicated that there are 3 factors that cause age group varieties: (1) Life cycle impacts (More energetic individuals gotten the chance to be extra like the previous generations.) (2) Period effects (Everyone probably won't be influenced on a standard by certain verifiable events, for example, wars, unrest, wretchedness and innovative components.) (3) Cohort effects (When striking segments have an increasingly significant effect on a division of a gathering of individuals, this may occur.) All around, four fundamental

generational gatherings have been recognized by specialists. The main gathering contains Veterans (otherwise called Traditionalists or Silent Generation); and they were conceived from 1925 to 1945. The subsequent gathering incorporates Baby Boomers; and they were conceived from 1946 to 1964. The third gathering speaks to generation X (otherwise called Baby Busters); and they were conceived from 1965 to 1979. The fourth gathering speaks to generation Y (otherwise called Nexters, Millenials, or Trophy Generation): Born from 1980 to 1999 (Crampton and Hodge, 2011). By the idea of this paper, two generations (Generation X and Generation Y) will be dissected.

Generation X. This is the generation conceived somewhere in the range of 1965 and 1979. They attempt more than their predecessors to review a harmony between their work lives and personal lives (Jenkins, 2007; Karp et al, 2002). They happen to be increasingly free, self-ruling and independent than their forerunners since they needed to grow up as latchkey kids (Jenkins, 2007; Zemke et al., 2000). It has turned out that they are not exorbitantly faithful to their bosses (Bova and Kroth, 2001; Karp et al, 2002) Regardless of how you value your commitment to your family and partners (Karp et al., 2002). They acknowledge consistent learning and ability improvement (Bova and Kroth, 2001). The members of Generation X are commonly outfitted with cutting edge specialized abilities (Zemke et al., 2000), they are just intrigued by results (Crampton and Hodge, 2006), and as Joyner (2000) has put it, they are "administered by a feeling of achievement and not the clock". The members of Generation X are bad with power figures and they ordinarily challenge them, and these figures don't unnerve them (Zemke et al., 2000). The individuals from Generation X are not so much persuaded by cash, yet there may be an absence of inspiration on the off chance that they are not paid agreeably (Karp et al., 2002). In the event that there is a harmony between their works and carries on with, the individuals from Generation X are commonly known as tireless specialists (Beutell and Wittig-Berman, 2008; Bickel and Brown, 2005). They are not inspired by power and they are not that anxious to submit work relations (Larson, 2003).

At the point when they are contrasted with Baby Boomers, they are less faithful to their managers and they trust their bosses less (Crampton and Hodge, 2011). They would want to be faithful to their callings. The individuals from Generation X exceptionally require self-administration adaptability in their lifestyles, along these lines, they don't have a lot of prerequisite for authority (Yu and Miller, 2005). With regards to innovation, since they grew up with quickly evolving innovation, they are very needing keeping themselves refreshed in feeling of information and application constantly (Yu and Miller, 2005). All things considered, they are the original happened to utilize the innovation routinely (Crampton and Hodge, 2011). They are increasingly keen on their lifestyle other than their employments; this is a method of occupation fulfilment for them. They couldn't care less about advancement or position a lot on the off chance that it counts with their lifestyle. In any case, they are not anxious to outperform what their associations need (Appelbaum, Serena, and Shapiro, 2004; Yu and Miller, 2005).

Generation Y. This is the generation conceived somewhere in the range of 1980 and 2001. This generation naturally introduced to a world with Internet and they have become the original to encounter a quickly moving innovation in a worldwide scale (Bolland and Lopes, 2014). The name identified with this generation isn't yet settled, there are such a significant number of different names other than Generation Y (Tolbize, 2008). As Niemies (2000) has put it, this cohort has been framed through method of parental excesses, computers.

As indicated by Kersten (2002) being alright with innovation is one of the most much of the time detailed attributes of this generation. All around, the individuals from Generation Y share a significant parcel of the traits of the individuals from Generation X. Collaboration and aggregate

activity (Zemke et al., 2000) are pivotal for the individuals from Generation Y. They are not against assorted variety and they are idealistic (Kersten, 2002). The individuals from Generation Y can without much of a stretch adjust to change (Jenkins, 2007). Also, adaptability is essential to them (Martin, 2005) in light of the fact that commonly they are autonomous, so an increasingly healthy lifestyle is progressively reasonable for them (Crampton and Hodge, 2006). It is simple for the individuals from Generation Y to deal with.

They have been depicted as a requesting generation (Martin, 2005) and the surest generation (Glass, 2007). Since they are the most taught generation up until now, they travel a great deal and they are so unpretentious with innovation. Conversely with the individuals from Generation X, process is substantially more significant for them than the outcome. They are less passionate about making real money because they are excited to be valuable and acceptable guardians to their general public. Stood out from the individuals from Generation X, the individuals from Generation Y are far less over the top in their autonomy than their companions in Generation X. They are less faithful to work than Baby Boomers simply like the individuals from Generation X (Crampton and Hodge, 2011). The individuals from Generation Y have been blasted by certain elements, for example, globalisation, enhancement, psychological warfare, and worldwide emergency. They are aftereffects of the certainty development in kid raising, training, and extra-curricular activities, be that as it may, they all have endured (Schlitzkus, Schenarts, and Schenarts, 2010). They for the most part need a great deal of structure, direction, and ordinary criticism. They lean toward cooperation in spite of the fact that they need data independently custom fitted to them and they need to take advantage of the innovations available (Feiertag and Berge, 2008). They can be characterized as optimistic, driven, loose, and amicable. Authority implies working together in a group for them and they are faithful to the colleagues, (2003). They might want to have a couple of decisions at work. They extravagant being commended and gratefulness freely; they couldn't care less about the fiscal prize a lot (Bracy, Beville, and Roach, 2010). As Mohsen (2016) has expressed Generation Y workers are inclined towards open correspondence regardless of what the title or the position is. The things they anticipate from their chiefs are adaptability and strengthening (Crampton and Hodge, 2011). Generation Y representatives had reasonable wants for their first occupation and pay yet were searching for fast movement and the headway of new abilities, While ensuring an important and satisfying life other than work (Ng, Schweitzer, and Lyons, 2010). In this paper, the cohort classification of Bolland and Lopes (2014) will be utilised as a base for the empirical part.

2.2. The Concept of Organisational Commitment

The idea of organisational commitment has been a subject of different investigates and works and has been talked about such a great amount right up 'til today. In the writing it is conceivable to discover different meanings of organisational commitment from the previous investigations from Becker (1960), Stebbins (1970), Salancik (1997), Staw (1977), Scholl (1981), Mowday, Porter and Steers (1982), Morrow (1983), Meyer and Allen (1984) to the ongoing ones from Cohen (2003), Sinclair and Wright (2005), Cooper-Hakim and Viswesvaran (2005) and Somers (2009). According to Becker's (1960) theory, regardless of how distressful conditions they may understanding, bosses remain faithful to their associations in the event that they hold their positions. Neverthelater, when they are offered a superior other option, they tende to leave the association. Along these lines, Porter and his adherents have portrayed the commitment as "the general quality of a person's relationship with and contribution in a specific association" (Mowday, Steers and Porter, 1979).

While the exploration on hierarchical conduct by Jex and Britt (2008) has announced that commitment fuses the feelings and social tendencies of managers toward their association, while

other examination by Meyer, Allen, and Smith (1993) has thought about commitment as a confounding and multifaceted develop. Progressive obligation is the delegates' condition devoted to help the achievement of the affiliation's destinations, and incorporates the laborers' degrees of ID, commitment, and immovability (Caught and Shadur, 2000). According to Caught and Shadur, (2000) authoritative commitment is the workers' condition dedicated to aid the accomplishment of the association's goals, and incorporates the representatives' degrees of recognizable proof, inclusion, and unwaveringness. Mowday, Porter and Steers (1982) has confirmed the "side-wager" hypothesis and has characterized authoritative commitment as a conduct "identifying with the procedure by which people become secured in a specific association and how they manage this issue". This social piece of commitment is explained through calculative and regularizing possibilities. An organisational commitment survey has been created which has encapsulated the attitudinal thought just as the results of commitment taking into account Porter, Steers, Mowday and Boulian's (1974) way to deal with organisational commitment. Be that as it may, there were innate constraints about the poll, along these lines Meyer and Allen (1984), O'Reilly and Chatman (1986) have proposed the multi-measurement model. Meyer and Allen's Three-Dimensional Theory (1984, 1990, 1997), has been the starting method to manage organisational commitment for over twenty years.

2.3. Types and Perspectives of Organisational Commitment

In the first place, Meyer and Allen (1984) have surveyed organisational commitment under two titles: affective commitment and continuance commitment. In their exploration, Meyer and Allen (1984) have portrayed affective commitment as "positive sentiments of recognizable proof with, connection to and inclusion in the work association", and continuance commitment as "the degree which representatives feel focused on their association by goodness of the costs that they feel are related with leaving". Therewithal, Allen and Meyer (1990) has conveyed their examination to a further point and has characterized a third measurement which is normative commitment. Allen and Meyer (1990) has depicted normative commitment as "the worker's sentiments of commitment to stay with the association". In this manner, the possibility of organisational commitment has been delineated as a tri-dimensional thought, depicted by the affective, continuance and normative (Meyer and Allen, 1991). In this investigation this tri-dimensional idea has been utilized. As Meyer and Allen (1997) have put it, the three elements of organisational commitment is a psychological express that depicts the connection between the individuals and the association, accordingly, the individuals can settle on their decisions whether to remain or to leave. As it has been referenced above, John Meyer and Nancy Allen (1997) have characterized three kinds of organisational commitment: affective, continuance, and normative commitments. In summary, there are 3 sorts of organizational commitment: (a) affective commitment, relating to the emotional attachment of an worker with the organization, (b) normative commitment, emphasizing the significance of obligations, and (c) non-stop commitment, relating to employees' attention of the outcomes of leaving the organization (Loan, 2020).

Affective Commitment-This is the primary component of organisational commitment. It addresses the enthusiastic association with the association. Meyer and Allen (1997, p.11) has characterized affective commitment as "the worker's enthusiastic connection to, recognizable proof with, and inclusion in the association". It proposes that authoritative individuals, who are focused on their associations on a viable level, would prefer not to leave the organisation since they want to remain in the organisation (Meyer and Allen, 1991). After all, successfully submitted people remain loyal to the organization because they believe their business relationships are predictable for the association's goals and evaluations

(Beck and Wilson, 2000). It happens when individuals totally handle the targets and estimations of the association. This causes individuals to turn out to be really connected with the association, so they share the duty regarding the level of accomplishment of the association. These individuals commonly display noteworthy degrees of execution, productive work mentalities, and they generally want to remain with the association. To summarise, affective commitment epitomizes i the delegate's energetic association with, recognising confirmation with, and commitment in the organisation. These individuals who are submitted absolutely on a powerful level, will in general remain with the association since they want to.

Continuance Commitment-This is the second component of the tri-dimensional model of organisational commitment. As indicated by Meyer and Allen (1997) duration commitment is "attention to the expenses related with leaving the association". Quintessentially, it is about worker's thinking the impacts if there should be an occurrence of leaving the organisation (Meyer and Allen, 1997). Meyer and Allen (1991) has likewise announced that "representatives whose essential connect to the association depends on duration commitment remain in light of the fact that they have to do as such". In plain words, this shows the differentiation among duration and emotional commitment. Affective commitment proposes that workers stay with the association since they want to. Be that as it may, continuation commitment can be viewed as a helpful relationship with the connection, where the person's relationship with the alliance depends upon an evaluation of financial focal points got (Beck and Wilson, 2000). In this way, it happens when individuals base their relationship with the relationship on what they are getting as a result of their undertakings and what may be lost on the off chance that they by one way or another figured out how to leave. These individuals put forward their best effort exactly when the prizes meet their wants.

Normative Commitment-This is the third and the last element of the organisational commitment. Meyer and Allen (1997) have depicted normative commitment as "a sentiment of commitment to proceed with business". Representatives feel they need to remain with the association when they interiorise standardizing Meyer and Allen (1991) has put it as "workers with normative commitment feel that they should stay with the association". At the end of the day, the individuals from the association decided to remain with the association since it is the privilege and moral activity. In other words, it happens when individuals remain with an association subject to foreseen standards of lead or acknowledged practices. These individuals regard consistence, vigilance, and custom.

3. METHODOLOGY

The aim of this study is to find out if there are any significant differences in levels of organisational commitment displayed by academics who work in a department of a foundation university in different generational cohorts (Generation X and Generation Y). Thus, the study has been intended to decide whether there are any distinctions in the degrees of affective, continuance, and normative commitment displayed by two generational cohorts of academics (Generation Y and Generation X). Participants have consisted of purposive sample of academics in a vocational school of a foundation university in Istanbul, Turkey. Data has been collected from all of the members of the vocational school through survey using the revised Meyer and Allen Organisational Commitment Scale (Meyer and Allen, 1993).

3.1. The Model of the Research

The figure below (Figure 1) shows the model of the research which shapes the research.

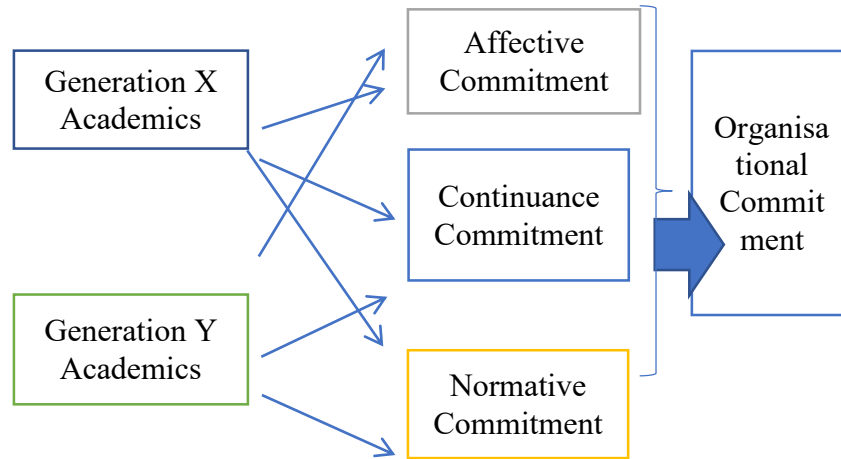

Figure 1. The Model of the Research

3.2. Hypotheses of the Research

Hypotheses of the research are as follows:

H₀: There are statistically no significant differences in the levels of organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H₁: There are statistically significant differences in the levels of organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{0a}: There are statistically no significant differences in the levels of affective organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{1a}: There are statistically significant differences in the levels of affective commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{0b}: There are statistically no significant differences in the levels of continuance organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{1b}: There are statistically significant differences in the levels of continuance commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{0c}: There are statistically no significant differences in the levels of normative organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

H_{1c}: There are statistically significant differences in the levels of normative commitment of Generation X academics and Generation Y academics.

3.3. Findings

3.3.1. Demographic Information of Participants

Table 1. Demographic Information

Demographic Information	N
Age (Date of Birth)	
1965-1979 (Generation X)	7
1980-2001 (Generation Y)	23
Total	30

Table 2. Demographic Information According to Generations

Demographic Information	Generation X	Generation Y	TOTAL
Gender			
Female	5	9	
Male	2	14	
Total	7	23	30
Marital Status			
Married	2	13	
Single	5	10	
Total	7	23	30
Education			
Bachelor Degree	-	3	
Master's Degree	5	19	
Doctorate Degree	2	1	
Total	7	23	30
Years of Experience at the Current University			
1-3	3	14	
4-7	4	9	
Total	7	23	30
Total Years of Work Experience			
1-5	-	10	
6-10	-	11	
11-15	3	2	
16 and over	4	-	
Total	7	23	30

3.3.2. Statistical Analysis

Table 3. Reliability Statistics

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,695	,742	4

Since the scale is considered to be quite reliable when Cronbach's Alpha value is between 0,60 and 0,80, the scale used for this research can be defined as quite reliable because the Cronbach's Alpha value of the scale is 0,695. The confidence interval for the scale is %95.

Table 4. KMO and Bartlett's Test

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,373
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	520,578
	Df	276
	Sig.	,000

Since $p(\text{sig}) = 0,000 < 0,05$, the result of Bartlett test have been considered as significant. In other words, variables are highly correlated and the data has come from multiple normal distributions. Since KMO value is below 0.5 ($0,373 < 0,5$), this data set cannot be modelled with factor analysis model. Therefore, the scale has been used in its original form.

The researcher has performed correlation test to determine whether there is any sort of correlation between age and organisational commitment.

Table 5. Correlations

		Age	Overall Organisational Commitment
Age	R	1,000	-,479**
	p (2-tailed)	.	,007
	N	30	30
Overall Organisational Commitment	R	-,479**	1,000
	p (2-tailed)	,007	.
	N	30	30
Affective Commitment	R	-,229	,713**
	p (2-tailed)	,225	,000
	N	30	30
Continuance Commitment	r	-,238	,554**
	p (2-tailed)	,206	,001
	N	30	30
Normative Commitment	r	-,457*	,667**
	p (2-tailed)	,011	,000
	N	30	30

The value of r reflects the strength of the correlation and is a measure of effect size, as discovered by Brace, Kemp, and Snelgar (2012). R -values of 0 to 0.20 are regarded weak, 0.3 to 0.6 are considered moderate, and 0.7 to 1 are considered high, as a rule of thumb. Similarly, Büyüköztürk (2004) has stated that if the value of r is 1,00, it indicates a perfectly positive relationship between variables, if the value of r is -1,00, it indicates a perfectly negative relationship between variables and if the value of r is 0,00, it indicates that there is no relationship between variables. Büyüköztürk (2004) has also stated that if the absolute value of the correlation coefficient (r) is between 0,70-1, 00 the relationship level between variables can be defined as strong; if the value of r is between 0,70-0,30 the relationship level between variables can be defined as moderate, if the value r is between 0,30-0,00 the relationship level between variables can be defined as weak.

According to Berry (1996), negative values suggest a relationship that is inversely directional, whereas positive values imply a relationship that is in the same direction. Since Spearman correlation coefficient is -0,479 ($r = -0,479$), there is a negative moderate correlation between age (generations) and overall organisational commitment at the 0.01 level (2-tailed). That is, overall organisational commitment does not necessarily increase as age increases or overall organisational commitment does not necessarily decrease as age decreases. On the contrary, overall organisational commitment might increase as age decreases or overall organisational commitment might decrease as age increases.

Since Spearman correlation coefficient is -0,229 ($r = -0,229$), there is a negative weak correlation between age (generations) and affective commitment. That is, affective commitment does not necessarily increase as age increases or affective commitment does not necessarily decrease as age decreases. On the contrary, affective commitment might increase as age decreases or affective commitment might decrease as age increases.

Since Spearman correlation coefficient is -0,238 ($r = -0,238$), there is a negative weak correlation between age (generations) and continuance commitment. That is, continuance commitment does not necessarily increase as age increases or continuance commitment does not necessarily decrease as age decreases. On the contrary, continuance commitment might increase as age decreases or continuance commitment might decrease as age increases.

Since Spearman correlation coefficient is -0,457 ($r = -0,457$), there is a negative moderate correlation between age (generations) and normative commitment is moderate at the 0.01 level (2-tailed). That is, normative commitment does not necessarily increase as age increases or normative commitment does not necessarily decrease as age decreases. On the contrary, normative commitment might increase as age decreases or normative commitment might decrease as age increases.

Because the sample is rather small (30), the researcher has also chosen to perform a non-parametric test, namely Mann-Whitney U Analysis test, to determine whether the member of Generation X and the members of Generation Y differ in the emphasis of organisational commitment.

Table 6. Mann Whitney U Analysis Test for Overall Organisational Commitment-1

Ranks			
	Group	N	Mean Rank
OVERALL ORGANISATIONAL COMMITMENT	Generation X	7	23,00
	Generation Y	23	13,22
	Total	30	

When mean ranks have been compared, the members of Generation X can be considered as more committed to the organisation than the members of Generation Y in total. However, since the ranks are close, it can be estimated that there is a moderate difference between Generation X and Generation Y in their commitment to the organisation.

Table 7. Mann Whitney U Analysis Test for Overall Organisational Commitment-2

Test Statistics

	OVERALL ORGANISATIONAL COMMITMENT
Mann-Whitney U	28,000
Wilcoxon W	304,000
Z	-2,581
Asymp. Sig. (2-tailed)	,010
Exact Sig. (2-tailed) (p)	,008

Özdamar (2015) has identified the value of z to interpret the outputs as follows:

If $|z| < 1,96$ $p > 0,05$ H_0 is accepted.

If $|z| \geq 1,96$ $p < 0,05$ H_0 is rejected.

If $|z| \geq 2,58$ $p < 0,01$ H_0 is rejected.

If $|z| \geq 3,28$ $p < 0,001$ H_0 is rejected.

Accordingly, the value of z for overall organisational commitment is 2,581 and the value of p is 0,008. Therefore, H_0 is rejected.

Table 8. Mann Whitney U Analysis Test for Affective Organisational Commitment-1

Ranks

	Group	N	Mean Rank
AFFECTIVE ORGANISATIONAL COMMITMENT	Generation X	7	19,07
	Generation Y	23	14,41
	Total	30	

Table 9. Mann Whitney U Analysis Test for Affective Organisational Commitment-2

Test Statistics

	AFFECTIVE ORGANISATIONAL COMMITMENT
Mann-Whitney U	55,500
Wilcoxon W	331,500
Z	-1,231
Asymp. Sig. (2-tailed)	,219
Exact Sig. (2-tailed)	,226

When mean ranks have been compared, the members of Generation X can be considered as more committed affectively to the organisation than the members of Generation Y. However, since the

ranks are close, it can be estimated that there is no significant difference between Generation X and Generation Y in their affective commitment to the organisation.

Moreover, the value of z for affective organisational commitment is 1,231 and the value of p is 0,226. Therefore, H_{0a} is accepted

Table 10. Mann Whitney U Analysis Test for Continuance Organisational Commitment-1

Ranks

	Group	N	Mean Rank
CONTINUANCE ORGANISATIONAL COMMITMENT	Generation X	7	19,21
	Generation Y	23	14,37
	Total	30	

Table 11. Mann Whitney U Analysis Test for Continuance Organisational Commitment-2

Test Statistics

	CONTINUANCE ORGANISATIONAL COMMITMENT
Mann-Whitney U	54,500
Wilcoxon W	330,500
Z	-1,280
Asymp. Sig. (2-tailed)	,200
Exact Sig. (2-tailed)	,207

When mean ranks have been compared, the members of Generation X can be considered as more committed in sense of continuance to the organisation than the members of Generation Y. However, since the ranks are close, it can be estimated that there is no significant difference between Generation X and Generation Y in their continuance commitment to the organisation. Moreover, the value of z for continuance organisational commitment is 1,280 and the value of p is 0,207. Therefore, H_{0b} is accepted.

Table 12. Mann Whitney U Analysis Test for Normative Organisational Commitment-1

Ranks

	Group	N	Mean Rank
NORMATIVE ORGANISATIONAL COMMITMENT	Generation X	7	22,64
	Generation Y	23	13,33
	Total	30	

Table 13. Mann Whitney U Analysis Test for Normative Organisational Commitment-2
Test Statistics

	OVERALL ORGANISATIONAL COMMITMENT
Mann-Whitney U	30,500
Wilcoxon W	306,500
Z	-2,460
Asymp. Sig. (2-tailed)	,014
Exact Sig. (2-tailed)	,012

When mean ranks have been compared, the members of Generation X can be considered as more normatively committed to the organisation than the members of Generation Y. However, since the ranks are close, it can be estimated that there is a moderate significant difference between Generation X and Generation Y in their normative commitment to the organisation.

Moreover, the value of z for normative organisational commitment is 1,280 and the value of p is 0,012. Therefore, H_{0c} is rejected.

Table 14. Mann-Whitney U Analysis

Mann-Whitney U Analysis				
Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision	
The distribution of Overall Organisational Commitment is the same across categories of Age	Independent Samples Mann-Whitney U Test	0,008	Rejected	
The distribution of Affective Commitment is the same across categories of Age	Independent Samples Mann-Whitney U Test	0,226	Accepted	
The distribution of Overall Continuance Commitment is the same across categories of Age	Independent Samples Mann-Whitney U Test	0,207	Accepted	
The distribution of Overall Normative Commitment is the same across categories of Age	Independent Samples Mann-Whitney U Test	0,012	Rejected	

In sum, because H_0 and H_{0c} are rejected and H_{0a} and H_{0b} are accepted, it can be said that H_i is partly accepted. In other words, there are no statistically significant differences in the levels of organisational commitment of Generation X academics and Generation Y academics but a moderate difference in sense of affective commitment and continuance commitment which affect the overall commitment. That is, compared to Generation Y academics, Generation X academics are slightly more committed to the organisation in sense of affective commitment and continuance commitment.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

This study has been conducted in two parts. The first part is the theoretical part, which provides information on previous research on generation cohorts and organizational commitments. First, this study focused on previous research on generations, especially Generation X and Generation Y, and their attitudes in the workplace. These conclusions are drawn from research. Generation

X members are not strictly loyal to their employers because they believe they do not guarantee employment security. Generation X takes the typical behavior of constantly moving and searching for important opportunities that encourage people to switch to other employment relationships. Generation X members are the most difficult generation to maintain in the work environment. Generation X as a self-guided, independent, self-sufficient. Promotion is essential for them. They do not consider work an important part of their lives and have a higher goal of leaving their organization when they are making a lot of money. Members of Generation X and Generation Y are not changing their organization faster than older people of the same age. Generation Y members share many of the characteristics of Generation X members. Teamwork and collective action are important for Generation Y members. You are not against diversity. Members of Generation Y have a high level of self-esteem and want to discover job satisfaction. Generation Y has significantly expanded the coercive mental hole compared to the previous Generation X. Members of Generation Y have low loyalty to the organization. It doesn't make much of a difference at work, but the members of Generation Y carry over another thing that Generation X started. Meanwhile, this study has addressed the concept of organizational commitment through previous research on this topic with the aim of measuring the commitment of Generation X and Generation Y members in the workplace. Initially, the concept of organization was analyzed under two headings: emotional commitment and continuous commitment by Meyer and Allen (1984), but due to the inherent limitations of the questionnaire, Meyer and Allen (1984).), O'Reilly and Chatman (1986)) Ask them to propose the multidimensional model. Meyer and Allen's 3D Theory (1984, 1990, 1997) has been a pioneering approach to organizational involvement for over 20 years. With this, Allen and Meyer (1990) continued his research and defined the third dimension, a normative commitment. Therefore, the idea of organizational commitment was presented as a three-dimensional idea represented by an emotional, continuous, normative dimension (Meyer and Allen, 1991). This 3D concept was used in this study. The second part was the analysis part of the survey. The purpose of this study is to significantly differ in the organizational commitments of scientists working in the undergraduate departments of the basic colleges of different generations of cohorts, affecting the continuity and normative commitment of two generations of scientists (Generation X and Generation Y). It was to find out if it would be given. Y). Participants consisted of scholars who were eligible for a vocational school at a basic university in Istanbul, Turkey. Data were collected from all members of the vocational school through a survey according to the revised Meyer and Allen Organizational Commitment Scale (Meyer and Allen, 1993). Regarding statistical analysis, the following conclusions have been drawn. Members of Generation X can be considered more enthusiastic about the organization than members of Generation Y as a whole. However, due to their close ranks, Generation X and Generation Y can be considered slightly different in terms of their commitment to organizational Generation Y. However, due to the closeness of the ranks, it can be considered that there is an emotional bond. The differences between the organizations between Generation X and Generation Y are not significant for the members of Generation Y and the organizations. However, due to their close ranks, it can be inferred that Generation X and Generation Y are not significantly different in terms of survival within the organization. Members of Generation X can be considered more normatively committed to the organization than members of Generation Y. However, due to the close ranks, it can be estimated that there is a reasonably significant difference between Generation X and Generation Y. A normative commitment to an organization There is an organization. A possible limitation in this study was the number of participants. There were 25 scholars in the selected department, so data from these participants were analyzed. The greater the number of participants, the more different the conclusions. Future research should consider acquiring larger data.

REFERENCES

- Bengtson, V. L., & Laufer, R. S. (1974). Preface. *Journal of Social Issues*, 30(2), i-ii. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00712.x>.
- Berry, A. D. (1996). *Statistics: A Bayesian Perspective*. Duxberry Press.
- Beutell, N. J., & Wittig-Berman, U. (2008). Work-family conflict and work-family synergy for generation X, baby boomers, and matures. *Journal of Managerial Psychology*, 23(5), 507-523. <https://doi.org/10.1108/02683940810884513>.
- Bolland, E., & Lopes, C. (2014). *Generations and Work*. Palgrave, McMillan.
- Bova, B., & Kroth, M. (2001). Workplace learning and Generation X. *Journal of Workplace Learning*, 13(2), 57-65. <https://doi.org/10.1108/13665620110383645>.
- Büyükoztürk, S. (2004). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi*. Pegem Yayıncılık.
- Cohen, A. (2003). Multiple Commitments In The Workplace: An Integrative Approach. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cooper-Hakim, A., & Viswesvaran, C. (2005). The Construct of Work Commitment: Testing an Integrative Framework. *Psychological Bulletin*, 131(2), 241-259. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.2.241>.
- Feldman, D. C. (2004). Multiple Commitments in the Workplace: An Integrative Approach. Multiple Commitments in the Workplace: An Integrative Approach, by Cohen Aaron. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. *Academy of Management Review*, 29(3), 514-516. <https://doi.org/10.5465/amr.2004.13670956>.
- Glass, A. (2007). Understanding Generational Differences for Competitive Success. *Industrial and Commercial Training*, 39(2), 98-103. <https://doi.org/10.1108/00197850710732424>
- Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper.
- Horvath, M. R. (2011). Authority, Age, and Era: How to Select Jurors Using Generational Theory. (Cover story). *Verdict*, 25 (3), 1-22.
- Jenkins, J. (2007). *Leading the Four Generations at Work*. <http://www.amanet.org/>. <http://www.amanet.org/movingahead/editorial.cfm?Ed=452>.
- Jex, S. M., & Britt, T. W. (2008). *Organisational Psychology: A Scientist Practitioner Approach*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Joyner, T. (2000). Gen X-Ers Focus On Life Outside the Job Fulfillment. *The Secured Lender* May/Jun. Retrieved April 15, 2008, from http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5352/is_200005/ai_n21455443.
- Karp, H., Fuller, C., & Sirias, D. (2002). *Bridging The Boomer Xer Gap. Creating Authentic Teams For High Performance At Work*. Palo Alto, CA: Davies-Black Publishing.
- Kersten, D. (2002). *Today's Generations Face New Communication Gaps*. Retrieved April 15, 2008, from <http://www.usatoday.com/money/jobcenter/workplace/communications/2002>.
- Kupperschmidt, B. R. (2000). Multigeneration Employees: Strategies for Effective Management. *The Health Care Manager*, 19 (1), 65-76. <https://doi.org/10.1097/00126450-200019010-00011>.

- Laufer, R. S., & Bengtson, V. L. (1974). Generations, Aging, and Social Stratification: on the Development of Generational Units. *Journal of Social Issues*, 30(3), 181–205. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00733.x>.
- Lim, P., Parker, A. (2020). Mentoring Millennials in an Asian Context, 5–8. <https://doi.org/10.1108/978-1-78973-483-620201003>.
- Loan, L.T.M. (2020) *The Influence of Organizational Commitment On Employees' Job Performance: The Mediating Role of Job Satisfaction*, *Management Science Letters* 10, 3307–3312. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.6.007>.
- Mannheim, K. (1952). *The Problem of Generations*. In Kecskemeti, P. (Ed). *Essays On The Sociology of Knowledge*. London, UK: Routledge and Kegan Paul.
- Martin, C. A. (2005). From High Maintenance To High Productivity. *Industrial and Commercial Training*, 37(1), 39–44. <https://doi.org/10.1108/00197850510699965>
- Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1997). *Commitment in the Workplace*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Meyer, J. P., Allen, N. J., & Smith, C. A. (1993). Commitment To Organizations And Occupations: Extension And Test of A Three-Component Conceptualization. *Journal of Applied Psychology*, 78(4), 538–551. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.78.4.538>
- Meyer, J. P., Bobocel, D. R., & Allen, N. J. (1991). Development of Organizational Commitment During the First Year of Employment: A Longitudinal Study of Pre- and Post-Entry Influences. *Journal of Management*, 17(4), 717–733. <https://doi.org/10.1177/014920639101700406>.
- Mohsen, M. A. M. S. (2016). Committed Generations: A Case Study On Generations X And Y Employees in Saudi Hotels. *Anatolia*, 27 (4), 456–467. <https://doi.org/10.1080/13032917.2016.1160416>.
- Morrow, P. C. (1993). *The Theory and Measurement Of Work Commitment*. Greenwich, CT: Jai Press Inc.
- Mowday, R. T., Porter, L. M., & Steers, R. M. (1982). *Employee-Organisational Linkage*. New York: Academic Press.
- Mowday, R. T., Steers, R. M., & Porter, L. M. (1979). The Measurement of Organisational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14, 224–247.
- Rosow, I. (1978). What Is a Cohort and Why? *Human Development*, 21(2), 65–75. <https://doi.org/10.1159/000271575>.
- Salancik, G. R. (1977). Commitment and the Control of Organisational Behavior and Belief, Pp. 1-54 in *New Directions in Organisational Behavior*, edited by B. M. Staw and G. R. Salancik. Chicago: St. Clair Press.
- Scholl, R. W., Cooper, E. A., & McKenna, J. F. (1987). Referent Selection In Determining Equity Perceptions: Differential Effects On Behavioral And Attitudinal Outcomes. *Personnel Psychology*, 40(1), 113–124. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1987.tb02380.x>.
- Schuman, H., & Scott, J. (1989). Generations and Collective Memories. *American Sociological Review*, 54(3), 359. <https://doi.org/10.2307/2095611>.

- Somers, M. J. (2009). The Combined Influence of Affective, Continuance and Normative Commitment On Employee Withdrawal. *Journal of Vocational Behavior*, 74(1), 75–81. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.10.006>.
- Staw, B.M., 1977. Motivation in Organisation: Toward Synthesis and Redirection. In: B.M, Staw and G.R. Salancik (Eds.), *New Directions in Organisational Behaviors*, 55-95. Chicago: St. Claire Press.
- Stebbins, R. A. (1970). On Misunderstanding The Concept of Commitment: A Theoretical Clarification, *Social Forces* 56: 598-603.
- Tolbize, A. (2008) Generational Differences in the Workplace. Research and Training Center On Community Living, University of Minnesota. Retrieved From https://rtc3.umn.edu/docs/2_18_Gen_diff_workplace.pdf.
- Wey Smola, K., & Sutton, C. D. (2002). Generational Differences: Revisiting Generational Work Values For The New Millennium. *Journal of Organizational Behavior*, 23(4), 363–382. <https://doi.org/10.1002/job.147>.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (1999). *Generations at Work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in Your Workplace* (1st ed.). AMACOM.

COVID-19 Pandemi Sürecinde Turizm İşletmelerinde Atık Yönetimi: Bir Çözüm Önerisi Olarak Döngüsel Ekonomi

Pınar AKDEMİR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ABD Doktora Programı

y.pinar23@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-2863-8949>

Öz

Dünya üzerinde giderek hızla artış gösteren tüketim arzusu, çok fazla atık miktarını da beraberinde getirmektedir. Covid-19 pandemisi ile atık üretiminin daha da arttığını ve turizm sektörünün de bu artıştan etkilendiğini söylemek mümkündür. Turizm sektörü açısından döngüsel ekonomi ise bu noktada sürdürülebilir üretim, tüketim ve atık yönetimi için bir strateji olarak görülmektedir. Kaynak kullanımını önemli ölçüde optimize etme, üretim ve tüketimle ilgili sera gazı emisyonlarını azaltma ve aynı zamanda işletmeler için rekabet avantajı fırsatları sunmaktadır. Döngüsel ekonomi, klasik doğrusal ekonomik büyüme modelindeki değişiklikleri belirleyebilecek tüm ilgili faktörlerin analizini gerektiren bütünleştirici bir yaklaşıma dayanmaktadır. Dolayısıyla hem çevresel hem de ekonomik anlamda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için mevcut atık hiyerarşisi basamaklarının bir bütün olarak ele alınıp etkin bir şekilde uygulanması öngörülmektedir. Açıklamalar doğrultusunda çalışmanın amacı yeni bir ekonomi modeli olan döngüsel ekonominin önemine değinmek ve turizm sektörü açısından uygulanabilirliğini değerlendirmektir. Çalışma teorik olarak yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak döngüsel ekonomi ve atık yönetimi kavramlarına değinilmiştir. Sonrasında ise turizm sektörü ile ilişkine değinilerek önemi belirtilmiştir. Böylelikle çalışma kapsamında hem araştırmacıların hem de sektör temsilcilerinin yararlanabileceği bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Atık Yönetimi, Turizm, Döngüsel Ekonomi.

Makale Gönderme Tarihi: 16. 09. 2021

Makale Kabul Tarihi: 26. 10. 2021

Önerilen Atıf:

Akdemir, P. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Turizm İşletmelerinde Atık Yönetimi: Bir Çözüm Önerisi Olarak Döngüsel Ekonomi, *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4): 366-380.

Waste Management in Tourism Businesses During the COVID-19 Pandemic Process: Circular Economy as a Solution Proposal

Pınar AKDEMİR

Muğla Sıtkı Koçman University Tourism Management PhD Program

y.pinar23@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-2863-8949>

Abstract

The desire for consumption, which is increasing rapidly in the world, brings with it a large amount of waste. It is possible to say that waste production has increased with the Covid-19 pandemic and the tourism sector has been affected by this increase. In terms of the tourism sector at this point, the circular economy is seen as a strategy for sustainable production, consumption and waste management. It offers opportunities to significantly optimize resource use, reduce production and consumption which is related greenhouse gas emissions. At the same time, it provides competitive advantage for businesses. The circular economy is based on an integrative approach that requires analysis of all relevant factors that can determine changes in the classical linear model of economic growth. Therefore, it is predicted that the existing waste hierarchy steps should be considered as a whole and implemented effectively in order to ensure sustainability in both environmental and economic terms. The aim of the study is to mention the importance of the circular economy, which is a new economic model, and to evaluate its applicability in terms of the tourism sector. The study was done theoretically. In this context, firstly, the concepts of circular economy and waste management are mentioned. Afterwards, the relationship with the tourism sector was mentioned and its importance was emphasized. Thus, within the scope of the study, informations, which both researchers and sector representatives can benefit from, were presented.

Keywords: Covid-19, Waste Management, Tourism, Circular Economy

Received: 16.09.2021

Accepted: 26.10.2021

Suggested Citation:

Akdemir, P. (2021). Waste Management In Tourism Businesses During The COVID-19 Pandemic Process: Circular Economy As A Solution Proposal, *Journal of Business Academy*, 2 (4): 366-380.

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde işletmeler bazında ekonomik faaliyetler değerlendirildiği zaman tek yönlü doğrusal bir üretim kavramı söz konusu olduğu gözlemlenmektedir. Yani üretim sürecinin bir ucunda girdi olarak doğal kaynaklar ve diğer ucunda ortaya çıkan atıkların bulunduğu görülmektedir. Daha geniş bir açıdan değerlendirildiğinde bir piyasa ekonomisinde, dikkatler ekonomik ürünlerin değerine odaklanırken, doğal kaynakların tükenmesi ve sonuçta ortaya çıkan ekonomik atık birikimi olarak göz ardı edilmektedir. Rasyonel olarak, eğer insanlar kaynakları geri dönüştürmek ve atıkları yönetmekle uğraşmazlarsa, birçok kaynağın rezervlerinin yakında yeryüzünden kaybolacağı, sınırlı kaynakların hızlı bir şekilde tüketileceği ve çevreye olan zararın daha hissedilir bir şekilde günden güne artış göstereceği kaçınılmaz bir gerçek olduğu belirtilmektedir (George vd., 2015: 61). Küreselleşme ile biyoçeşitliliğin bozulması, su, hava ve toprak kirliliği, kaynakların tükenme aşamasına gelmesi ve aşırı arazi kullanımı gibi çevresel sorunlar, dünyanın yaşam destek sistemlerini gün geçtikçe daha da fazla tehlikeye sokmaktadır. Her geçen gün artan eşitsizlikler nedeniyle toplumsal anlamda gerçekleşmesi gereken beklentilerin karşılanmaması, sorunlu mülkiyet yapıları, düzensiz piyasalar ve kusurlu teşvik yapıları gibi ekonomik zorluklar, bireysel şirketler ve tüm ekonomiler için giderek daha sık görülen finansal ve ekonomik istikrarsızlıklara yol açmaktadır (Geissdoerfer vd., 2017: 757). Dolayısıyla, doğal çevre göz önünde bulundurulduğunda çevrenin ekonomik faaliyetler için bir kaynak havuzu olmasının yanı sıra, aynı zamanda temel bir yaşam destek sistemi olduğunun da düşünülmesi gerekmektedir. Üretim süreci ve tüketim sonucu ortaya çıkan atıkların en aza indirilmesi amacından ziyade ekonomik faaliyetler için işlenmemiş malzemelerin kullanımını en aza indirerek fayda sağlanması düşüncesinden yola çıkılarak döngüsel ekonomi kavramı ortaya çıkmaktadır (Andersen, 2007: 133- 134). Mevcut olan doğrusal bir ekonomi modelinden döngüsel bir ekonomi modeline geçmenin çevre üzerinde meydana gelebilecek olumsuz etkileri önemli ölçüde azaltılabileceği öngörülmektedir. Böylelikle döngüsel ekonomi sürdürülebilirlik açısından büyük ilgi görmekte (Lewandowski, 2016: 1) ve küresel sürdürülebilirlik açısından da günden güne önemi artmaktadır (Bocken vd., 2016: 308). Son kırk yılda, malzemelerin küresel kullanımı 1970'te 26,7 milyar tondan 2015'te 84,4 milyar tona, neredeyse üç katına çıkmıştır. 1900 ile 2015 yılları arasında ise 12 kat artış göstermiş ve önümüzdeki 30 yıl için 2050'ye kadar olan sürede tahmini olarak iki katına çıkacağı beklenmektedir (Circularity Gap Report, 2018: 4). Atık kirliliğini azaltmak için atık yönetimi Avrupa'da ve tüm dünyada politika yapıcılarının gündeminde yer almaktadır. COVID-19 pandemi sürecinde, bölgesel ve ulusal düzeylerde atıkla ilgili sosyal ve ekonomik sorunlar beraberinde gelmiştir. Çevre üzerinde COVID-19 pandemisi nedeniyle atık bileşiminde ani artışlar gözlemlenmiştir. Örneğin; sokağa çıkma kısıtlamaları paketlenmiş ürünlerin ve paket gıdaların tüketiminin daha yüksek seviyelere ulaştığını göstermektedir. Üretim ve tüketimle birlikte tek kullanımlık plastik ve farklı atık türlerinin miktarındaki artışla birlikte su kaynaklarının kirlenmesi olası bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (<https://www.unep.org/>). Çin Wuhan'da pandemi öncesinde tıbbi atık miktarı 50 tonun altındayken, pandemi sürecinde günde ortalama 240 ton tıbbi atık üretilmiştir. University College London'da yapılan bir araştırmada İngiltere'de bir bireyin bir yıl içerisinde kullandığı tek kullanımlık maskelerle birlikte 66.000 ton plastik atık üretebileceği belirtilmektedir. Environmental Science and Technology dergisinde yayımlanan bir araştırmada Covid-19 pandemisinin etkisi olarak dünya genelinde her ay tahmini olarak 94 milyar tek kullanımlık maske ve eldiven kullanıldığı söylenmektedir (Ak, 2020: 30).

Turizm sektörü açısından değerlendirildiğinde de tek kullanımlık ürünlerin kullanımına ilişkin taleple birlikte artık üretiminde çok fazla artış meydana gelmiştir. Koruyucu ekipman ve sanitasyon ürünlerinin kullanımı, gıda atıkları vb. unsurlar aktif olarak azaltılmazsa, kaynak tüketiminin ve atık üretiminin önüne geçilemeyecektir (Filimoau, 2021: 6). Silva vd. (2020),

pandemi, tüketici ve işletme yöneticilerinin gıda güvenliği ve hijyen üzerinde olumlu bir etki yaratırken, işletmeler tarafından misafirlerine sunulan yiyecek ve içeceklerin sunumunda ekstra önlemler almayı gerektirdiğini vurgulamıştır. Bu önlemler, tek kullanımlık maskelerin, eldivenlerin, çatal bıçak takımının, yiyecek ve içeceklerin sunumunda plastik ambalajların kullanımının artış göstermesinde de etki edecektir. Einarsson ve Sorin; (2020); COVID-19 pandemi sürecinde atık akışı hacimlerinde önemli bir artışla birlikte, tüm operatörlerin tedarik/atık yönetimi yaklaşımlarının yanı sıra tedarik ve değer zincirleri içindeki ilişkileri yeniden düşünme ve daha döngüsel iş modellerine doğru ilerleme konularını önemsemeleri gerektiği üzerinde durmaktadır. COVID-19 pandemi sonrası toparlanma sürecinde turizm sektörü aktörlerinin faaliyetleriyle ilişkili çeşitli çevresel etkileri ele almaları ve doğal sermayeyi 'tüketmek' yerine 'yenilenmeye' yardımcı olan eylemleri benimsemeleri de gerekecektir. Örneğin; tek kullanımlık plastik ürünler yerine bitki bazlı veya yeniden kullanılabilir çatal bıçak takımı vb. gibi daha çevre dostu ürün alternatiflerine yatırım yapılmalıdır (Filimoau, 2021: 7). Buradan hareketle turizm işletmeleri açısından döngüsel ekonomi çevresel sorunlarını çözme ve atıkları azaltma potansiyeli ile mevcut üretim ve tüketim modeline bir alternatif olarak görülebilir ve aynı zamanda iş ve ekonomik büyüme için önemli fırsatlar sunması söz konusu olabilir. Döngüsel ekonomi, doğal kaynaklar üzerindeki baskı ve atıkların bertaraf edilmesinin olumsuz etkilerinin azaltılmasında etkili olurken, kaynakların ve ürünlerin yeniden kullanılmasında teşvik edici bir unsur olarak görülebilir. Böylelikle üretilen kaynaklardan daha fazla değer elde edilebilmesi mümkün olabilir.

Söz konusu bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın devamında döngüsel ekonomi kavramı açıklanacaktır. Daha sonra döngüsel ekonomi kapsamında atık yönetiminin açıklaması yapılarak konunun Covid-19 pandemi süreci sonrası yeni bir ekonomi modeli olarak turizm işletmeleri açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. DÖNGÜSEL EKONOMİ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Döngüsel ekonominin merkezinde, malzemelerin ve ürünlerin değerinin mümkün olduğu kadar uzun süre yüksek tutulması düşüncesi vardır. Bu yeni malzeme ve enerji girdisi ihtiyacını en aza indirmeye yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Böylece kaynakların çıkarılmasından üretimine, kullanımından ömrünün sonuna kadar ürünlerin yaşam döngüsüyle bağlantılı olarak çevresel baskıyı azaltılabilecektir. Bu kavram; kaynakların çıkarılmasından üretim, depolama ve tüketime, bertaraf veya ideal olarak geri dönüşüm ile biten ekonomik faaliyetin tüm yönlerini kapsamaktadır. Atığın azaltılması, yeniden kullanılması ve geri dönüştürülmesi yaklaşımı ile atıkların kaynağında önlenmesi temel prensibi benimsenmektedir. Burada amaç; atıkların bir kaynağa dönüştürülmesi için döngülerin kapatılmasıdır (European Parliamentary Research Service, 2017). Döngüsel ekonomi çevresel sorunları çözme potansiyeli ile mevcut üretim ve tüketim modeline bir alternatif olarak görünmekte ve aynı zamanda iş ve ekonomik büyüme için fırsatlar sunabilmektedir (Rodriguez vd., 2020: 2) Döngüsel ekonomi üzerine Ellen MacArthur Vakfı'nın çalışmaları önem arz etmektedir. Vakıf, Webster (2015) adlı bir kitap ve bir dizi rapor yayınlamıştır. Vakıf ayrıca işletmeler, politika yapımcılar ve akademi için iş birliğine dayalı bir merkez görevi görmektedir. Faaliyetlerini çeşitli danışmanlıklarla iş birliği içerisinde sürdürmektedir. Döngüsel ekonomi kavramı; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde hükümetleri ve hükümetler arası ajansları etkileyen politika yapımcılar arasında da ilgi görmektedir. Almanya, 1996 yılında "Kapalı Madde Döngüsü ve Atık Yönetimi Yasası"nın yürürlüğe girmesiyle Döngüsel Ekonomiyi ulusal yasalara entegre etmede öncü olmuştur. Bunu, Japonya'nın 2002 tarihli "Geri Dönüşüme Dayalı Toplum Kurmaya Yönelik Temel Yasa" ve Çin'in 2009 "Çin Halk Cumhuriyeti Döngüsel Ekonomiyi Geliştirme Yasası" takip etmiştir. Daha sonrasında AB'nin 2015 Döngüsel Ekonomi paketi (2018'de güncellenmiştir) açıklanmış ve kavram gün geçtikçe önem kazanmıştır (Geissdoerfer vd., 2017: 759).

Döngüsel ekonomi yaklaşımına göre imha edilecek hiçbir atık bulunmamalıdır. Atık ekonomi içinde yeni bir kaynak olarak görülmektedir. Döngüsel ekonomi ile kıt kaynaklar üzerindeki baskı ve atıkların bertaraf edilmesinin olumsuz etkileri azaltılabilirken, kaynakların ve ürünlerin yeniden kullanılması teşvik edilmektedir. Böylelikle üretilen kaynaklardan daha fazla değer elde edilebilmektedir (Rodriguez vd., 2020: 2). Döngüsel ekonomik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin sürdürülebilirliğe katkısı olduğu gibi, son yıllarda ekonomik kaynakların azalması sorununu çözmek için de entegre bir ekonomi perspektifini desteklediği belirtilmiştir (George vd., 2015: 63). Buradan hareketle, Bocken vd. (2016) döngüsel ekonominin özelliklerini “kaynak döngülerini yavaşlatan, kapatan ve daraltan tasarım ve iş modeli stratejileri” olarak tanımlayarak sınıflandırmaktadır. Şöyle ki; Döngüsel ekonomi malzeme ve enerji döngülerinin yavaşlatılarak, kapatılarak ve daraltılarak kaynak girdisinin ve israfın, emisyonun ve enerji kaçağının en aza indirildiği rejeneratif bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemin ise uzun ömürlü tasarım, bakım, onarım, yeniden kullanım, yeniden üretim, yenileme ve geri dönüşüm yoluyla sağlanabileceği savunulmaktadır. Doğal kaynakların, üretim ve tüketim için girdi sağlayarak ve aynı zamanda atık şeklinde çıktılar için bir havuz görevi görerek ekonomiyi nasıl etkilediğini açıklayarak, çağdaş ekonomik sistemlerin doğrusal ve açık uçlu özellikleri araştırılmaktadır. Stahel ve Reday (1976) tarafından döngüsel ekonominin belirli özelliklerine değinilerek atık önleme, bölgesel iş yaratma ve kaynak verimliliği için bir döngü ekonomisi kavramsallaştırılmıştır. Stahel (1982) ayrıca, döngüsel ekonomi için en uygun sürdürülebilir iş modeli olarak ürünlerin mülkiyeti yerine satış kullanımını vurgulayarak endüstrilerin atıklarla ilişkili maliyetleri ve riskleri dışsallaştırmadan kar edilmesine olanak tanımıştır. Döngüsel ekonominin çağdaş anlayışı ekonomik sistemlere ve endüstriyel süreçlere yönelik pratik uygulamaları, kapalı döngü fikrini paylaşan çeşitli kavramlardan farklı özellikler ve katkılar içerecek şekilde geliştirilmiştir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda en bilinen tanım Ellen MacArthur Vakfı tarafından çerçevelenmiş ve döngüsel ekonomi “niyet ve tasarımla onarıcı veya canlandırıcı bir endüstriyel ekonomi” olarak tanımlanmıştır (Geissdoerfer vd., 2017: 759). Döngüsel bir ekonomi; tasarım gereği onarıcı ve yenileyici olan ve ürünleri, bileşenleri ve malzemeleri en yüksek fayda ve değerde tutmayı amaçlayan bir ekonomidir. Her zaman teknik ve biyolojik döngüler arasında ayırım yapar (<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>). Benzer şekilde, kavramın Çin’deki uygulamasına odaklanan Geng ve Doberstein (2008), döngüsel ekonomiyi “tüm ekonomik sistemde kapalı döngü malzeme akışının gerçekleşmesi” olarak tanımlamaktadır. Webster (2015) tarafından ise “döngüsel ekonomi, tasarım gereği onarıcı olan ve ürünleri, bileşenleri ve malzemeleri her zaman en yüksek fayda ve değerde tutmayı amaçlayan bir ekonomidir” şeklinde tanımlanmıştır. Yuan vd., (2006) döngüsel ekonominin özünün döngüsel (kapalı) malzeme akışı ve hammadde ve enerjinin birden çok aşamada kullanılması olduğunu vurgulamıştır. Murray vd. (2017)’ne göre döngüsel ekonomi; ekosistemin işleyişini ve toplumun refah düzeyini optimum seviyeye taşımak için planlama, kaynak tedarik etme, üretim ve geri dönüşümün hem süreci ifade eden hem de çıktı olarak tasarlanan ve yönetilen ekonomik bir modeli şeklinde ifade edilmiştir. Naustdalslid (2017) ise döngüsel ekonomiyi, üretim süreçlerinde meydana gelen atıkların azaltılması, yeniden kullanılması ve geri dönüştürülmesi için uygulanan tüm faaliyetler için kullanılan genel bir kavram olarak belirtmiştir. Kirchherr vd. (2017) döngüsel ekonomiyi; üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde malzemeleri azaltma, alternatif olarak yeniden kullanma, geri dönüştürme ve geri kazanma ile “kullanım ömrü sonu” kavramını değiştiren iş modellerine dayalı bir ekonomik sistem olarak tanımlamıştır. Son olarak genel bir ifade ile açıklırsa; döngüsel ekonomi; atık ve kirliliği tasarlama, ürün ve malzemeleri kullanımda tutma ve doğal sistemleri yeniden oluşturma ilkelerine dayanan bir ekonomi modeli olarak ifade edilebilir (<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>).

3. ATIK YÖNETİMİ

Doğrusal ekonominin faaliyet ve uygulamaları; kaynakları alma, onlardan ürün yapma ve ürünün ömrünün sonunda elden çıkarma diğer bir ifade ile atığa dönüştürme sistemine dayanmaktadır. Bununla birlikte, sürdürülebilirlik kaygısı olmaksızın doğal kaynakların sınırsız kullanımı çevrenin ve doğal kaynakların kaynak arzının esnek sınırını tehlikeye sokmaktadır. Doğrusal ekonomide üretim sürecinde kullanılan hammaddelerin %90'ının nihai ürünün üretim tesisinden ayrılmadan önce atık haline geldiği, üretilen ürünlerin %80'inin ise kullanım ömürlerinin ilk altı ayında atıldığı ifade edilmektedir (İbn Mohammed, 2021: 11). Bir ülke ekonomisinde GSYİH'nın artışına paralel olarak kişi başına düşen atıkların miktarında da artışlar meydana gelebilmektedir. Bu nedenle, atık üretiminin ve buna bağlı ekonomik büyümenin etkilerinin ayrıştırılması, döngüsel ekonomiye geçişte kritik öneme sahiptir. Çevreye duyarlı atık yönetimi, başından beri Avrupa politikalarının temel taşı olmuş ve atık üretiminden çevreye ve insan sağlığına etkilerinin azaltılması konusunda önemli ilerleme kaydedilmiştir. Kapsamlı teknik düzenlemeler, düzenli depolama sahaları, atık yakma tesisleri gibi atık arıtma altyapılarına ve ayrıca belirli atık akışları için ayırma ve geri kazanım tesislerine odaklanılmıştır. Birçok ülkede büyük yatırımlarla birlikte atıkların artık güvenilir ve çevreye duyarlı bir şekilde yönetildiği bir sürece başlanıldığı gözlemlenmektedir.

Böylelikle atık yönetimi, üretim ve tüketim kalıplarıyla yakından bağlantılı döngüsel bir ekonominin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bugün, atık yönetimi anlayışı ile bakış açısının genişletilerek, tüm değer zincirlerinin üretim ve tüketim kalıplarıyla bağlantılı kaynak gereksinimlerini hesaba katılması gerekmektedir (European Parliamentary Research Service-EPRS, 2017). Atık yönetimi; atıkların önlenmesi, toplanması, arıtılması ve bertarafının da ötesine geçen, daha geniş bir sosyoekonomik kalkınma, hükümet düzenlemeleri, politika seçimleri ve kaynak yönetimini kapsayan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Atık yönetimi, stratejileri belirlemek, ulusal planlar oluşturmak için merkezi hükümetleri, ardından politikaları tasarlamak ve uygulamak ve atık toplama, arıtma ve bertarafı için araçları organize etmek amaçlı, bölgesel ve çoğu durumda yerel otoriteleri kapsayan çok seviyeli bir yönetim sistemi içinde barındırmaktadır. Devlet politikaları, vergiler ve destek programları, atık yönetiminin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Malinauskaite, 2017: 2014). Avrupa Birliği'nin atık yönetimi ile ilgili politikaların temel ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda; kirleten öder, üreticinin sorumluluğu, yeterlilik (yeterli miktarda tesis), yakınlık (atığın üretildiği yere en yakın alanda değerlendirilmesi) ve atık yönetimi hiyerarşisi gibi unsurların olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nin atık yönetimi ile ilgili direktiflerinin amacı; atıkların önlenmesini ve atık yönetimi hiyerarşisinin uygulanmasını teşvik etmektir (<https://ec.europa.eu/>). Bu doğrultuda Avrupa Birliği 2008/98/AT sayılı Atık Çerçeve Direktifinde tanımlanmış olan ve atık oluşumunun önlenmesine öncelik veren atık hiyerarşisi ile atıkların azaltılması hedeflenmektedir. Politika önlemleri ile aynı zamanda genel hammadde ihtiyacının azaltılması ve hem atık hem de malzeme ve ürünlerin değer zincirleri sürecinde oluşan emisyonların önlenmesine olanak tanınmaktadır. Ayrıca, hammadde satın alımından atıkların arıtılması ve bertarafına kadar maliyetleri azaltmak için çeşitli fırsatlar sunulmaktadır (Ribic vd., 2017: 245). AB atık mevzuatında ayrıca elektronik ekipman, arabalar, piller, inşaat, yıkım, belediye ve ambalaj atıkları gibi belirli atık akışlarının geri dönüşümünü artırmanın yanı sıra biyolojik olarak parçalanabilen atıkların depolanmasını azaltmak için de politikalara yer verilmiştir (<https://ec.europa.eu/>). Atık hiyerarşisi, özellikle ulusal veya bölgesel düzeyde atık yönetim planları geliştirilirken veya gözden geçirilirken, atık yönetimi seçeneklerini değerlendirmek için iyi bir kılavuz olarak değerlendirilmektedir (Malinauskaite, 2017: 2018). Devam eden süreçlerde, 2 Aralık 2015 tarihinde Avrupa Birliği tarafından Döngüsel Ekonomiye yönelik bir eylem planı açıklanmıştır. Açıklanan planda, bir ürünün üretiminden tüketimine kadar atık hiyerarşisi doğrultusunda geri dönüşüm, yeniden

kullanım ve azaltma ilkelerine bağlı olarak sürecin tamamlanması ifade edilmiştir. Avrupa Birliği'nin döngüsellik için yapmış olduğu faaliyetlerin başında atık yönetimi gelmektedir. "Döngüsel Ekonomiye Doğru: Sıfır Atık Programı" olarak adlandırılan program ile Avrupa Birliği özellikle ambalaj atıkların azaltılması konusunda önemli hedefler belirlemiştir. Atık hiyerarşisinin yol gösterici bir ilke olarak kullanılması ve yapılan faaliyetlerin daha yüksek düzeyde önleme sahip olması dolayısıyla atıktan enerjiye geçiş süreçlerinin döngüsel ekonomiye geçişte etkin rol oynayacağı belirtilmektedir. Hem çevresel hem de ekonomik olarak döngüsel bir ekonominin tam potansiyelini sağlamanın bu noktada önemli olduğu vurgulanmaktadır (European Commission, 2015a). Döngüsel bir ekonomide 'döngüyü kapatmak' için malzemeleri atıktan kaynağa geri dönüştürmek esastır. Döngüsel ekonomi uzun ömürlü ürünlerin yeniden kullanımını, yenilenmesini ve yeniden üretilmesini teşvik ederek atığın önlenmesi üzerinde durmaktadır (Pires ve Martino, 2019: 304). Çevrenin kalitesini muhafaza etmek ve iyileştirmek, insan sağlığını korumak, doğal kaynakların ihtiyatlı ve akılcı kullanımını sağlamak, kaynak kullanımını ve bu kullanımın verimliliğini iyileştirmek ve atıkların değer olarak değerlendirilmesini sağlamak daha döngüsel bir ekonomiyi teşvik etmekle mümkün olacağı belirtilmiştir (Malinauskaite, 2017: 2016).

Dolayısıyla döngüsel ekonomide atık olarak görülen materyaller özellikle döngüsel ekonominin farklı aşamalarında döngüye giren ve sonunda geri dönen döngüyü kapatan değerli hammadde olarak görülmektedir (<https://www.ellenmacarthurfoundation.org>). Atık yönetimi şekillerini elden geçirmek için gerekli kişisel davranışsal ve sosyal kurumsal değişikliklerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Politika düzeyinde yönergelerle birlikte uygun bir kurumsal çerçeve oluşturmak, gerekli değişikliği kolaylaştırmada yardımcı olacaktır. Gerekli kapsayıcı ve sürdürülebilir plastik atık yönetimi, hem kişisel davranışsal hem de sosyal kurumsal değişiklikler kademeli olarak ve aynı anda gerçekleştiğinde sağlanabilecektir (Vanapalli vd., 2021: 8). Kaynak tüketiminin dolaylı ve giderek daha da önemli hale gelen etkileri, gelecekteki atık yönetiminin temel itici gücü olacaktır. Atık yönetimi politikasının veya atık yönetimi sektörünün atık üretiminden sorumlu olmadığı apaçık ortadadır. Bu durum, büyük işletmeler ve haneler için bir karar olarak ifade edilmektedir. Ancak kaynak verimli döngüsel ekonomiye doğru genel bir dönüşümde kilit bir rol oynayacaktır (European Parliamentary Research Service- EPRS, 2017)

4. TURİZM İŞLETMELERİNE BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK DÖNGÜSEL EKONOMİ MODELİ

Turizm dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sektörü içinde bulunduğumuz çağın en dikkat çekici sosyo-ekonomik olgularından biridir ve atık oluşumunun önemli bir belirleyicisini temsil etmektedir (Falcone, 2019: 1). Bazı yerel bölgelerdeki atık üretimi sadece yerel halka ait değil, o bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerle de ilişkilendirilmektedir (Rodriguez vd., 2020: 13). Covid-19 pandemisi ile turizm sektöründe kötü atık yönetimi, turizm destinasyonlarında meydana gelen plastik kirliliğinin başlıca nedeni olarak görülmektedir. Covid 19- pandemisi ile atık üretimindeki artış var olan plastik kirliliği sorununu daha da olumsuz etkilemiştir (Alfanzo vd., 2021: 2). Covid-19 pandemisi öncesi dünya üzerinde iki milyardan fazla insanın atık toplamaya, üç milyardan fazla insanın ise atık bertarafına erişiminin mümkün olmadığı atık yönetimi üzerinde sıkıntılar hali hazırda yaşanmaktaydı. Karantina ve sosyal mesafe önlemleri nedeniyle otellerin, restoranların ve diğer yiyecek içecek sektöründe hizmetlerin sınırlandırılması bilinçsizce üretimi ve tüketimi beraberinde getirmiştir. Covid-19 pandemisinin başlaması yiyecek ve içecek, tuvalet kâğıdı, yüz maskesi, eldiven, temizlik ürünleri ve %70 alkol bazlı el dezenfektanlarının satışı atık üretimini tetiklemiş, bu dönemde temel koruyucu ekipman, ürün ve yiyecek alışverişleri yalnızca süpermarketlerde %20'nin üzerinde artış göstermiştir (Sarkodie ve Owusu, 2020: 2953). Pandemi süreci ile birçok turizm destinasyonunda ve turizm işletmelerinde plastik atık türlerinin

sürdürülebilir kullanımı daha da karmaşık bir hal almıştır. Atık üretiminin bir sonucu olarak çevre üzerinde meydana gelen kirlilik yaban hayatı ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik tehditler oluşturmaktadır. Turizmde kullanılan plastiğin çoğu atılmak üzere kullanılır ancak çoğu zaman geri dönüştürülemez, bu da büyük miktarda kirliliğe yol açar (Global Tourism Plastics Initiative Report, 2020). Yapılan bir araştırmada pandemi sırasında turizm destinasyonlarında biriken en yaygın kişisel koruyucu ekipmanın maske atığı olduğu belirtilmiştir. Afrika ülkelerinde çöpe atılan yüz maskelerinin ayda 12 milyar olduğu tahmin edilmektedir. Yine benzer şekilde Jakarta'da toplam nehir çöpünün yaklaşık %16'sını kişisel koruyucu ekipman plastik atıkları oluşturmaktadır (Yousefi vd., 2021: 32203).

Bu bağlamda turizm sektöründe hizmet veren işletmeciler tarafından halk sağlığı ve hijyenine güçlü bir şekilde odaklanma sağlanmıştır. Ancak üretilen ek plastik atık, tüketilen su miktarı, kullanılan kimyasalların çevre üzerinde meydana gelebilecek etkileri üzerinde değerlendirmeler hesaplanmamıştır. Yanlış imha ve etkisi olmayan atık yönetimi nedeniyle, önemli turizm destinasyonlarının doğal ortamlarında eldiven, maske ve el dezenfektanı şişeleri gibi plastik ürünlerle karşı karşıya gelinmiştir. Turizm sektöründe işletmeciler tarafından bireylerin talepleri üzerine tek kullanımlık paketlenmiş gıda, maske, eldiven vb. ürünlerin kullanılması ise daha fazla plastik atığın kirlilik olarak ortaya çıkmasına neden olacaktır. Dolayısıyla turizm faaliyetlerinin vazgeçilmez varlığı olan doğal çevrenin tahribatı söz konusu olmaktadır. Bu nedenle atık kirliliğine bağlı bir çevresel krizle karşı karşıya kalmamak için bu krizden sürdürülebilir bir iyileşme zorunluluk olarak görülmelidir. Buradan hareketle Covid-19 pandemi süreci küresel değer zincirlerinin kırılganlığına ve plastik atık kullanımında döngüsel iş modellerinin oluşmasına ışık tutmuştur. Döngüsel ekonomi yaklaşımı ile tek kullanımlık ürünlere güvenilir alternatifler sunmaktadır. Bunların arasında, yeniden kullanılabilirlik, birçok durumda, turizmin mümkün olan en geniş ölçüde destinasyonların yerel geri dönüşüm kapasiteleri dahilinde faaliyet göstermesini sağlarken, turizm işletmeleri tarafından hijyen ve sanitasyonun izlenebilirliğini ve kontrolünü artırabileceği öngörülmektedir (Global Tourism Plastics Initiative Report, 2020).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda turizmde atık yönetimine ilişkin döngüsel ekonomi ile ilgili çalışmalara bakıldığında;

Preston vd.(2019), döngüsel ekonomide, yerel paydaşların kaynak yönetimi girişimlerine dâhil edilerek katılımcı yönetim biçimleri aracılığıyla, kaynakların adaletsiz dağılımından kaynaklanan çatışmaların en aza indirilebileceğini savunmaktadır.

Ming ve Shu (2007), turizm sektöründe döngüsel ekonominin geliştirilmesinin doğal kaynakların daha sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına, turizm sektörünün verimliliğinin artırılmasına ve turizmin sürdürülebilir kalkınmaya daha etkin bir şekilde katkıda bulunmasına olanak sağlayacağını belirtmiştir.

Van Rheede (2012) ise, döngüsel ekonomi ilkelerinin turizm işletmeleri tarafından uygulanması ve faaliyete geçirilmesinin işletme faaliyetlerinin hızlandırılmasında etkili olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca turizm sektörüyle ilgili tüm paydaşlar için daha sürdürülebilir bir deneyim imkânı sunabileceği, tek bir düşünce ve eylemde olunabileceğini savunmuştur.

Brightley (2017), döngüsel bir turizm ekonomisi geliştirmek, kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamaya, turizm sektörünün verimliliğini artırmaya ve turizmin sürdürülebilir gelişimini sağlamaya yardımcı olacağını belirtmiştir. Bunu desteklemek amacıyla gereken ilgili mevzuat ve politikaların geliştirilmesinin gerekliliği çalışmada vurgulanmıştır. Turizm sektöründe döngüsel ekonomiye bağlılık, hem ulusal hem de uluslararası şirketleri giderek daha fazla etkisi altına alacağı üzerinde durulmuştur.

Jones ve Wynn, (2018) turizm işletmelerin döngüsel ekonomi yaklaşımlarını araştırmıştır. Belçika'ya ait otel zinciri markası olan Martin's Hotels "Yarının ve Bugünün İhtiyaçları" başlığı altında satın alma, atık ve yenileme projelerinde döngüsel ekonomi modeline sahip olduğunu bildirmiştir. Satın alma politikasında; doğal, geri dönüştürülebilir ve mevsimlik ürünlere öncelik vermeyi, gelen atık akışını en aza indirmeyi ve otel işletmesinin doğasında bulunan atıkların geri dönüşümünü en üst düzeye çıkarmayı hedeflemiştir. Yine benzer şekilde Thomas Cook Group doğal kaynakları koruma, enerji güvenliğini iyileştirme ve atıkları anlamlı kullanıma döndürme çabalarını destekleme" yolundaki "operasyonel verimlilik" yaklaşımını benimsemiştir.

Mura vd. (2019), İtalya'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) döngüsel ekonominin zorluklarını ve fırsatlarını, engellerini, kolaylaştırıcı unsurlarını analiz etmiş ve döngüsel ekonomi için iş stratejisi ve performans arasındaki bağlantıyı karşılamak için hangi önlemlerin alındığını araştırmıştır. Sonuç olarak; KOBİ'ler tarafından atık yönetiminin yaygın bir şekilde uygulandığı belirtilmiştir. Ayrıca döngüsel ekonomi uygulamalarını faaliyete sokan işletmelerin bir maliyetten ziyade bir iş fırsatı olarak algıladığı ve böylece döngüsel ekonominin özellikle de KOBİ'ler için bir değer yaratma kaynağı olabileceğini vurgulamıştır.

Tunn vd. (2019), tarafından yapılan çalışmada sürdürülebilir tüketim olgusunun döngüsel ekonomi konseptiyle birleşiminde kaynak kullanımının azalacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca ekonomik sistem içindeki ürün ve malzemelerin döngüsünün artırılabilmesi kaynak kıtlığı ve iklim değişikliği gibi zorlukların üstesinden gelinebileceği, sera gazı emisyonlarının ve hammadde malzemesi kullanımının azaltılabileceği belirtilmiştir.

Rodriguez ve Almeida (2019) tarafından turizm sektöründe geliştirilen azaltma, yeniden kullanma, geri dönüştürme, yeniden tasarlama, değiştirme ve yeniden düşünme gibi döngüsel ekonomi stratejilerinin ve turizm sektöründe yeşil ekonomi stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasının açığa çıkarılması üzerine çalışma yapılmıştır. Çalışmada; British Inter Continental Hotels Group, Fransızlara ait en büyük Avrupa otel zinciri Accor ve en büyük iki İspanyol kökenli otel zinciri Melía Hotels International ve NH Hotel Group seçilmiş ve faaliyetleri incelenmiştir. İncelenen dört otel zincirinin sürdürülebilirlik alanında oluşturulan stratejik hatlar ve politikalar konusunda benzer yaklaşımlar sergilediği bulgulanmıştır. Bununla birlikte şirket politikalarının direk 3R'ye recycle, reuse ve reduce (azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm) yönelik olduğu ve bunlardan ilkinin enerji ve su tüketiminin azaltılması, atık üretiminin azaltılması ve tek kullanımlık plastiklerin kullanımının azaltılması olduğu belirtilmiştir. Yeniden kullanım, bu zincirler tarafından, özellikle enerjinin yeniden kullanımıyla ilgili olduğu belirtilmiştir. Geri dönüşümün ise esas olarak oteller tarafından üretilen; atıkların (kâğıt, cam, kullanılmış yağ, plastik vb.) sonraki geri dönüşüm için yönetimi, ayrılması ve sınıflandırılmasının olduğu bulgulanmıştır. Bunların; maliyetlerde azaltma amacıyla yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Rodríguez vd. (2020) tarafından turizmde döngüsel ekonomi ile daha fazla araştırma yapılması gerektiği belirtilerek agro-turizm, kırsal turizmde döngüsel ekonomi uygulamalarının geliştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca geleneksel enerji kaynakları yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, turizm sektöründe döngüsel ekonomi yaklaşımının benimsenmesinin önemli bir husus olduğu, kültür turizminin sürdürülebilir devamlılığı için miras girişimlerinin rehabilitasyonu ve korunmasında döngüsel ekonomi ilkeleri ile desteklenmesinin büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Döngüsel ekonomi ilkelerinin uygulanmasının otel işletmelerinde iş geliştirme için gerekli çerçeveyi sağlayabileceği, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkileri azaltarak tüm paydaşlar için daha sürdürülebilir bir deneyim oluşturmaya yardımcı olabileceği belirtilmiştir. Plastik atıkların kaynağında azaltılması, sahil temizliği, eğitim ve ambalajlarda azalma gibi çözümlerin döngüsel ekonominin ilkeleri doğrultusunda uygulanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Döngüsel ekonomi modelinin benimsenmesi liman kentlerinin sürdürülebilir kalkınmasına yardımcı olacağı ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de katkıda bulunma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmıştır.

Kunwar (2020) tarafından yapılan çalışmada; turizm sektörü ile döngüsel ekonomi arasındaki bağlantının çok güçlü olduğu ve döngüsel ekonomi, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm ve kalkınma ile yakından ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Sorin ve Sivarajah (2021) tarafından yapılan çalışmada; İskandinav otel işletmecilerinin döngüsel ekonominin itici güçleri, kolaylaştırıcıları, engelleri ve değer yaratma potansiyeli hakkındaki yaklaşımları araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; döngüsel ekonomi yaklaşımının otel işletmelerinde uygulanabilirliği ve değer yaratma potansiyeli olduğu belirtilmiştir.

Manniche vd. (2017) tarafından "Güney Baltık Bölgesi'ndeki turizm sektöründe konaklama işletmelerinde döngüsel ekonomiye geçiş için" kapsamlı bir el kitabı hazırlanmıştır. Amaç; döngüsel ekonomi unsurlarının Polonya'da Pomerania, Litvanya'da Klaipeda, İsveç'te Kronoberg ve Danimarka'da Bomholm olmak üzere dört bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin iş modellerine entegrasyonunu desteklemektir. Otellerin yenilenmesi ve dekorasyonuna değinen el kitabı, döngüsel ekonomi için bir tanıtım projesi olarak dört yıldızlı bir Danimarka oteli ve konferans merkezi olan "Yeşil Çözüm Evi"ni örnek olay olarak kullanmıştır. Dolayısıyla döngüsel ekonomi yaklaşımı ile atık kirliliğini azaltmanın yanında kapalı döngü değer zincirleri ile atıkların kaynak haline getirilebileceği öngörülmektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan çalışmalar doğrultusunda turizm sektöründe döngüsel ekonominin yeri ve önemine bakıldığında Covid-19'la birlikte gelen değişimin sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkilerini iyileştirmek ve ilgili tüm paydaşlar için gerçek sürdürülebilir deneyimler yaratmak için döngüsel ekonomi yaklaşımı işletmelerin yararına olacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde turizm literatüründe döngüsel ekonomi kavramına ilişkin çalışmaların azlığı, bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir misafirperverlik ve sürdürülebilir turizm tartışmalarında açıklandığı gibi, her bir turizm işletmesi sürdürülebilirliğin sağlanması sürecinde bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirliği bütüncül bir yaklaşımla ele almak bu noktada önem arz etmektedir. Turizm sektöründe işletmelerin sürdürülebilir kalkınmayı merkeze alarak atıkların azaltılması, geri dönüştürülmesi, döngüsel ekonomi ilkeleri

doğrultusunda döngülerin kapatılması ve atığın kaynağa dönüştürülmesi işletmelerin başarılarına ve verimliliklerine etki edebileceği belirtilmiştir (Van Rheede, 2012: 4). Turizm sektöründe döngüsel ekonomi yaklaşımının benimsenmesi çevrenin sürdürülebilir gelişimini artıracaktır. Turizm sektöründe döngüsel ekonomi ilkelerinin uygulanması ve faaliyete geçirilmesi kaynakların geri dönüşümü ile çevresel iyileştirme ve turizm ekonomisinin sürdürülebilir kalkınmasını sağlayacaktır. Döngüsel ekonomi yaklaşımı ile turizm işletmeleri tarafından temiz üretim teknolojilerinin benimsenmesi sağlanabilecek, böylece turizm kaynaklarının bilinçsizce tüketimi azaltılabilecektir. (Zhang ve Cong, 2015: 91-92). Geleceğe yönelik sürdürülebilirliği sağlamak için işletmelerin bir model olarak döngüsel ekonomiye geçiş süreci tüketicilerle bu konuda iş birliği yapılması, güçlerin birleştirilmesiyle mümkün olacaktır. Ayrıca devlet politikalarının sosyo-ekonomik büyümeye yeni bir yol oluşturabilecek ve etkili olabilecektir. Çünkü dünyanın dört bir yanında hükümet ve politika yapıcılar Covid-19 pandemisinin kısa vadeli sonuçlarıyla mücadele etmek için birçok politika aracı kullanmıştır. Uzun vadede ele alındığında çeşitli teknolojik sınırlar arasında döngüsel ekonomi ilkelerinin benimsenmesi, dünya çapında birçok ülkenin ve çok uluslu işletmelerin yararına olacaktır. Döngüsel ekonomi ilkelerinin benimsenmesi gelecekte Covid-19 pandemisinin bazı zararlı etkilerini hafifletecektir. Ülke bazında değerlendirildiğinde döngüsel ekonominin benimsenmesi dünyanın üretim merkezi olarak bir ülkeye aşırı bağımlılığını azaltacaktır. İşletme bazında değerlendirildiğinde döngüsel ekonominin benimsenmesi atık kirliliğine karşı mücadeleyi güçlendirecek ve enerji yoğun, üretim odaklı ekonomiden yenilenebilir enerjiye, akıllı malzemelere, akıllı yeniden üretime ve dijital teknolojiye dayalı sistemi destekleyecektir (İbn Mohammed, 2021: 14).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörünün hayatta kalması ve gelişimi için diğer bir ifade ile sürdürülebilirliği için, yeni bir ekonomi modeli olan döngüsel ekonomi yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç olan bu modelin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için teknoloji ile iş dünyası arasında bir iş birliği olması öncelikli şartlardan biridir. Örneğin; eko-tasarım yoluyla ürünlerin geliştirilmiş dayanıklılığı, daha uzun ömürlü keten ve mobilyalar aracılığıyla turizm işletmelerine önemli faydalar sağlayabilecektir. Bu tür faaliyetler turizmin çevresel yüklerinden bazılarını hafifletmeye yardımcı olacak ve turizm sektörünün gelecekteki kaynak kıtlığı sorunlarını daha iyi ele alacak şekilde konumlandırabilecektir. Turizmin gerçek bir fark yaratabilmesinin diğer bir yolu da verimli bir atık yönetimi şeklinin uygulanmasıdır. Bu bir kazan-kazan durumudur. Çünkü atıklar yalnızca yeniden kullanılmakla kalmayacak, aynı zamanda işletmeler tarafından bertaraf maliyetleri de azaltılmış olacaktır. Şu anda küresel olarak ortaya çıkan tüm atıklar çöp sahalarında oldukça fazla karbondioksit oluşumuna sebebiyet vermektedir. Otel ve restoran işletmeleri atıkların nerede oluştuğunu belirlemek için atıkların takibini yapmalı ve ölçmelidir. Buradaki kilit nokta, personelin geri dönüşüm sürecine dâhil olmasını, doğru kutuların kullanılmasını ve kuruluşların doğru atık yönetimine sahip olmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, daha fazla insanın sürdürülebilirliğin önemini farkına varmasıyla, bunun başarılı olması için ortak bir işbirliği çabası ortaya çıkacaktır. Turizm sektöründe döngüsel ekonomi yaklaşımına farklı bir bakış açısı ise tatil yerlerinin 'dairese tatil beldelerine' dönüştürülmesi olabilir. Bu noktada binaların enerji verimliliğini optimize etmek, onları su temini ve atık yönetimi için kendi kendine yeterli hale getirmek, yeşil enerji kaynaklarını kullanmak, atık bertarafı ve düzenli depolama vb. önlemler alınması faydalı olacaktır. Böylece doğrusal bir sistemden daha ziyade girdiler ve çıktılar birbirine bağlanarak entegre edilmiş daha döngüsel ve rejeneratif bir sisteme geçilmesi mümkün olacaktır (Brightley, 2017: 1-4).

Hükümetler, turizm firmaları ve bireylerin aktif olarak katılmaları ve bilgilendirme kampanyaları düzenlemeleri döngüsel ekonomi modeline geçiş için sektördeki sosyal farkındalık

derecesini artırabilir. Otelcilik sektörünü büyük bir kaynak tüketicisi ve bir atık üreticisi olarak ifade etmek mümkündür. Bu nedenle, hükümetlerin döngüsel turizmi desteklemesi ve otel işletmeleri için döngüsel stratejiler tanımlamaya ve döngüsel sertifikalar tasarlanmasına odaklanması etkili olacaktır. Ek olarak, turistler bu döngüsel ekonomiye geçişin öneminin farkında olmalıdır. Turistler için farkındalık programları tasarlanmalı ve oteller misafirlerine iyi çevre uygulamalarının reklamı yapmalıdır. Atık üretimi, turizm sektörü bünyesindeki faaliyetler süresince üretilen büyük miktardaki atık nedeniyle dikkate alınması gereken çok önemli bir husustur. Turizm sektöründe atık oluşumunu azaltacak kanunlar ve ortak kurallar tasarlanmalı ve uygulanmalıdır (Rodriguez vd., 2020: 21). Doğal kaynakların, atıkların ve CO2 emisyonlarının tüketimini azaltmak için turizm işletmelerine ve destinasyonlarına yönelik birçok döngüsel ekonomi uygulama faaliyetleri gerçekleştirilebilir.

Özetlemek gerekirse döngüsel ekonomi turizm sektörünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Paydaş faaliyetlerinin bütüncül bir şekilde değerlendirilip döngüsel ekonomiye geçiş sürecine dâhil edilmesi döngüsel iş modellerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu noktada turizm sektörü paydaşlarına döngüsel iş akışlarını teşvik etme noktasında büyük sorumluluklar düşmektedir. Eğitim, seminer, teşvik programları ve sertifika programları aracılığıyla yönetici ve çalışanların eğitilmesi, farkındalık yaratılması turizm sektöründe döngüsel ekonominin uygulanması için önemli bir adım olacaktır. Gelecek çalışmalarda döngüsel ekonominin turizm işletmeleri tarafından nasıl algılandığı ve turizm sektöründe nasıl geliştirilebileceği konusunda gerekli çalışmaların yapılması literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, Ö. (2020). Covid-19'un Başka Bir Salgını: Plastik Salgını. TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi.
- Alfonso, M. B., Arias, A. H., Menéndez, M. C., Ronda, A. C., Harte, A., Piccolo, M. C., & Marcovecchio, J. E. (2021). Assessing Threats, Regulations, and Strategies to Abate Plastic Pollution in LAC Beaches During COVID-19 Pandemic. *Ocean & Coastal Management*, 208, 105613.
- Andersen, M. S. (2007). An Introductory Note on the Environmental Economics of the Circular Economy. *Sustainability Science*, 2 (1), 133-140.
- Bocken, N., De Pauw, I., Bakker, C. ve Van Der Grinten, B. (2016). Product Design and Business Model Strategies for a Circular Economy, *Journal of Industrial and Production Engineering*, 33 (5), 308-320.
- Brightley, C. (2017), "Tourism and the Circular Economy" <https://igcat.org/wp-content/uploads/2017/05/TOURISM-AND-THE-CIRCULAR-ECONOMY-.pdf>
- The Circularity Gap Report, (2018). <https://www.circle-economy.com/resources/the-circularity-gap-report-our-world-is-only-9-circular>
- Einarsson S. and Sorin, F. "Circular Economy in travel and tourism: A conceptual framework for a sustainable, resilient and future proof industry transition", CE360 Alliance, 2020 <https://circulareconomy.europa.eu/>
- European Commission, 2015a. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council Amending Directive 2008/98/EC.
- European Parliamentary Research Service, 2017. Towards A Circular Economy – Waste Management in the EU.

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/581913/EPRS_STU%282017%29581913_EN.pdf

- Falcone, P. M. (2019). Tourism-Based Circular Economy in Salento (South Italy): A SWOT-ANP Analysis. *Social Sciences*, 8 (7), 216.
- Filimonau, V. (2021). The Prospects of Waste Management in the Hospitality Sector Post COVID-19. *Resources, Conservation and Recycling*, 168, 105272.
- Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy—a New Sustainability Paradigm?. *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768.
- Geng, Y. ve Doberstein, B. (2008). Developing the Circular Economy in China: Challenges and Opportunities for Achieving 'Leapfrog Development', *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 15, 231–239.
- George, D. A., Lin, B. C. A., & Chen, Y. (2015). A Circular Economy Model of Economic Growth. *Environmental Modelling & Software*, 73, 60-63.
- Global Tourism Plastics Initiative (2020) - Recommendations for the Tourism Sector to Continue Taking Action on Plastic Pollution During COVID-19 Recovery.
- Ibn-Mohammed, T., Mustapha, K. B., Godsell, J. M., Adamu, Z., Babatunde, K. A., Akintade, D. D., & Koh, S. C. L. (2020). A Critical Review of the Impacts of COVID-19 on the Global Economy and Ecosystems and Opportunities for Circular Economy Strategies. *Resources, Conservation and Recycling*, 105169.
- Jones, P., & Wynn, M. G. (2018). The Circular Economy, Natural Capital and Resilience in Tourism and Hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221-232.
- Kunwar, R. R. (2020). Understanding Multisided Platforms, Circular Economy and Tourism. *Journal of Tourism & Adventure*, 3(1), 118-141.
- Lewandowski, M. (2016). Designing The Business Models for Circular Economy—Towards the Conceptual Framework. *Sustainability*, 8 (1), 43.
- Malinauskaite, J., Jouhara, H., Czajczyńska, D., Stanchev, P., Katsou, E., Rostkowski, P., & Spencer, N. (2017). Municipal Solid Waste Management and Waste-to-Energy in the Context of a Circular Economy and Energy Recycling in Europe. *Energy*, 141, 2013-2044.
- Manniche, J. Larsen, K.T. Broegaard, R. & Holland, E. (2017), "Destination: a Circular Tourism Economy" https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/cirtoinno-handbook_eng-rev.-4.pdf.
- Ming, Q. Z., & Shu, X. L. (2007). The Research on the Development Idea and the Running System of Circular Economy on Tourism. *Human Geography*, 22 (3), 78-81.
- Mura, M., Longo, M., & Zanni, S. (2020). Circular Economy in Italian Smes: A Multi-Method Study. *Journal of Cleaner Production*, 245, 118821.
- Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: an Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*, 140 (3), 369-380.

- Naustdalslid, J. (2014). Circular Economy In China–The Environmental Dimension of the Harmonious Society. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 21 (4), 303-313.
- Pires, A., & Martinho, G. (2019). Waste Hierarchy Index for Circular Economy in Waste Management. *Waste Management*, 95, 298-305.
- Preston, F., Lehne, J., & Wellesley, L. (2019). An Inclusive Circular Economy. *Priorities for Developing Countries*.
- Ribić, B., Voća, N., & Ilakovac, B. (2017) Concept Of Sustainable Waste Management in the City of Zagreb: Towards the Implementation of Circular Economy Approach, *Journal of the Air & Waste Management Association*, 67 (2), 241-259.
- Rodríguez, C., Florido, C., & Jacob, M. (2020). Circular Economy Contributions to the Tourism Sector: A Critical Literature Review. *Sustainability*, 12(11), 4338.
- Rodríguez-Antón, J. M., & Alonso-Almeida, M. D. M. (2019). The Circular Economy Strategy in Hospitality: A Multicase Approach. *Sustainability*, 11 (20), 5665.
- Rodríguez-Antón, J. M., & Alonso-Almeida, M. D. M. (2019). The Circular Economy Strategy in Hospitality: A Multicase Approach. *Sustainability*, 11 (20), 5665.
- Sarkodie, S. A., & Owusu, P. A. (2021). Impact Of COVID-19 Pandemic on Waste Management. *Environment, Development and Sustainability*, 23(5), 7951-7960.
- Silva, F. C., Shibao, F. Y., Kruglianskas, I., Barbieri, J. C., & Sinisgalli, P. A. A. (2019). Circular Economy: Analysis of the Implementation of Practices in the Brazilian Network. *Revista De Gestão*.
- Sorin, F., & Sivarajah, U. (2021). Exploring Circular Economy in The Hospitality Industry: Empirical Evidence from Scandinavian Hotel Operators. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21 (3), 265-285.
- Stahel, W. R., 1982 The Product-Life Factor; <http://www.product-life.org/en/major-publications/the-product-life-factor>.
- Stahel, W.R. And Reday, G. 1976 The Potential For Substituting Manpower for Energy, Report to the Commission of the European Communities, Brussels.
- Tunn, V. S. C., Bocken, N. M. P., van den Hende, E. A., & Schoormans, J. P. L. (2019). Business Models for Sustainable Consumption in the Circular Economy: an Expert Study. *Journal of Cleaner Production*, 212, 324-333.
- Van Rheede, A. (2012). Circular Economy As an Accelerator for Sustainable Experiences in the Hospitality and Tourism Industry.
- Vanapalli, K. R., Sharma, H. B., Ranjan, V. P., Samal, B., Bhattacharya, J., Dubey, B. K., & Goel, S. (2021). Challenges and Strategies for Effective Plastic Waste Management during and Post COVID-19 Pandemic. *Science of the Total Environment*, 750, 141514.
- Webster, K., 2015. The Circular Economy: A Wealth of Flows. Ellen Macarthur Foundation, Isle of Wight.
- Yousefi, M., Oskoei, V., Jafari, A. J., Farzadkia, M., Firooz, M. H., Abdollahinejad, B., & Torkashvand, J. (2021). Municipal Solid Waste Management during COVID-19 Pandemic: Effects and Repercussions. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-10.

Yuan, Z., Bi, J., & Moriguchi, Y. (2006). The Circular Economy: A New Development Strategy in China. *Journal of Industrial Ecology*, 10 (1-2), 4-8.

Zhang, X. & Cong, X. X. (2015). Research on the Tourism Circular Economy Mode—Mt. Emei Scenic Area. *International Journal of Managerial Studies and Research.*, 3 (6), 91-96.

<https://www.unep.org/> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/> (Erişim Tarihi: 05. 07. 2021).

<https://ec.europa.eu/> (Erişim Tarihi: 25. 06. 2021).

Özel Hastanelerde Finansal Performans Analizi: Kayseri İlinde Faaliyet Gösteren Özel Hastaneler Üzerine Bir Araştırma

Prof. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Nevşehir, sukrangungortanc@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-0675-2479

Tuğba ERCİYES ERAVCU

Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Nevşehir, tuubaerciyes@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-9229-5306

Öz

Hastanelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için finansal performanslarını iyi düzeyde tutmaları son derece önem arz etmektedir. Bu çalışma Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerin finansal performanslarını oran analizi tekniği ile değerlendirmeyi ve hastanelerin finansal performans düzeylerine etki eden faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Veri kaynağı olarak Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerin kendi finansal sistemlerinde üretilen 2012-2017 yıllarına ait finansal tablolar yardımı ile hesaplanan oranlar kullanılmıştır. Kısıtlı erişim sebebi ile Kayseri’de faaliyet gösteren 11 özel hastaneden 6 tanesinin verilerine ulaşılabilmektedir. Hesaplanan oranlar sektör ortalamaları ile karşılaştırılarak finansal performanslar değerlendirilmiştir. Aynı zamanda belirlenen finansal değer yaratıcı unsurlar ile finansal oranlar arasında korelasyon olup olmadığı Spearman korelasyon analizi ile test edilmiştir: Elde edilen bulgular ile Kayseri’de faaliyet gösteren özel hastanelerin sektör ortalamalarına yakın performans göstergelerine sahip olduğu ve bu göstergelerin finansal unsurlardan etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Hastaneler, Finansal Performans, Oran Analizi, Spearman Korelasyon Testi

Makale Gönderme Tarihi: 20.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 22.12.2021

Önerilen Atıf:

Güngör Tanç, Ş. ve Erciyes Eravcu, T. (2021). Özel Hastanelerde Finansal Performans Analizi: Kayseri İlinde Özel Hastaneler Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4): 381-397.

Journal of Business Academy

2021, 2 (4): 381-397

DOI:10.26677/TR1010.2021.914

Dergi web sayfası: www.isakder.org

Financial Performance Analysis in Private Hospitals: A Research on Private Hospitals in Kayseri

Prof. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Nevşehir, sukrangungortanc@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-0675-2479

Tuğba ERCİYES ERAVCU

PhD Student, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Social Sciences Institute, Department of Business Administration, Nevşehir, tuubaerciyes@gmail.com, www.orcid.org/0000-0002-9229-5306

Abstract

It is extremely important for hospitals to keep their financial performans at a good level in order to sustain their existence. This study aims to evaluate the financial performance of private hospitals operating in Kayseri province with ratio analysis technique and to determine the factors that affect the financial performance levels of these hospitals. As the data source, the rates calculated with the help of the financial statements for the years 2012-2017 produced in the financial systems of private hospitals operating in Kayseri province are used. Due to the restricted access, the data of 6 of the 11 private hospitals operating in Kayseri were accessible. Financial performances are evaluated by comparing the calculated ratios with the sector averages. At the same time, Spearman correlation analysis was used to test whether there is a correlation between the determined financial value, creative factors and financial ratios. With the findings obtained, it is concluded that private hospitals operating in Kayseri had performance indicators close to the sector averages and these indicators are affected by financial factors.

Keywords: Private Hospitals, Financial Performance, Ratio analysis, Spearman Correlation Analysis.

Received: 20.11.2021

Accepted: 22.12.2021

Suggested Citation:

Güngör Tanç, Ş. ve Erciyes Eravcu, T. (2021). Financial Performance Analysis in Private Hospitals: A Research on Private Hospitals in Kayseri, *Journal of Business Academy*, 2 (4): 381-397.

1. GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme ile birlikte devletler, kurumlar ve bireyler birçok alanda rekabet halindedir. Bu rekabet koşulları sağlık kuruluşlarını da finansal ve idari açıdan etkilemiş ve sağlık kurumları işletmeciliğinde birtakım değişimler yaşanmıştır. Sağlık alanında gerçekleşen teknolojik ilerlemelerle birlikte sağlık hizmetine karşı talep artmış ve sağlık sektörü en çok kaynak aktarılan sektör haline gelmiştir. Bu durum sağlık sektörünün ekonomik olarak da ön plana çıkmasına neden olmuştur. Sağlık sektörü ülkelerin ekonomilerinin önemli bir parçası ve büyük bir hizmet alanı olarak faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte toplumların beden ve ruh sağlığı açısından daha sağlıklı bir hayat sürmelerinde de önemli vazifeleri üstlenen kuruluşlardır (Kaufman, 1994). Genellikle kar amacı gütmeyen kurumlar olarak bilinen sağlık işletmeleri kaynakların büyümesi ve pazarın genişlemesi ile birlikte artık günümüzde temel işletmecilik teknikleriyle yönetilmeye başlanmıştır. Hastaneler sektördeki pazar etkinliğini artırmak, sağlık hizmetlerinde meydana gelen değişikliklere ve artan maliyetlere çözümler bulmak durumunda kalmıştır. Bu durumda hastanelere sağlık hizmetlerinin yeniden tasarlanması konusunda bir takım görevler düşmektedir (Walston ve Kimberly, 1997:143-163).

Sağlık hizmetlerinde gerçekleşen bu değişim ve dönüşüm hastane yönetimlerini de etkilemektedir. Özellikle sağlık hizmetlerinin maliyetlerindeki artış birçok sağlık kurumunu artan bu maliyetleri kontrol altında tutmaya yönlendirmiştir. Bu durum bir yandan hastanelerin gelirlerinde azalmaya neden olurken diğer taraftan sağlık işletmeleri arasındaki rekabet artırmıştır. Artan rekabet ortamı hastane yönetimlerini alternatif yönetim modelleri üzerinde düşünmeye sevk etmiş ve müşteri ve pazar odaklı yönetim, insan kaynakları yönetimi gibi kavramlar hastane yönetimi modellerinde kullanılmaya başlanmıştır (Welch ve Kleiner, 1995:32-35).

Sağlık sektöründe rekabetin artmasından dolayı sağlık kurumlarının işletmecilik ilkeleriyle faaliyet göstermeleri yadsınamaz bir durumdur. Bu nedenle diğer organizasyonlarda olduğu gibi işletme performansı, karlılık, kaynak verimliliği gibi ölçütler sağlık kurumlarında da önemli bir hal almaya başlamıştır (Gider, 2004: 15).

Son yıllarda ülkemizde de sağlık alanında meydana gelen dönüşüm ve iyileştirmeler hasta ve çalışan memnuniyeti ile bunlara ilişkin beklentilerin artmasına neden olmuştur. Artan beklentiler beraberinde yatırım, hizmet ve yönetim giderlerini de artırmıştır. Yöneticiler artan beklentiler ve yükselen maliyetlerle birlikte kalite ve maliyet odaklı bir hastane yönetim sistemine geçmiştir. Bu sistemde hastane yönetimleri rekabetin artması ile birlikte değişen pazar koşullarına uygun hizmet sunmak ve işletme hedeflerinin hangi noktasında bulunduklarını tespit etmek için performans ölçüm tekniklerini kullanmaktadırlar. Bu teknikler hastane yönetimlerinin kendi finansal durumlarını değerlendirip finans yapılarını da bu doğrultuda şekillendirmeleri noktasında ciddi katkı sunmaktadır (Janati vd., 2014:92).

Bu çalışma genel olarak sağlık işletmeleri yönetimi açısından son derece önemli olan finansal performansın değerlendirilmesi yöntemlerinden oran analizi yöntemine odaklanmıştır. Çalışmada Kayseri ilinde faaliyet gösteren 11 özel hastane içerisinden verilere ulaşamama kısıtı nedeni ile 6 özel hastanenin 5 yıllık mali verileri kullanılmış, performans ölçümü oran analizi tekniği kullanılarak yapılmış ve belirlenen 5 değer yaratıcı unsurun finansal performans ile ilişkili olup olmadığı Spearman korelasyon testi ile analiz edilmiştir.

2. HASTANELERİN FİNANSAL PERFORMANSINI DEĞERLENDİREN ÇALIŞMALAR

Literatürde gerek kamu gerekse özel hastanelerin finansal performansının çeşitli oranlar yardımı ile değerlendirildiği birçok çalışma ile karşılaşmıştır. Literatürde hastanelerin oran analizi

yöntemi ile finansal performansını ölçmeyi amaçlayan ilk çalışma 1979 yılında Choate ve Tanada tarafından yapılmıştır. Çalışmada oran analizi yöntemi ile hastanelerin yıllara göre finansal performansı değerlendirilmiştir (Çam, 2016: 20).

Cleverly 1990 yılında 50 kar amaçsız hastane üzerinde yaptığı araştırmasında öz sermaye getirisini (ROE) performans ölçütü olarak almış ve hastaneleri 25 düşük ve 25 yüksek performansa sahip hastaneler olarak değerlendirmiştir. Çalışma ile yüksek performansa sahip hastanelerin sermaye bileşiminde borç kullanmaktan kaçındıkları, maliyet kontrolünde daha etkin oldukları ve alacakların tahsilinde hızlı davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Gapenski ve diğerleri 1993 yılında yaptıkları 169 hastaneyi kapsayan çalışmada örgütsel, yönetsel, hasta karışımı ve pazar faktörleri değişkenlerini kullanmışlardır. Çalışmada regresyon analizi yöntemi kullanılarak hastanelerin vergi öncesi ve vergi sonrası varlıklarının geri dönüşü arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Shukla ve diğerleri 1997 yılında 83 hastane üzerinde yaptıkları çalışmada 70 kar amaçlı ve 13 kar amaçsız hastane arasındaki performans farklılığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Hastanelerin finansal verileri kullanılarak 16 finansal oranın hesaplandığı çalışmada varyans analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kar amaçlı hastanelerin kar amaçsız hastanelere göre daha yüksek kar marjlarına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gider tarafından 2004 yılında yapılan doktora çalışmasında Acıbadem Sağlık Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.'nin 1998-2003 yılları finansal verileri kullanılarak yarattığı ekonomik katma değeri saptamak amacı ile finansal performans düzeyi ve bu performansı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre işletmenin 2001 yılı dışında diğer yıllarda ekonomik katma değer yaratarak olumlu finansal performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Özgülbaş 2006 yılında yaptığı çalışmada bir kamu hastanesinin 1996-2000 yılları verilerini kullanarak trend analizi yöntemi ile finansal performansını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Analiz sonucunda hastanenin dönen varlık devir hızını artırması gerektiği ve bunun da nakitlerinin daha etkin kullanılması yolu ile mümkün olabileceği kanısına varmıştır. Ayrıca hastanenin gerek toplam varlıkların gerekse dönen varlıkların finansmanında yabancı kaynak kullanımının artırılabilmesi sonucuna ulaşmıştır.

Özgülbaş ve diğerleri 2008 yılında Türkiye'deki özel hastanelerin finansal performansını etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile yaptıkları çalışmada T.C. Merkez Bankası kayıtlarında bulunan 797 özel hastanenin 1994-2005 yılları arasındaki finansal verilerini dikkate almışlardır. Yapılan analizler ile araştırma kapsamındaki hastanelerin yarısından fazlasının finansal performans düzeyinin düşük olmasına rağmen likidite sıkıntısı yaşamadığı ve kısa vadeli borçlarını ödeme gücüne sahip kuruluşlar olduğu tespit edilmiştir.

Gider 2011 yılında yaptığı çalışmada Kasım 2000 ve Şubat 2001 yılında yaşanan ekonomik krizlerin özel hastanelerin finansal performansına olan etkilerini araştırmak amacıyla Acıbadem Sağlık Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.'nin 1998-2003 dönemi verileri ile finansal performansını analiz etmiştir. Araştırma sonucunda Acıbadem Sağlık Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.'nin finansal performansının Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilendiği ancak sonraki yıllarda bu olumsuzluğun sürmediği tespit edilmiştir.

Ercan ve diğerleri 2013 yılında 12 kamu hastanesi üzerinde yaptıkları çalışmada oran analizi yönteminin finansal performans değerlendirmede uygulanabilirliğini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu amaçla oran analizi yöntemini kullanarak söz konusu hastanelerin 2008-2012 dönemi finansal performansını değerlendirmişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda bu hastanelerin varlık kullanımındaki verimliliğe işaret eden faaliyet oranlarında iyileşmeler gözlenirken,

kaynak kullanımındaki verimliliği ifade eden karlılık oranlarında aynı iyileşmenin görülmediğini ortaya koyulmuştur.

Avcı 2014 yılında yaptığı çalışmasında ise hastanelerde operasyonel ve finansal göstergeler arasındaki ilişkiyi araştırmak amacı ile Ankara’da yer alan bir özel eğitim araştırma hastanesinin 7 yıllık finansal tablolarını oran analizi yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda finansal performans göstergeleri ile yatak doluluk oranı, yatak sayısı, poliklinik sayısı ve ameliyat sayısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ortaya konmuştur.

3. METODOLOJİ

Genel olarak finansal analiz “işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının, finansal açıdan yeterli olup olmadığını saptamak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek amacıyla, finansal tablolarda yer alan hesaplar arasındaki ilişkilerin ve bunların yıllar içindeki gelişimlerinin incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır (Akgüç 1998).

Finansal analizde temel olarak kullanılan 4 teknik; Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz), Yüzdelere Yöntemi (Dikey Analiz), Eğilim Yüzdelere Analizi (Trend Analizi) ve Oran Analizi (Rasyo Analizi) olmasına rağmen bu çalışma kapsamı ve amacı itibarı ile oran analizi yöntemi üzerinde odaklanmıştır. Oran analizi yöntemi organizasyonların finansal performanslarını analiz etmek amacı ile kullanılan teknikler arasında en yaygın kullanılan teknik olarak nitelendirilebilmektedir.

Diğer işletmelerde olduğu gibi sağlık işletmelerinde de finansal performansın artırılabilmesi maliyetlerin kontrolü ile mümkündür. Sağlık işletmelerinde sunulan hizmetlerin maliyetlerini kontrol altına almak, kaynakların daha etkin dağıtılmasını, hizmet kalitesinin yükseltilmesini ve verimliliğin artırılmasını sağlamaktadır. Hastane işletmelerinin karmaşık faaliyet yapısı ve geniş ürün yelpazesine sahip olması hastanelerin finansal yöneticilerini maliyet kontrolü konusunda daha titiz davranmaya itmektedir (Çil Koçyiğit, 2012).

Özel hastanelerde kamu hastanelerine göre finansal performans ve verimlilik gibi konularda beklentilerin daha yoğun olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla finansal oran analizleri özel hastanelerde bu beklentilerin karşılanmasında büyük önem taşımaktadır. Finansal performans analizinde çeşitli oranlar kullanılmakla birlikte özellikle hastanelerin finansal performansını ölçmede kullanılan oranlar için Cleverly’nin (1992) çalışmalarında hastane performansını ölçmede kullandığı 12 finansal oran referans olarak kabul görmektedir.

Bu çalışmada da finansal performans analizi 12 finansal oran üzerinden yapılarak hastanelerin finansal performansı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu oranlar ve hesaplama açıklamaları aşağıdaki sıralandığı gibidir;

- **Likidite Analizi Oranları**
 - a) *Cari Oran*: Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
 - b) *Likidite Oranı*: (Dönen Varlıklar- Stoklar)/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
 - c) *Nakit Oranı*: (Kasa+Bankalar+Ser.Men.Kıymetler)/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
- **Finansal Yapı Analizi Oranları**
 - a) *Öz Sermayenin Aktif Toplamına Oranı*: Öz Sermaye/Aktif Toplamı
 - b) *Kaldıraç Oranı*: Borçlar Toplamı/Aktif Toplamı
 - c) *Borçlar/Öz Sermaye Oranı*: Borçlar/Öz Sermaye
- **Faaliyet Analizi Oranları**
 - a) *Stok Devir Hızı*: Satılan Mal Maliyeti/ Ortalama Stoklar
 - b) *Aktif Devir Hızı*: Net Satışlar/Aktif Toplamı
 - c) *Alacakların Ortalama Tahsil Süresi*: Ticari Alacaklar/(Yıllık Satışlar/360)
- **Karlılık Analizi Oranları**

- a) *Net Kar Marjı*: Net Kar/Net Satışlar
- b) *Toplam Aktiflerin Getiri Oranı (Roa)*: Net Kar/Aktif Toplamı
- c) *Öz Sermaye Getiri Oranı (Roe)*: Net Kar/Öz Sermaye

Bu araştırmanın amacı Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerin 2012-2017 döneminde ulaştığı finansal performans düzeyinin oran analizi yöntemi ile değerlendirilmesi ve bu düzeyi etkileyen faktörlerin araştırılmasıdır.

Kayseri’ de faaliyet gösteren 11 özel hastane olmasına karşın bu araştırmanın evrenini mali verilere ulaşamama kısıtı nedeni ile 6 özel hastanenin 2012-2017 dönemi mali verileri oluşturmaktadır.

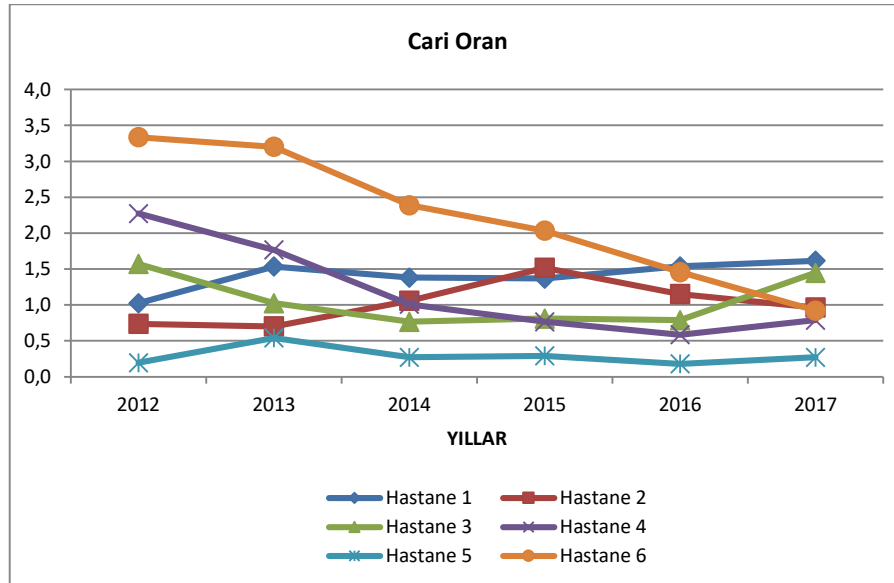
Veriler analiz edilirken her bir hastane için 2012-2017 yılları arasında hastanelerin kendi mali sisteminde üretilen finansal tablolar kullanılmış, bu finansal tablolardan bilanço ve gelir tabloları Excell programına aktararak yukarıda belirtilen 12 finansal oran hesaplamaları yapılmıştır. Sonrasında finansal performansı etkilediği düşünülen değer yaratıcı unsurlar (Net Satışlar, Esas Faaliyet Karı, Duran Varlık Yatırımları, Satılan Malın Maliyeti, Net İşletme Sermayesi) ile finansal oranlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı SPSS paket programında Spearman Korelasyon testi ile incelenmiştir. Spearman Korelasyon testinin kullanılma sebebi ise çalışmadaki verilerin normal dağılıma uygunluk göstermemesidir.

4. BULGULAR

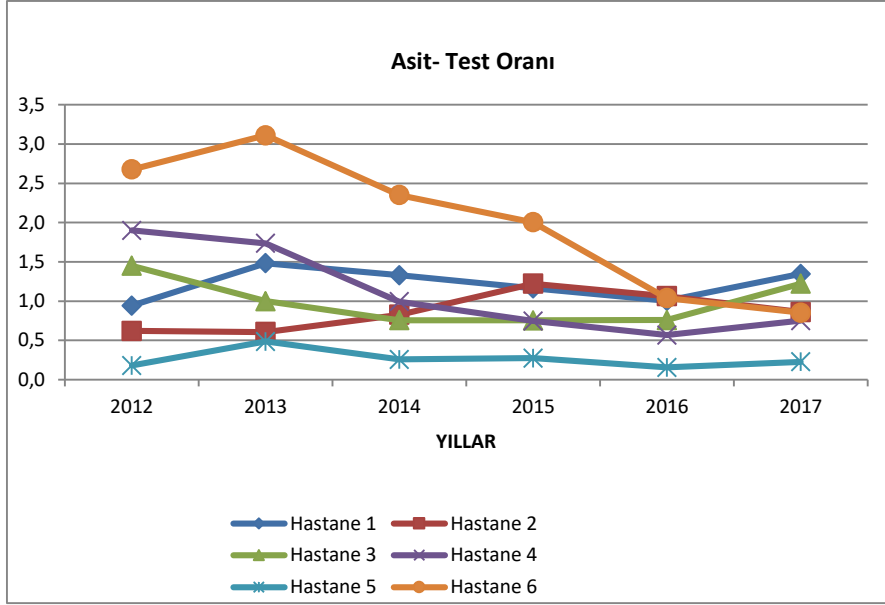
Kayseri ilinde faaliyet gösteren 6 özel hastanenin performans analizleri oran analizi yöntemi ile 2012-2017 yılları bilanço ve gelir tablosu verilerinden yararlanılarak yukarıda bahsi geçen 12 finansal oran hesaplanarak likidite, finansal yapı, faaliyet ve karlılık analizi alt başlıklarında grafikler yardımıyla değerlendirilmiştir.

• Likidite Analizi

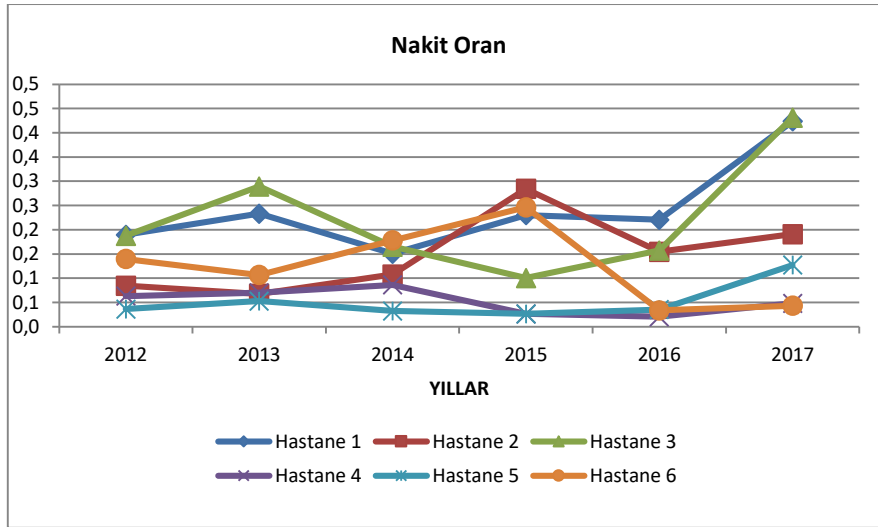
Hastane işletmelerinin kısa vadeli borç ödeme yeteneğini ve işletme sermayesi yeterliliğini ölçmeyi amaçlayan likidite oranları aşağıdaki grafiklerde yıllar bazında gösterilmiştir.

Şekil 1. Yıllara Göre Cari Oranlar

Şekil 2. Yıllara Göre Asit-Test Oranları

Şekil 3. Yıllara Göre Nakit Oranları

Bir hastanenin kısa vadeli borç ödeme yeteneği o hastanenin likidite oranları ile değerlendirilmektedir. Likidite oranlarının ortalamaların altında seyretmesi kısa vadeli borçların ödemesinde güçlük yaşanacağına, yüksek seyretmesi ise likidite fazlalığına işaret etmektedir.

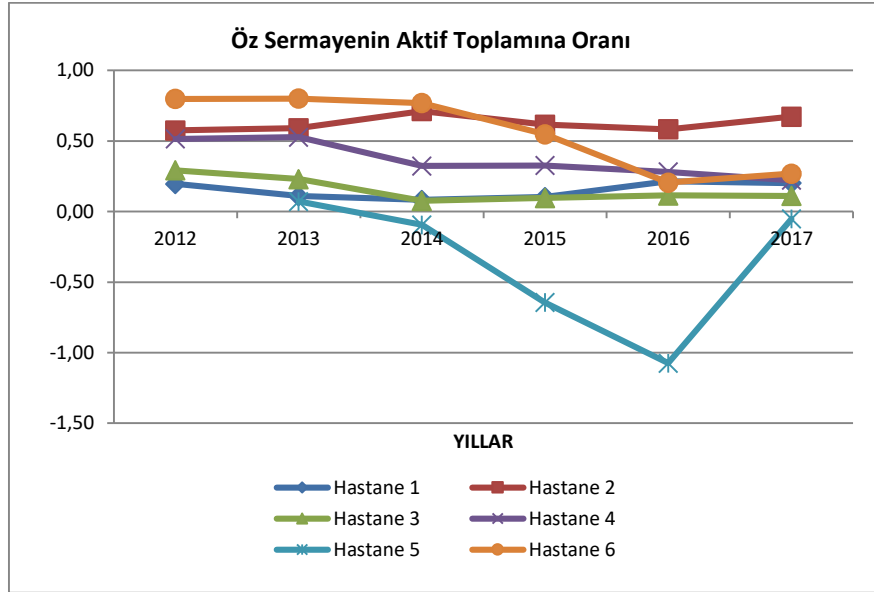
Kısa vadeli borç ödeme gücünün göstergesi olan cari oranın gelişmiş ülkelerde 2, gelişmekte olan ülkelerde ise 1,5 olması kısa vadeli borç ödeme yeteneğine olumlu bir bakış açısı için önem arz etmektedir. Stoklar dışında diğer dönen varlıkların borç ödeme yeteneğini gösteren asit-test oranının gelişmiş ülkelerde 1, gelişmekte olan ülkelerde ise 0,65-0,80 bandında seyretmesi olumlu bir durum olarak kabul görmektedir. Birinci derece likidite oranı olarak kabul gören ve alacakların tahsil edilememesi veya stokların elden çıkarılamama durumu gibi olağanüstü durumlarda kasa, banka ve serbest menkul kıymetlerin borç ödeme gücünü gösteren nakit oranının ise 0,20'nin altına düşmemesi olumlu olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2018: 142).

Araştırma sonucunda oluşturulan grafikleri incelediğimizde Kayseri ilinde faaliyet gösteren 6 özel hastanenin likidite oranlarının genel kabul gören oranların altında kaldığı görülmektedir.

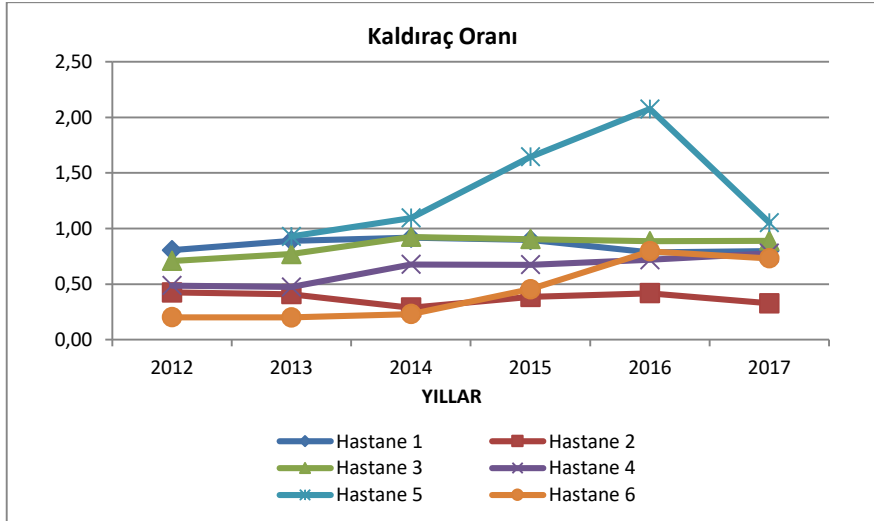
Bu durum Kayseri’de araştırma kapsamında analiz edilen özel hastanelerin 2012-2017 yılları arasında kısa vadeli borçlarını ödemekte zorlandığını bu zorluğun özellikle 2016 yılında en üst düzeye ulaştığını göstermektedir.

• Finansal Yapı Analizi

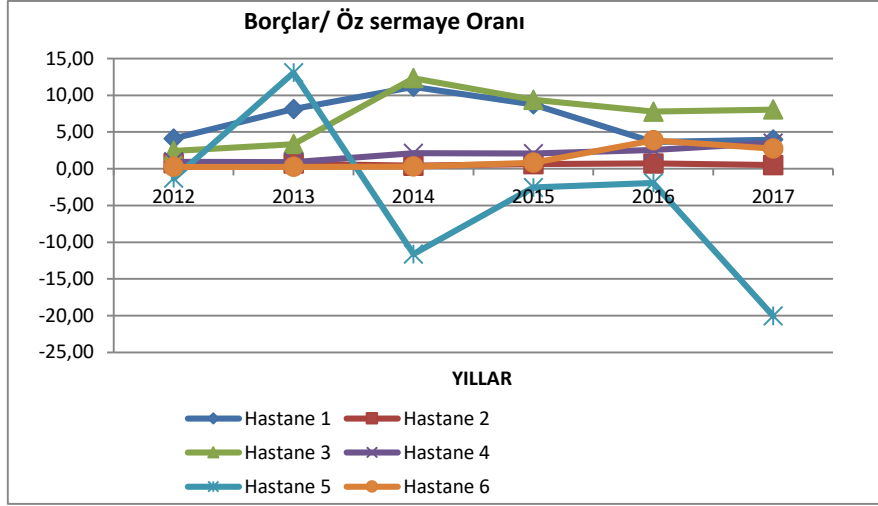
Genellikle firmanın kullandığı yabancı kaynaklar ile öz sermaye arasında hesaplanan oranlardan oluşan ve firmanın finansal yapısını analiz eden finansal yapı oranları 6 hastane için yıllar bazında Şekil 4, Şekil 5 ve Şekil 6 yardımı ile değerlendirilmiştir.

Şekil 4. Yıllara Göre Öz Sermaye/Aktif Toplamı Oranları

Şekil 5. Yıllara Göre Kaldıraç Oranları

Şekil 6. Yıllara Göre Borçlar/Öz Sermaye Oranları

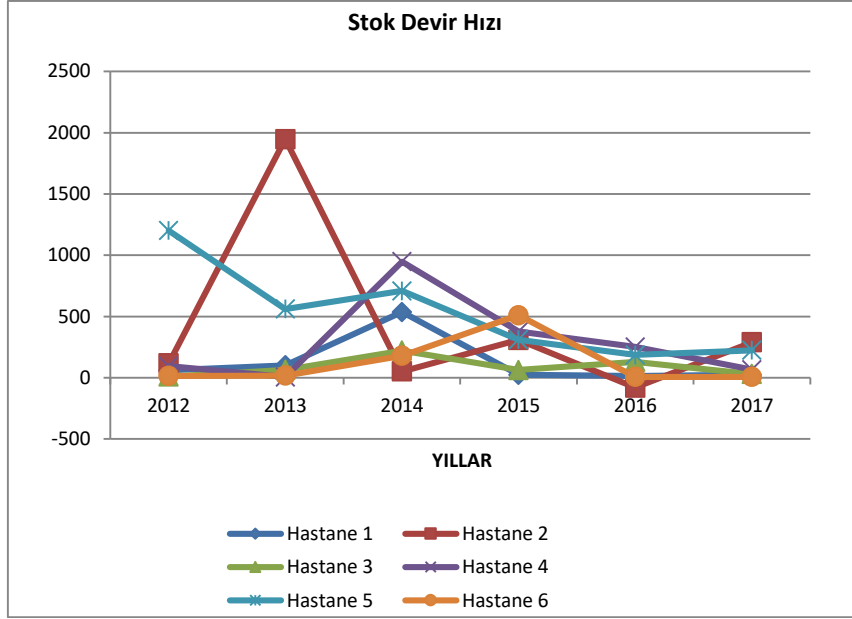
Finansal yapı oranları işletmelerin ölçülü bir şekilde finanse edilip edilmediği, kredi verenlerin emniyet paylarının yeterli olup olmadığı, firmanın uzun vadeli yükümlülüklerini karşılayıp karşılayamayacağı hakkında önemli ipuçları veren oranlardır (Akgüç, 1998: 32). Öz sermaye/Aktif Toplamı oranı işletmelerin kaynak yapısının yüzde kaçının öz sermayeden oluştuğunu gösterirken, Kaldıraç oranı ise firmanın aktiflerinin yüzde kaçının borçlardan oluştuğunu göstermektedir. Borçlar/Öz sermaye oranı ise firmaların aktiflerinin yüzde kaçının firma sahipleri tarafından finanse edildiğini göstermektedir (Gider, 2011: 90).

Öz sermaye/ aktif toplamı oranının gelişmiş ülkelerde 0,50 nin altına düşmesi tehlikeli bir durum olarak algılanırken, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde öz sermaye bulmanın zorluğu nedeni ile 0,50 nin altına düşmektedir. Kaldıraç oranının ise gelişmiş ülkelerde 0,50 nin üzerinde olması bir uyarı niteliğindedir. Çünkü bu oranın yüksek olması kredi verenler açısından emniyet marjının dar olduğu anlamına gelmektedir. Borçlar/ öz sermaye oranının ise 1 olması bir kaynak dengesi olarak algılanmaktadır (Akgüç, 1998: 35).

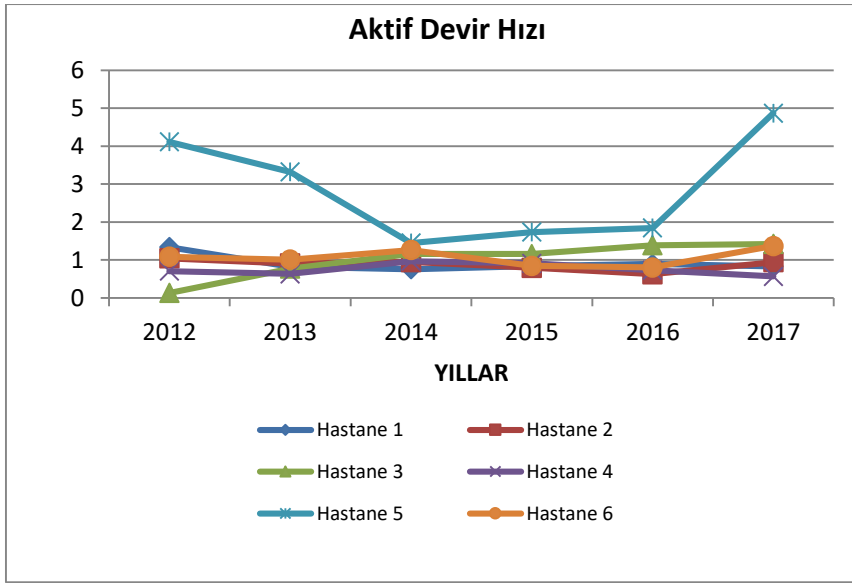
Araştırma bulgularına bakıldığında finansal yapı oranlarına ait grafiklerde de görüleceği üzere Kayseri’de faaliyet gösteren özel hastanelerin sermaye yapılarının ciddi oranda yabancı kaynaktan oluştuğu, bu hastanelerin öz kaynak sağlamada sıkıntı çektiği söylenebilmektedir. Ayrıca 1’ in oldukça üzerinde olan borçlar/öz sermaye oranlarının da işaret ettiği gibi hastanelerin daha çok borçlanarak faaliyetlerini sürdürdükleri söylenebilir.

• Faaliyet Yapısı Analizi

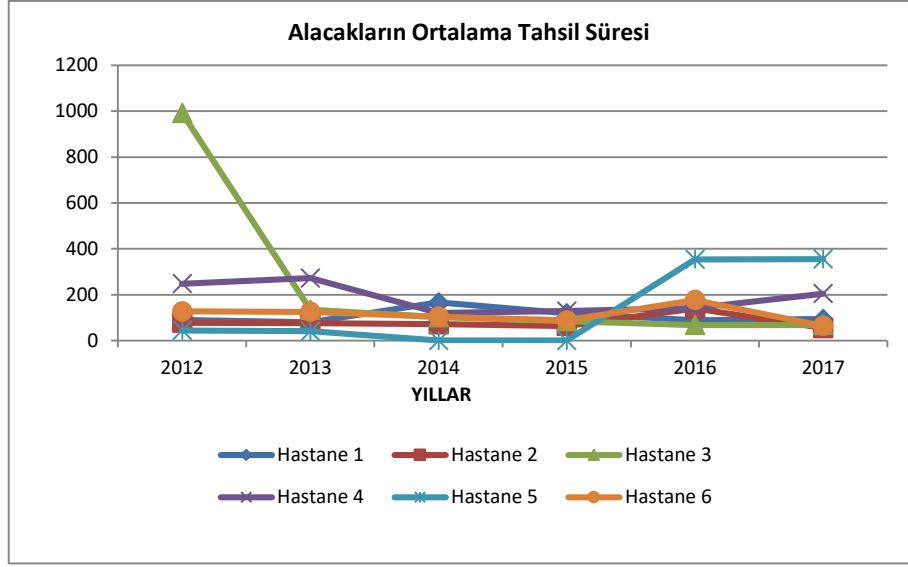
Kayseri’de bulunan özel hastanelerin faaliyet yapısına ilişkin bir çerçeve çizmeyi amaçlayan faaliyet oranlarının yıllara göre yansıtıldığı grafikler Şekil 7, Şekil 8 ve Şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 7. Yıllara Göre Stok Devir Hızı Oranları

Şekil 8. Yıllara Göre Aktif Devir Hızı Oranları

Şekil 9. Yıllara Göre Alacakların Ort. Tahsil Süreleri

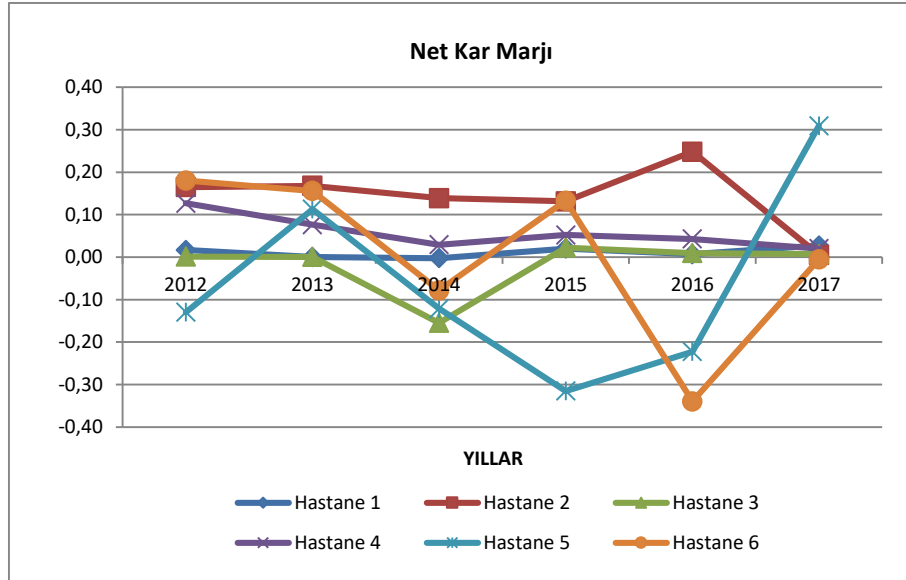
Faaliyet oranlarından stok devir hızı stokların ne kadar sürede nakde çevrildiğini gösterirken, aktif devir hızı oranı da varlıkların ne derecede etkin kullanıldığını ifade etmektedir. Bunun yanında alacakların ortalama tahsil süresi adından da anlaşılacağı üzere firmanın satış yaptıktan ne kadar süre sonra tahsilat yapacağını göstermektedir.

Hastanelerde stok devir hızı oranı 0,50 seviyesinde, aktif devir hızı oranı 1 seviyesinde kabul görürken alacakların ortalama tahsil süresinin de 57 gün civarında olması normal bir durum olarak kabul edilmektedir (Gider, 2011: 91).

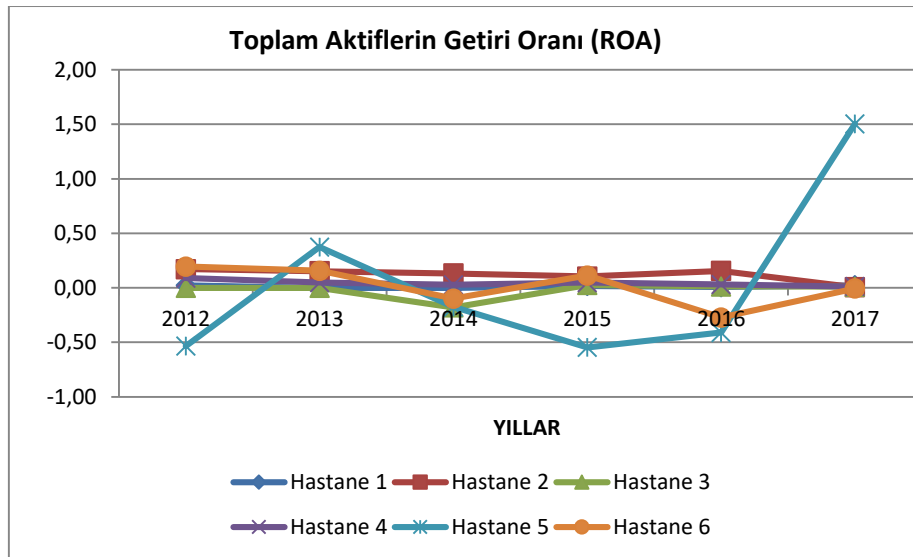
Grafikler incelendiğinde Kayseri'deki hastanelerin aktif yönetiminde etkin oldukları ve aktif devir hızlarının kabul gören oran bandında seyrettiği görülmektedir. Ancak bu hastanelerin alacaklarını tahsil yeteneğinin geliştirilmesi gerektiği de grafiklerde gözlemlenmektedir. Ayrıca hastanelerin stok devir hızı oranlarının kabul gören oranlardan uzak olması ise hastanelerin stok bulundurma durumunun olmamasından kaynaklanmaktadır.

- **Karlılık Analizi**

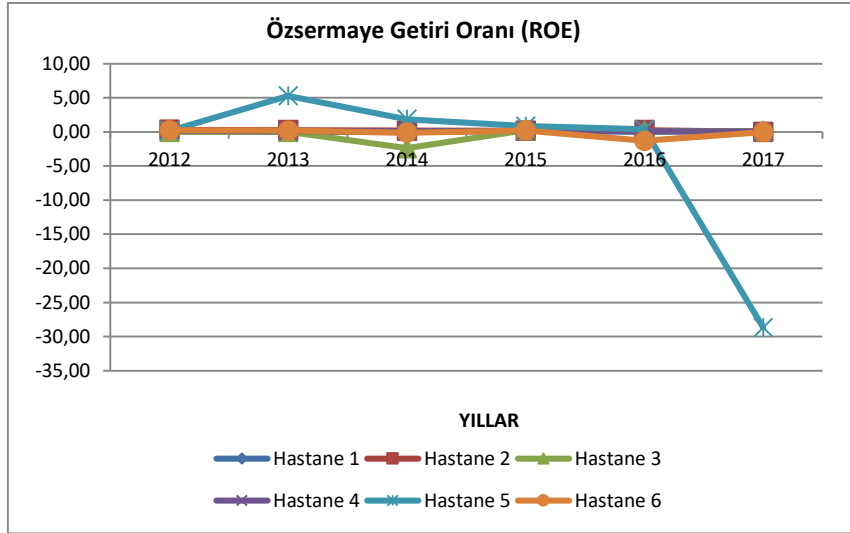
Verimlilik göstergeleri olarak da kabul gören karlılık oranlarının yıllara göre projeksiyonu Şekil 10, Şekil 11 ve Şekil 12'de görülmektedir.

Şekil 10. Yıllara Göre Net Kar Marjı Oranları

Şekil 11. Yıllara Göre Aktif Getiri Oranları

Şekil 12. Yıllara Göre Öz Sermaye Getiri Oranları

Karlılık göstergelerinden olan Net kar marjı oranının kabul gören düzeyi 0,027 iken aktiflerin getiri oranı 0,038 ve öz sermaye getiri oranı 0,074 düzeyinde normal kabul edilmektedir (Gider, 2011: 93).

Kayseri’de faaliyet gösteren özel hastanelerin karlılık oranları incelendiğinde maliyet ve üretim etkinliğini gösteren net kar marjlarının ve aktif getiri oranlarının beş yıllık analiz döneminde sektör ortalamalarını hemen hemen yakaladığı gözlemlenmektedir. Buna karşın öz sermayenin getiri oranlarının bazı yıllarda negatif performans göstermesi nedeni ile sektör ortalamalarının altında kaldığı tespit edilmiştir.

Araştırma konusu özel hastanelerin likidite oranlarının yetersiz olmasından kaynaklı cari yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmasının finansal başarısızlık riskine yol açabileceği düşünülmektedir. Finansal yapı oranlarına bakıldığında borç kullanım oranlarının kabul gören standartların üstünde olması bu hastanelerin ağırlıklı olarak borçla finanse edildiklerini, öz sermayelerinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bunun yanında söz konusu hastanelerin alacak yönetimindeki yetersizlikler de finansal sıkıntı riskini artırmaktadır. Bu hastanelerin finansal sıkıntıya düşme riski arz-talep dengesindeki talep kısmında bulunan ve sağlık hizmeti alan Kayseri ilindeki nüfus açısından da olumsuz bir durumdur. Bu olumsuzluğun Kayseri ili nüfusu üzerindeki etkilerini en alt düzeye indirebilmek için gerekli tedbirler alınırken sağlık kuruluşlarının sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde toplumun refah düzeyini etkileyen unsurlardan biri olduğu göz ardı edilmemelidir.

- **Kayseri’deki Özel Hastanelerin Finansal Performansını Etkileyen Finansal Unsurların Belirlenmesi**

Çalışmanın ikinci aşamasında analiz konusu özel hastanelerin finansal performansına etki edebileceği düşünülen beş değer yaratıcı unsur belirlenmiştir. Bunlar; net satışlar, esas faaliyet karı, duran varlık yatırımları, satılan malın maliyeti ve net işletme sermayesidir.

Değer yaratıcı unsurların söz konusu hastanelerin finansal performansı ile ilişkili olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Spearman Korelasyon Testi uygulanmıştır. Analiz için bu testin uygunluğuna verilerin normal dağılması sebebi ile karar verilmiştir. Analiz 2012 yılı ile

2017 yılları arasındaki dönemdeki veriler üzerinde yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1’ de gösterilmektedir.

Tablo 1. Yıllara Göre Finansal Oranlar ile Değer Yaratıcı Finansal Unsurlar İlişkisi

Finansal Oranlar		Finansal Değer Yaratıcı Unsurlar				
		Net Satışlar	Esas Faaliyet Kârı	Duran Varlık Yatırımları	Satılan Malın Maliyeti	Net İşletme Sermayesi
Cari Oran	Spearman "r	,440**	,445**	,272	,367*	,930**
	p	,007	,007	,109	,028	,000
Asit Test Oranı	Spearman "r	,421*	,439**	,272	,340*	,911**
	p	,010	,007	,109	,042	,000
Nakit Oran	Spearman "r	,406*	,315	,282	,331*	,604**
	p	,014	,061	,096	,049	,000
Öz Sermayenin Aktif Toplamına Oranı	Spearman "r	,361*	,580**	,478**	,327	,427**
	p	,031	,000	,003	,052	,009
Kaldıraç Oranı	Spearman "r	-,361*	-,580**	-,478**	-,327	-,427**
	p	,031	,000	,003	,052	,009
Borçlar Öz Sermaye Oranı	Spearman "r	,181	-,140	,147	,095	,198
	p	,290	,417	,391	,583	,247
Stok Devir Hızı	Spearman "r	-,100	-,019	,058	-,058	-,239
	p	,560	,911	,738	,738	,161
Aktif Devir Hızı	Spearman "r	-,318	-,371*	-,577**	-,167	-,376*
	p	,058	,026	,000	,331	,024
Alacakların Ortalama Tahsil Süresi	Spearman "r	-,005	,274	,034	-,150	,172
	p	,979	,106	,845	,383	,315
Net Kar Marjı	Spearman "r	,143	,652**	,238	,027	,167
	p	,404	,000	,162	,876	,330
ROA	Spearman "r	,108	,571**	,170	,009	,180
	p	,532	,000	,320	,957	,292
ROE	Spearman "r	-,279	-,061	-,177	-,227	-,239
	p	,100	,723	,303	,183	,161

** Korelasyon katsayısı 0,01 düzeyinde anlamlı (2 yönlü)

* Korelasyon katsayısı 0,05 düzeyinde anlamlı (2 yönlü)

Finansal oranlar ile finansal değer yaratan unsurlar arasında bir ilişki olup olmadığını test eden Spearman korelasyon testi sonuçlarına göre (Tablo 1) likidite oranları incelendiğinde net satışlar ile cari oran, asit-test oranı ve nakit oranı arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Esas faaliyet karı unsurunun cari oran ve asit-test oranı ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu

görüldürken nakit oranı ile arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Satılan malın maliyeti ve net işletme sermayesi unsurlarının likidite oranlarının tümü ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak duran varlık yatırımları unsurunun üç likidite oranından hiçbirisi ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Finansal yapı oranlarına baktığımızda net satışlar, esas faaliyet karı ve net işletme sermayesi unsurları ile öz sermaye/aktif toplamı oranı ve kaldıraç oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunurken bu oranların satılan malın maliyeti ile anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir. Finansal yapı oranlarından borçlar/öz sermaye oranının ise beş değer yaratan unsurdan hiçbirisi ile arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Faaliyet oranlarını incelediğimizde aktif devir hızının esas faaliyet karı, duran varlık yatırımı ve net işletme sermayesi unsurları ile arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Stok devir hızı ve alacakların tahsil süresinin beş unsurdan hiçbirisi ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı gibi aktif devir hızının da net satışlar unsuru ile arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Verimlilik göstergesi olan karlılık oranlarına baktığımızda ise net kar marjı ve ROA oranının esas faaliyet karı ile olan anlamlı ilişkisi dışında karlılık oranlarının hiçbirisi ile değer yaratan unsurlar arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yapılan analiz sonucunda ele alınan finansal oranların istatistiksel olarak anlamlı ilişkileri tespit edilen finansal unsurlardan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Türkiye’ de sağlık sektörünün gelişmesi, bu sektörün oyuncularını olan hastanelerin gelişmesi ve etkin yönetilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada diğer kurumlarda olduğu gibi hastanelerin de “Ölçemediğimizi yönetemeyiz” ilkesi ile hareket ederek finansal performanslarını ölçmesi, değerlendirmesi ve bu doğrultuda politikalar ile hareket etmeleri oldukça önem arz etmektedir. Hastanelerin finansal ölçüm, analiz ve değerlendirme faaliyetlerinin doğrudan sağlık sektörünü dolaylı olarak da ülke ekonomisini etkileyeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada Kayseri ilinde faaliyet gösterilen özel hastanelerin 2012-2017 yılları finansal verileri kullanılarak oran analizi yöntemi ile finansal performansları değerlendirilmeye çalışılmış ve ele alınan oranların belirlenen finansal unsurlardan etkilenip etkilenmediği ortaya konulmuştur.

Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerin likidite analizi sonuçları bu hastanelerin yeterli likit varlık bulundurmadıklarını ve bu durumun da kısa vadeli borçları ödemede zorluklara yol açabileceğini göstermektedir.

Söz konusu özel hastanelerin varlık ve kaynak yapısı incelendiğinde genel kabul gören oranların üzerinde borç kullanım oranları tespit edilmiştir. Bu hastanelerin varlıklarını yüksek oranda borçla finanse etmelerinin finansal sıkıntıya düşme risklerinin yüksek olduğu söylenebilmektedir. Bu hastanelerin kaynak yapılarında öz sermaye sağlama konusunda güçlendirme yapmaları ve borç kullanırken daha dikkatli olmaları önerilebilir. Bunun sonucunda da öz sermaye-borç dengesinin daha makul düzeylere çekilebileceği düşünülmektedir.

Analiz konusu olan hastanelerin faaliyet yapılarına bakıldığında aktif devir hızlarının sektör ortalamaları düzeyinde seyretmesinin genel olarak olumlu bir gösterge olduğu ve bu hastanelerin etkin varlık yönetimi hususunda başarılı bir tutum sergiledikleri söylenebilmektedir. Ancak bu hastanelerin alacak yönetiminin etkinliğinde tahsil süresindeki değişkenlikten dolayı daha sıkı bir politika izlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda ele alınan hastanelerin karlılık durumları ele alındığında ise genel olarak karlılık oranlarının sektör ortalamalarını yakaladığı görülmektedir. Ancak karlılık

oranlarının dönem dönem negatif düzeylere düşmesinin analiz konusu hastanelerin birkaçının zarar açıklamasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya konu edilen hastanelerin finansal analizlerinden yola çıkılarak sektör açısından aşağıda yer alan önerileri yapmak mümkündür;

- Özel hastanelerin likidite düzeylerinin artırılarak kısa vadeli borç ödeme yeteneklerinin geliştirilebileceği düşünülmektedir.
- Özel hastanelerin varlıklarının finansmanında kullanılan borç düzeyinin daha makul seviyelere çekilerek öz sermaye ile borçlanma yoluna gidebilecekleri ve bu sayede finansal risklerini düşürebilecekleri düşünülmektedir.
- Özel hastanelerde daha etkin alacak yönetimi için tahsil süresini belirlemede daha sıkı bir politika izleyerek özel hastanelerin finansal performanslarını artıracabilecekleri düşünülmektedir.
- Söz konusu hastanelerin dönem dönem düşük karlılık göstergelerine sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda ise profesyonel bir finansal yönetim sürecine olan ihtiyaç gözlemlenmektedir. Bu sebepten özel hastanelerde finans yöneticilerine ve finansal yönetime daha çok önem verilmesi önerilmektedir.

Araştırma yapılırken Kayseri ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerin 6 tanesinin finansal tablolarına ulaşabilme diğerlerinin finansal verilerine erişilememesi nedeni ile zorluk yaşandığı dikkate alınmalıdır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların özelde Kayseri ilinde genelde Türkiye’de faaliyet gösteren hastanelerin finansal performansları hakkında genel bir bilgi sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında hastanelerin finansal oranlarının hangi unsurlardan etkilendiği bu oranların iyileştirilmelerine katkı sağlayacağı için yapılan korelasyon analiz sonuçlarının hastane sektöründeki çalışmaların ilerlemesine yardımcı bulunacağı ve literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Avcı, K. (2014). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinin Finansal ve Operasyonel Performans Göstergeleri Arasındaki İlişki. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 17 (1), 1-20.
- Aydemir, İ. (2018). Hastanelerde Finansal Performansın Değerlendirilmesi: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Hastane Hizmetleri Sektör Bilançolarında Bir Uygulama. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4 (2), 133-149.
- Cleverly, W.O. (1990). Improving Financial Performance: A Study of 50 Hospitals. *Hospital and Health Services Administration*, 35 (2), 173-187.
- Çil Koçyiğit, S. (2012). *Hastane İşletmelerinde Finansal Performans Ölçümü ve Türkiye Özel Hastaneler Uygulaması*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çam, H. (2016). Sağlık İşletmelerinde Finansal Performansın Değerlendirilmesi: Karaman Devlet Hastanesi Örneği. *The Journal of International Scientific Researches*, 1 (1), 14-27.
- Ercan, C., Dayı, F. ve Akdemir, E. (2013). Kamu Sağlık İşletmelerinde Finansal Performans Değerlemesi: Kamu Hastaneleri Birlikleri Üzerine Bir Uygulama. *Asia Minor Studies Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 54-71.
- Gapenski, L.C., Vogel, W.B. ve Orban-Langland, B. (1993). The Determinants of Hospital Profitability. *Hospital and Health Services Administration*, 38 (1), 63-80.

- Gider, Ö. (2004). *Hastanelerde İndirgenmiş Nakit Akımı Yöntemi ile Firma Değerinin Tespiti ve Ekonomik Katma Değer (EVA) Yöntemine Göre Finansal Performansın Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gider, Ö. (2011). Ekonomik Kriz Dönemlerinin Özel Hastanelere Etkileri: Bir Özel Hastanenin Oran Analizleri Yöntemiyle Finansal Performansına Bakış. *Öneri Dergisi*, 9 (36), 87-103.
- Janati, A., Samaneh, V. ve Jafrabadi M. A. (2014). Development of Financial Indicators of Hospital Performance. *Journal of Clinical Research and Governance*, 3, 92-98.
- Kaufman, K. (1994). *The Financially Competitive Healthcare Organization*. Healthcare Financial Management Association. New York: Irwin Professinol Publishing.
- Özgülbaş, N. (2006). Türkiye’de Kamu Hastanelerinin Finansal Durum Değerlendirmede Kullanabilecekleri Bir Yöntem: Trend Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (29), 129-139.
- Özgülbaş, N., Koyuncugil, A. S., Duman, R. ve Hatipoğlu, B. (2008). Özel Hastane Sektörünün Finansal Değerlendirmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 120-131.
- Shukla, R.K., Pestian, J. ve Clement, J.P. (1997). A Comparative Analysis of Revenue and Cost-Management Strategies of Not-for-Profit and For-Profit Hospitals. *Hospital and Health Services Administration*, 42 (1), 117- 134.
- Walston, S.L. ve Kimberly, J.R. (1997). Reengineering Hospitals: Evidence from the Field. *Hospital and Health Services Administration*, 42 (2), 143-163.
- Welch, J.R. ve Kleiner, B.H. (1995). New Developments in Hospital Management. *Health Manpower Management*, 21 (5), 32-35.